د پښتو ټولنې د نشراتو لمبر (٦٥)

پښتو سندرې

ليکونکی

گل پاچا «الفت»

د پښتو ټولنې مبصر او د صحافت او تأليف

د [illegible]

Ketabton.com

کابل - ١٣٢٥

عمومی مطبعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
د کتاب ښودنه	أ
حمد	- 1 -
مطلب ته را بلنه	- 1 -
په مقصد پیل	- 4 -
د روښانیانو دوره	- 17 -
میرزا خان انصاري:	- 18 -
د خټکو دوره	- 28 -
خوشحال خان	- 28 -
عبدالقادر خان خټك	- 39 -
د مهمندو دوره	- 44 -
رحمان بابا او حمید	- 44 -
(۱) یونس، موسی خېل(۱)	- 68 -
(۲) پیر محمد کاکړ(۱)	- 80 -
ځلوریځی	- 92 -
(۳) کاظم خان (شیدا)(۱)	- 93 -
(۴) علیخان خټك(۱)	- 106 -
د هجران سندره	- 109 -
(۵) عبدالرحیم هوتك(۱)()	- 118 -
(۶) احمد شاه بابا(۱)	- 125 -
د علماء او روحانیونو اشعار	- 130 -
د ساز او سرود بدلي	- 148 -
لنډۍ	- 160 -
د شاعرانو قضاوتونه	- 170 -

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ښودنه

دا کتاب په۱۳۲۳ کښې د حمید د اشعارو تر اوومې نمونې یعنې د کتاب په اوسنیو مخو تر (۶۰) صفحو لیکل شوی و، او د کال په مطبوعاتي جوائزو کښې یې د ښاغلی وزیر اقتصاد لمړی جائزه په پښتو تالیفاتو کښې واخستله.

سږ کال چه د کتاب د چاپولو وار راغی نو د کتاب د تکمیل د پاره ور پسې نورې برخې هم ولیکل شوې او کتاب تقریباً یو په درې زیات شو.

پدې کتاب کښې د پښتو غوره او منتخب اشعار او هر ډول سندرې ټولې شویدي مګر یواځې منتخب اشعار ورته نشو ویلی ځکه چه په اشعارو باندې ادبي تبصره هم شویده او د ادبي انتقاد روح هم پکښې لیده شي، د پښتو سندرو تاریخ هم پکښې په اجمالي ډول پروت دی او د شاعرانو مقابله او موازنه هم په صریح او غیر صریح ډول تر یوه حده شویده.

پدې کتاب کښې د پښتو شعر د تاریخ په لحاظ له (۱۳۹ هجري) څخه تر (۱۳۰۰) پورې له نظر لاندې تیول شویدی. او د دې لامله چه د پښتو شعر سیر او تحول له هغه وخته تر دغه وخته پورې معلوم شي د یوه شاعر په یوه شعر هم اکتفا شویده.

د ادبي تبصرې او شعري تحلیل په لحاظ د پښتو شعر د نوعیت په اعتبار په درې دورو ویشل شوی چه د روښانیانو دوره، د خټکو دوره، د مهمندو دوره ورته ویل شویدی او دغه هره دوره د کتاب باب بلل کیږي.

د کتاب په آخر کښې دوه بابه نور هم شته چه یو باب د علماً او روحانیونو اشعار دی او بل ته د ساز او سرود بدلې ویل شویدی.

په دغه هر باب کښې چه څو تنه شاعران راغلي دي د لویو او وړو فصلونو حیث لري.

پدې شاعرانو کښې چه د چا قلمي یا چاپي دیوان لاس ته راغلی دی په هغه باندې مفصل بحث شوی او شاعري یې تر یوه حده چه وخت اجازه راکوله څېړلی شویده.

پدې جمله کښې د پښتو یو ښه شاعر اشرف خان هجري چه دیوان یې نه و بیخي پاته شو ځکه چه په یو څو نمونو باندې ما په ده څنګه چه د یو ه لوی شاعر حق تقاضا لري څه نشو لیکلی او په نیمګړی بیان ما ونه غوښتل چه د پښتو مهم شاعر عادي او معمولي شاعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

معرفي شي. د عبد القادر خان په برخه کښې هم ددې لامله چه وخت تنګ و او کارونو اجازه نه راکوله څنګه چه زما زړه غوښتل هغسې و نشوه او په لږو ليکلو اکتفا وشوه.

زه بايد دلته اقرار وکړم چه ما هيڅکله دومره وخت او فراغت ندی موندلی چه د يوه کتاب د ليکلو او تتبع د پاره کافي وي.

کوم شاعران چه پدې کتاب کښې د هغوی د اشعارو نمونې راغلي دي دادي:

امير کروړ- شيخ رضي- نصر- بيټ نيکه- شيخ اسماعيل- خربښون- شيخ اسعدسوري- شيخ متي- قطب الدين بختيار- ميرزا انصاري- دولت- خوشحال خان خټک- عبدالرحمن با با- عبدالحميد مهمند- يونس موسی خيل- پير محمد کاکړ- کاظم خان شيدا- عليخان خټک- عبد الرحيم هوتك- احمد شاه با با- ميا عبد الکريم صاحب- مراد علي صاحبزاده د کامې- علامه حبيب الله قندهاري- ملا عبد الباقي کاکړ- د موسيی آخوندزاده صاحب-ملا صيام الدين واعظ- صفت خان د چپرهار- ليونی محمد جي د پکلی- سيد کمال د شګی- صالح محمد- دين محمد د نو ښار- توګل د ښېوې- ميرا اپريدی- نوروز- در محمد ځاځی- احمد ګل د ګلائي مومند چه ټول (۳۸) تنه کيږي.

وروسته تر دې د پښتو څو غوره او منتخبې لنډۍ راغلي دي او وريسې د شاعرانو قضاوتونه د پښتو شاعرانو په باب کښې را اخستل شوی.

دا کتاب د دې لامله چه مسلسل نه دی طبع شوی او د کابل په مجله کښې يوه يوه برخه نشر شويده مونږ ونکړای شو چه تصحيح ته يې پخپله ځان و رسوو ځکه ډيرې زياتې طباعتی غلطۍ پکښې پاته شوی او غلط نامه ئې هم ډيره لويه شوه. دا کتاب که څه هم په اصل کښې يو ادبي اثر دی چه د ذوق او بديعي حس پاللو خدمت کوي يو اخلاقي رهنما هم کيدی شي او لږ لږ سړی له عرفان او تصوف سره هم آشنا کوي د بلند همتۍ او بلند نظرۍ تعليمونه، د حق او حقيقت خوا ته ترغيب او د معنويت خوا ته رابلنه هم پکښې شته او اميد کيدای شي چه لوستونکی په خپلو افکارو او خيالاتو يو ښه تغير او تحول محسوس کړي.

که څوك غواړي چه د پښتو له شعر او پښتنو شاعرانو سره آشنا شي، د زړه د اطمينان او د روح د خوشحالۍ د پاره څه ومومي، د دنيا له ښو او بدو او د انسانيت له مدارجو خبر شي ددې کتاب په اشعارو کښې دې غور وکړي او له شعر سره دې مينه پيدا کړي وايې چه ډاروين د طبعياتو لوی عالم يو وخت ډير تاسف کاوه چه زه اوس له اشعارو خوند نشم اخستلی او زما دماغ لکه يو ماشين داسې دی چه په دنيا کښې د قوانينو په جوړولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصروف دی، دې نوموړی عالم دا هم ویلی دی چه د ذوق او بدیعې حس بایلل د بشري سعادت بایلل دی.

که سړی ښه فکر وکړي په رښتیا چه سعادت له یو ذوق او بدیعې سره تړلی دی او د انسان ټوله خوشحالي له ادبي ذوق او ادبي احساس څخه نشأت کوي، نو که چېرې دا کتاب د ذوق و احساس په روزلو او ویښولو کښې څه برخه واخستلی شي دا به زما په خیال یوه لویه معنوي گټه وي چه د شعر و ادب په لمن کښې یې مومو او د مملکت سعادت پکښې وینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد

پـه نامـه د هغـه خـدای مـې دا بيـان دی	چه يو نوم يې په نومونو کښې سبحان دی
پـه سـجود يـې مځکـې سـر دی لګـولی	چه يې زوړنـد پـه رکـوع سـره اسمان دی
هــره ونـــه پـــه قيـــام ورتـــه ولاړه	هـر ګيـاه يـې پـه تسـبيح سـره زبـان دی
همــه واړه پــه تســبيح د ده مشــغول دي	که ملك دی که پېری دی کـه انسان دی
هر مـاهی يې پـه اوبـو کښـې حمـد وايـي	هر مارغه يې په چمن کښې ثنا خـوان دی

((رحمان بابا))

مطلب ته را بلنه

که د دنيا د نيمګړی بازار له شور و غوغا نه لږ څه لرې شو، که د غرو دزرکو او دبڼ د بلبلو آواز ته غوږ کښېږدو، که د جړوبيو او آبشارونو شورو فرياد ته ښه ځير شو او د رڼو ستورو د سترګکونو په معنی وپوهېږو، که د زمانې يادداشتونه را برسېره کړو او سترګې وغړوو، پدې شنو ناوونو او ښکلو درو کښې د پښتو ډېر شاعران وينو چه لکه سرشار آبشارونه د خپلو اوښکو له کاروان او شورو فرياد سره تېر شويدي چه تر اوسه ئې آوازونه پدې پاکه هوا کښې ګرزي او د آسمان په شنه ډنډ کښې غوټې وهي.
پدې غرو او رغو کښې ډېرې د سورناړې لکه د شپنو شپېلۍ اوچتې شوی چه اوس هم زړکې ورپسی ځان له ګرنګه ولی او د هوا کوترې ورپسې تروړې ګرزی.
هندوکش او سپين غر تر اوسه پوری هماغه نارو ته ګوش به آواز ولاړ دي او د آسمان په لمنو کښې ورپسی څار کوی، د مشرقي تورغر او د تيرا سوی غرونه د همدوی په غم کښې تك تور او لوغړن له تاوه ډك ښکاره کيږی، سيندونه او دريابونه په همدوی پسې شپه او ورځ ناقراره دی، د کسې غر د همدوی په مناجاتو او رازونياز د خدای په دربار کښې په قيام ولاړ دی. د سوريانو او غوريانو کروړان او پهلوانان په همدغو نغمو کښې راته ځان ښئ د روښانه فکرو خاوندان په همدغو شاعرانه نغماتو کښې را سره خبری

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوی او په همدغه عالم کښې د خپلو توریالیو او ننګیالو په نامه خوشحالېږو او رحمانی تعلیمونه اروو.

مونږ له ډېر وخته را ایسې شعر او شاعران لرو چه خانان او قلندران، پاشاهان او امیران، پیران او بابا ګان پکښې وینو او افتخار پرې کوو. کوم شی چه مونږ ته له خپلو پلرو او نیکو، مشرانو او پادشاهانو، فقیرانو او قلندرانو پاته دی او هر څه پکښې شته هغه باید د قدر او قدر منو په نظر وګورو.

هر څه چه غواړئ او په هر شی پسی چه ګرزئ په دغو الهامی نغمو او پښتو سندرو کښې پیدا کېږی. د پاك خدای مینه او محبت، د ښایست او ښکلیتوب ستاینه، د عشق ناقراری او لېوالتیا، د عقل سر ګردانی او حیرانتیا، د سپینې تورې ځل او برېښنا، د ایمان ټینګوالی، د معرفت اسرار، حکیمانه لارښودنی، د صوفیانو نغوتې، د پادشاهانو درب و دروب هر څه راته پکښې خپل ځان ښئ او پوهېږو چه زمونږ پخوانیو او اسلافو هر راز شعور درلود او په هر څه ښه پوهېدل.

کله چه مونږ پټی سترګی او په درانه خوب ویده وو، کله چه مونږ د خپلو په قدر نه پوهېدو او پردیو سندرو ته به خلقو نڅل، کله چه زمونږ رباب ماته او بې سره و، له خپلو شاعرانو بی خبره وو او د خپل باغ و بڼ د بلبلو په ژبه هم نه پوهېدو، اوس هغه د غفلت دوره تېره شوه، او زمونږ په ادبی نهضت کښې دومره رڼا پیدا شوه چه په دولسو پېړیو کښې یعنی د دوهم هجری قرن تر اوایلو پورې د شعر او ادب او پښتونولۍ کروړان او پاخه استاذان وینو، او په دغه رڼا کښې راته هر راز ښکلې نورانی څېرې ښکاره کېږی او ویلی شو:

په هر وخت کښې وه زمونږه ډیوه روښانه　　　دروېزه کړې هر چــا زمـونږ لـه خـوانه

نو که چېری له دغی روحی غذا او آسمانی الهاماتو سره څه مینه لرئ یا غواړئ چه د روح او زړه، ذوق او فکر پالنه او روزنه وکړئ، دا اشعار په وارو وارو او په غورو فکرولولئ مګر په خوارو سترګو او د عدم اعتنا په نظر ورته مه ګورئ، ځوك چه په دغه مرض اخته وی هغه پدې خوند نه پوهېږی او نه ورځنی څه فایده اخستلی شی، لکه چه یوه سمسور باغ او ښکلی ګلزار ته ډېر د هوا مرغان رانښکته کېږی مګر کومه برخه چه بلبل او بورائی د ګلو په ننداره کښې لری ښائی چه نور ډېر مرغان ئې ونلری، انسانان هم ټول په دغه برخه کښې یو راز نه دي او لکه چه خوشحال خان خټك وائي:

دوه سړي په باغ کښې ګډ شي یو ګل ګوري　　　دویـــــم ګـــرزي پـه طلـــب د خـــارو خـــس

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوك د ګلو سيل كوي او څوك پكښې خس و خاشاك لټوی، د ځينو سترګې پټې كړی وی او هېڅ نه وينی، ځينی نور په هره شنه پاڼه كښې د معرفت دفترونه لولی، په شعر او وينا كښې هم ځينې داسی لطايف او خوندونه وی چه غافلانو او بی اعتنا خلقو ته ځان نه ښيئ او هر څوك ئې نشي ليدلی.

دا خبره ماته د اشعارو د انتخاب په وخت كښې ځو ځو ځله په تجربه معلومه شوېده چه په سرسري نظر راته ځينی بيتونه عادی او معمولی واېسېدل مګر په حقيقت كښې هغسی نه و، چه يو مثال ئی اوس هم راته ياددی او هغه د عبدالقادر خان دا بيت دی:

وائی چه وبـال دی چـه نظرو ښه مـخ ته
ما په دواړو سترګو قبول كړی دا وبال دی

كه څوك د عبدالقادر خان ديوان داسې لولی لكه چه د صرفميرګردان كوی يا په بی اعتنائی ورته ګوري دا بيت به ورته محض خبره ښكاره شی مګر همدغه ساده خبره يو شعری لطف لری چه هغه په دواړو سترګو قبلول دی ځكه چه دا محاوره دلته اصطلاحی او حقيقی دواړه معنا وی افاده كولی شی او وروسته تر لږ التفاته معلومېږی چه د ديدن په وخت كښې دا مصرع ويل (ما په دواړو سترګو قبول كړی دا وبال دی) څه حقيقی كيف لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقصد پيل

هر ملت چه ژبه لری او ګړېږی هغه شعر او ادب هم لری که مونږ د دنيا مختلف قومونه او هيوادونه ولټوو په هر ځای او هر ټبر کښې وحشی وی که مدنی، ضعيف وی او که قوی، عالم وی او که جاهل، بډای وی او که فقير شعر او ادب مومو او څو تنه شاعران پکښې پيدا کولی شو ځکه چه شعر د انسان په طبيعت او خټه کښې اغږل شوېدی او دنيا پخپله هم په حقيقت کښې يو شعر دی له کوم وخته چه انسان په ژړا او خندا پوهېدلی او د تعجب احساس پکښې پيدا شوی د شعر نغمه هم اوچته شوی او د دنيا په ګلزار کښې په مينه مست بلبلان پيدا شويدي مګر دا نغمه وخت په وخت د ژوندانه له تغيراتو او تحول سره بل راز شويده او ډېرې مرحلې وربانديې راغلی دی يعنی په لمړيو وختو کښې شعر يوازی د اعجاب، او احساس او بديعی خيالاتو سندره وه وروسته چه په انسانی جمعيت کښې د اغراضو او مقاصدو نيلی وځغلېدی او د ځينو مطالبو دپاره راز راز علل او سببونه وپېژندل شوه شعر هم تحول پيدا کړ او د ځينو مراعاتونو په اثر کښې له خپل محور څخه وخوځېده يعنی د اجتماعی حيات او ژوندون په تقاضا د يوه او بل د خوشحالۍ او زړه جلبولو دپاره وويل شو او په دغه صافه هنداره کښې علاوه پر احساسی تاثراتو نور شيان هم ښکاره شوه.

کله چه انسان په قبيلوی اجتماعاتو کښې ژوند کاوه او د قومی رقابتونو بازار تودو شعر هم د همدغه حيات له تاثير لاندی راغلی او د يوی قبيلی د خندا يا ژړا ترجماني ئې کړېده- په هغه وخت کښې چه د پهلوانۍ ميدانونه په هر ځای کښې جوړ شوی و، او بې له قوته بل افتخار نه پېژانده کېده د شعر قبله يا معشوقه هم رستمان و، او بی د سلاطينو له درباره ئې په بل ځای کښې استوګنه درلوده – کله چه د اسلام مقدس او سپېڅلو تعليماتو انسان د اخوت او ورورولۍ خواته را وباله او جاهلی عصبيتونه ئې ورك کړه شعر هم لږ څه بين رنګ پيدا کړ او ټول انسانان ئې يو د بل ورونه او د يوه وجود غړی وبلل چه بايد يو د بل په درد متاثر او ناقرار شی.

له کومه وخته چه په دنيا کښې د مليت جنډه په هر ځای کښې جګه شوه شعر هم ورته سر ټيټ کړ او د ملی مفاخرو په رنګ رنګين شو – نو له دغه اجمالی سير څخه معلومېږی چه شعر او ادب د انسانانو د ژوند عکس يا سيوری دی چه د ژوندون له تغير سره سم تغير مومی او بل راز کېږی يعنی لکه کاپر ګل وخت په وخت خپل مخ يوه خوا او بله خوا اړوی او غاړه کږوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدی لامله تشبیهات او استعارات، تخیل او تعبیر، سلوك او انشا، مطالب او مضامین، لهجه او آهنګ په هر عصر کښې بدلېږی او د ژوندانه له عمومی رنګه رنګ اخلی – نو ویلی شو چه ادب او شعر د انسان د ژوند هنداره ده، یا په بل عبارت انسان په ادبی دنیا کښې ژوند کوی او د ژوند په هره دوره کښې یو ډول ادب لری.

د پښتو شعر هم څو تاریخی دورې تېرې کړې چه هره دوره ئې مخصوص رنګ او د هغه وخت له حیاتی وضعیت سره تناسب لری- څنګه چه په غرنی هیواو کښې لوړې ژوری یا تاوده او ساړه ځایونه په تفاوت سره لیدل کېږی دغسی زمونږ په شعر و ادب کښې هم تیټ و پاس او نشیب و فراز لیده شی او په لوړتیا یا ښکته والی کښې ئې زیات فرقونه ګورو کله د پښتو د شعر یوه دوره د ارتقا دوره بولو مګر چه له هغه ورسك څخه هغه پلو ګورو او لوړې څوکې (قلی) راته ښکاره شی بیا وایو چه دا د هبوط او ادبی نزول دوره ده چه د تاریخی مجهولتیا له کبله مونږ ورباندی بل راز ګمان کاوه.

د دې شلېدلی او زاړه کتاب د آغاز او انجام، منځ او آخر په تعین کښې ښائې چه مونږ ډېر ځله سهوه شو او په ادبی تتبعاتو او اجتهادونو کښې ډېر وغولېږو مګر بیا هم ورځ په ورځ حقیقت او حقائقو ته نږدی کېږو او د رڼا خواته ځو.

کله چه پښتو ټولنی د پښتو شاعرانو په باب کښې کوم اثر ولیکه هلته داسی وبرېښېده چه زمونږ ادبی تاریخ له (۳۰۰ هـ) څخه شروع کېږی، وروسته تر دی چه ښاغلی حبیبی د خپلو تتبعاتو او لټون په اثر کښې د پښتو یوه خورا قیمتی ذخیره (پټه خزانه) وموندله هلته یوه نوې رڼا وځلېده او د امیر کروړ د یوې حماسی او فخری سندرې په استناد ثابته شوه چه د پښتو شعر د ۱۳۹ په شاوخوا کښې هم ځینی داسی نمونی لری چه پوره ادبی پوخوالی پکښې لیده شی او معلومېږی چه په دغه وخت کښې پښتو پخپلو کلماتو او اصطلاحاتو کښې سره د فصاحت او روانی له مراعاته ډېر ښه ادبی تعبیرات خوندی کولی شوه لکه چه له دی لاندې سندرې څخه معلومېږی:

ویاړنه

زه یم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نسته | پرهند و سند و پر تخار او پر کابل نسته

بل په زابل نسته | له ما اتل نسته

غشی د من می ځی بریښنا پر مېرځمنو باندې | په ژوبله یو نم یرغالم پر تښتېدونو باندی

په ماتېدونو باندې | له ما اتل نسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما د بریو پرخول تاویری هسك په نمنځ وپه ویاړ	دآسی له سوومی مځکه رېږوی غرونه کاندم لتاړ

کړم ایوادونه اوجاړ	له ما اتل نسته

زما د توري تر شپول لاندی دی هرات او جروم	غرج و بامیان و تخار بولی نوم زما په اودوم

زه پېژندوی یم په روم	له ما اتل نسته

پر مرو زما غشی لوئی ډاری د بسن راڅخه	د هریوا لرو دپرخنېو ځم تښتی پلن راڅخه

ریی زړن را څخه	له ما اتل نسته

د زرنج سوبه می د توري په مخسور وکړه	په باداری می لوړا وی د کول د سور وکړه

سترمی تر بور وکړه	له ما اتل نسته

خپلو وکړو لره لوراو پیرزوینه کوم	دوی په ډاډ نه ښه بامم ښه ئي روزنه کوم

تل ئي ودنه کوم	له ما اتل نسته

پر لویو غرومې وینا درومې نه په ځنېو په تال	نړی زما ده نوم مې بولی پر دریځ ستایوال

په ورځو شپو میاشت و کال	له ما اتل نسته

په دې سندره کښې د توری ترشپول لاندی ملکونه ګڼل، د بریو پر خول د هسك تاوېدل داس له سوو څخه د ځمکی رېږدېدل، غرونه لتاړول، د من (ارادې) غشی ته برېښنا ویل، ټول هغه شاعرانه تعبیرات دي چه په. یوه حماسي شعر کښې ډېر قوت پیدا کوی او دا په ډېر ښه شان ثابتوی چه په یوه ژبه کښې دغسی شعر ویل ډېر عمر غواړی ځوك چه د شعر د پوخوالی دوری او د شعر د تکامل او نضج بطی سیر په نظر کښې ونیسی هغه به یقین وکړی چه د پښتو شعر د دغه شعر له ویلو نه پخوا ډېر مراحل طی کړیدی او وار د واره په همدغه ډول نه دی پیدا شوی کومه د تکامل دوره چه په ټولو حیاتی امورو کښې جاری ده هغه د ډېرو تحولاتو تقاضا کوی او ډېره زیاته زمانه غواړی نو مونږ باید خپل ادبیات او اشعار په دوو لویو دورو وویشو چه یوه دوره له دغی موجوده تاریخی نیتی څخه چه پټه خزانه ئی رابښئ د مخه وبولو او بله دوره له دغه وخته رادی خوا وګڼو یا ورته پټه او ښکاره دوره ووایو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومې لنډۍ او ټپې، قصې او افسانې چه په پښتو کښې د منظومو ډرامو په ډول تر اوسه شته او اصلي شاعر ئې هيڅوک نه پيژني او نه ئې څوك په يقيني ډول وخت او زمانه تعينولی شی زما په ګمان د پټی دوری اشعار دي چه د دی وخت له اشعارو ځينې په مادي او معنوي لحاظ زيات فرق لري او کوم بعد او لريوالی چه د دې وخت د اشعارو او د دغو افسانو تر مينځ موجود دی هغه هم دا تقاضا کوی چه بايد دغه قصې تر دغه راز اشعارو د مخه وی او قدامت ولری ځکه چه شرقی ادب دغه حکايتی مرحله د غزنويانو له دوری نه پخوا شروع کړی وه او د محمود غزنوی په وخت کښې فردوسی پکښې پهلوانی ښکاره کړه وروسته بيا وروړو قصو او افسانو له نظم نه نثر ته انتقال شروع کړ او له نظم سره ئې تقريباً وداع وکړه نو ويلی شو چه په پښتو کښې هم ځينې افسانی ډېرې پخوانۍ دی چه نه ئې ويونکی او جوړونکی پيژندل کيږی او نه څوك ورته وخت او زمانه ټاکلی شی – مګر دا ګمان بايد ونشی چه په پښتو شعر کښې به وار د واره همدغه اوږدی قصې اولوئې افسانی پيدا شوی وی او همدغه به زموږ د ادب شروع او آغاز وی ځکه چه د دغسی قصو جوړول او په شعر کښې را وستل ډېر زيات قوت او اقتدار غواړی د شعر ابتدائې مرحله بايد ډېر ساده کيف ولری او بسيط رنګ پکښې ولېدل شی.

زما په شخصی عقيده د پښتو لمړی شعر بايد د لنډۍ په صورت وی او همدغه د پښتو لنډۍ چه زموږ د ملی ادب يوه غوره او خوندوره برخه ده چه اوس پکښې د پښتو دعالی او لوړ ادب ښې ښې نمونی پيدا کيږی د پښتو شعر آغاز هم کېدلی شی مګر دا خبره چه د اول وخت لنډۍ به کومی وی؟ او کومې لنډۍ به په کوم وخت کښې د پښتو د شعر لمړنۍ پټۍ وی؟ ډېره ګرانه معلومېږی چه اوس پکښې څه نشو ويلی او ډېر تحقيق غواړی. هر کله چه د دغې پټې دوری هر څه لاتر اوسه پوری زموږ له نظره پټ دی او د ليکونکو له تبصری لاندی نه دی راغلی په خصوصياتو او مميزاتو کښې ئې هم په تفصيل سره څه نشو ويلی او د يوی اجمالی نظريې په ډول همدومره وايو چه په دغه رومانتيکی دوره کښې د پښتو شعر د خپل ساده حيات په لحاظ د نثر قدر ظرفيت او استعداد درلود چه هر راز رزمی قصی او عشقی افسانی پکښې ويل کېدی او د وزن او قافيې په لحاظ يې هم لکه د نن ورځې مثنوی له شاعر سره زياته مرسته کوله مګر د دی لامله چه پس له څو پيتو او مصرو پکښې قافيه بدليږی او رنګينی پيدا کوی له مثنوی څخه زيات جذابيت لری او تر آخره خپل خوږوالی ساتی.

په دغه دوره کښې دغه کلاسيکی تشبيهات او استعاری په دغه رنګ نه لېدل کيږی او تعبيرات هم ټول ساده او عام فهمه دی- مطالب او مضامين هم په تصويری او تمثيلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول دی چه خطابی آهنګ او د امر و نهی لهجه پکښې په دغه ډول چه په کلاسیکی اشعارو کښې ئې وینو نشته یعنی دغه تعلیمی او تدریسی لهجه هلته نه څرګندېږی او مضامین هم د احساس او اعجاب په اثر د شعر په لمن کښې لوېدلی دی. سړی چه د انسان شعوری مراحل په نظر کښې نیسی او شعر ته د معنی او مفهوم په لحاظ ګوری داسی ایسی چه اول به فخری او حماسی اشعار په یوه بسیط او ساده ډول پیدا شوی وی او بیا به د عشق او جمال پرستۍ نغمی اروېدل شوی وی، وروسته تر دې به د اخلاقی او تعلیمی اشعار او بیا عرفانی او تصوفی شعرونه میدان ته راوتلی وی او کوم سیاسی او انتباهی نظمونه چه اوس وینو دا به له ټولو وروسته زېږېدلی وی.
دغه تقسیم چه د معنی او مضمون په لحاظ د یوی نظریې په ډول وښودل شو، زمونږ پښتو شعر چه اوس د دی وخت د معلوماتو له قراره له کوم وخته شروع کېږی دغه دورې په همدغه ترتیب ښئ، ځکه چه زمونږ تر ټولو پخوانی او لمړی شعر چه اوس مونږ ته معلوم دی هماغه د امیر کروړ فخری او حماسی شعر دی چه د مخه وښودل شو مګر مونږ دا نشو ویلی چه پخوا تر دغه شعره به د پښتو کوم بل عشقي غزل یا کوم بل راز شعر بیخي نه وي او له همدغه شعر نه به وروسته دا نورې دورې شروع شوی وي. ښائي چه مونږ به تر دغه شعره د مخه هم ډېر بل راز اشعار پیدا کړی شو مګر دلته مو مطلب دادی چه تر دغه شعر را پدې خوا په مجمل ډول مونږ ته د دغو دورو ترتیب څه نه څه معلومیږي.
له دغه شعر نه را پدې خوا د روښانیانو تر وخته پورې مونږ په پښتو شعر کښې د مضمون او معنی په لحاظ درې عنصره په واضح او ښکاره ډول وینو، چه حماسي، عشقي او دیني و اخلاقي اشعار ورته ویلی شو.
د حماسیاتو نمونه خو هماغه د امیر کروړ شعر دی چه فی الحاله د پښتو لمړی شعر بلل کیږي. وروسته تر دغه شعره څو نور پاخه او قوي شعرونه هم مونږ ته پټه خزانه راښئ چه دلته ئې د ښاغلی حبیبي له یوه کنفرانس څخه را اخلو چه د آریانا په مجله کښې نشر شویدی او د پښتو د ادب غوره او پخوانی سندرې ورته ویلی شو، چه له خپل زاړه آهنګ څخه هم خپل قدامت او پخوانی توب ښئ لکه چه د شیخ رضی او نصر یوه مکاتبه چه دغه دوه د تره زامن د (۳۵۱) په حدودو کښې یم له بله په شعر خبرې کوي او په دغه وخت کښې د پښتو د کلماتو تغیر او تصریف او استعمال هم راښئ چه بل راز رنګ او بڼه لري، شعرونه دادي:
(۱) شیخ رضی نصر د شیخ حمید ځوی ته لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الحاد پر لور دی تر پلل   گروه دی زمونږ وکوراوه
مونږ رو ښلی په زیار نه   تا په تورو توراوه
لرغون ولی گروهیدلی   چه دې گوښی اړاوه
هغه گروه دی اوس اړه کړه   چه پلرو دی رښاوه
لودی ستا په نامه سپك سو   که هر څو مو درناوه
نصره نه موئې له کهاله   لودی نه ئې په کاوه
زمونږ رغا ده ستا له گروهه   دور ځلوی په رغاوه

(۲) نصر د شیخ رضی جواب داسې لیکي:

د الحاد په تور تورن سوم   زه لرغون خو ملحد نه یم
زما د ښنه هسی تور کړی   که ملحد یم د دښنه یم
له اسلامه نه تر پلمه   تورانو څخه په تر پله یم
گروه می هغه لرغونی دی   اوس هم کروړ په لرغونه یم
د اسلام پر هسك به ځلم   وتورانوته تیاره یم
د لودی څوی سنتی یم   د حمید د لوړ کهاله یم

تورانی دښن چه وائی   زه له ګروهه په اړه یم
دائی تور تاسی دروهوی   زه مومن ستاسی پرتله یم
د دښنو وینا مغږه   زه لودی یمه څو زه یم

پدی دوه شعرو کښې سږي ته معلومیږي چه د هغه وخت ځینې اشتقات بل راز و، او اوس بل راز شوی دی لکه: روښلی- وتوراوه- په کاوه- ځلم- دروهوی مغږه او داسی نور
... همدارنګه په هغه وخت کښې ځینې کلمات مستعمل و، چه اوس نه دی لکه:
ګروه، وکوراوه، ګروهېدلی، اړه کړ، رغاده، دورځلوی، کروړ او داسی نور ...
د همدغه وخت له اشعارو څخه د بیټ نیکه یو مناجاتی شعر هم د پښتانه شعرا په لمړی جز کښې ښودل شویدی چه سړی پکښې د خدای مینه، د قدرة جلال او جبروت د هغه وخت د شعر خوند او کیف مومی چه هغه دا دی:
لویه خدایه لویه خدایه   ستا په مینه په هر ځایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرو ولاړ دی د رناوی کښې   تولہ ژوی په زاری کښې
دلته دی د غرو لمنې   زمونږ کېږدی دی پکښې پلنې
دا وګړی دېر کړی خدایه   لویه خدایه لویه خدایه
دلته لږ زمونږ اوربل دی   وور کوړکی دی وور بر جل دی
مینه ستا کښې مونږ مښته یو   بل د چا په مله تله نه یو
هسك او مرکه نغښته ستا ده   د مړو وده له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه   لویه خدایه لویه خدایه

له (۴۰۰ هـ) راپدی خوا پته خزانه مونږ ته د خربښون چه د سړبن ځوی دی او د شیخ اسماعیل چه د بیټ نیکه زوی دی دوه شعرونه راښئ چه دغه دوه د تره زامن ئې د بېلتون او بېلېدو په وخت کښې یو بل ته وائی او داسې آهنګ لری لکه چه دوه مین او خوارِه یاران یو له بله بېلیږی، یعنی سړی لکه د دوه مینو سوی ناری داسې ایسی او د آدم او درخانۍ د مینی یادونه کوی. شعرونه دا دي:

(۱) شیخ اسماعیل د خربښون د تلو په نسبت وائی:

که یون دی یون دی مخکښې بېلتون دی   له کسې غره څخه ځی خربښون دی
که وروره وروره خربښبون وروره!   ته چه بېلتون کړی زما ویر ته ګوره
چه ځی مرغی له توری کرغی له   همزولی پاته ځی څه برغی له
د خدای دپاره خربښبون یاره   چه هېرمو نکړی زمونږ کهول واړه
زړه می رپیږی یار می بېلیږی   بېلتون ئی اور دی ځان پری سوزیږی

(۲) خربښبون د شیخ اسماعیل په جواب کښې وائي:

بېلتانه ناره می وسوه په کور باندی   نه پوهیږم چه به څه وی پېښ په وړاندی
له خپلوانو به بېلیږم په سرو سترګو   دواړه سترګی می په وینو دی ژړاندې
اسماعیله ستا نارومی زړه سوری که   بېلتانه خربښبون بیا له تا پردی که
نه هېرېږی که می بیا نه ستا یادی که   په چړو د ویربه پری سی د زړه میراندی
ځمه ځمه چه اورد یون می دی ومخ ته   دیانه څوری به واچوم وتړخ ته
ستاسی یاد به می وی بس د زړه وسخ ته   که دا مځکه غرونه ټول سی لاندی باندې

څوك چه دی دوه شعرو ته په اول نظر وګوری پوهیږی چه د خربښون او شیخ اسماعیل لهجه د شیخ رضی او نصر له لهجې څخه زښت ډېر فرق لری ځکه چه د دی دواړو وینا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ او تاسی خبرو ته ډېری نږدې دی او محاوره ئې د دې وخت محاوری ته بيخی قريبه ده مګر بيا هم د کلام سياق او روش ئې په پخوانيتوب شاهدی لی.

په همدغه وخت يعنی د (۴۲۵) په شاوخوا کښې د شيخ اسعد سوری يوه قصيده هم پټه خزانه راښئ چه هم پکښې د پخوانيتوب آثار ښه ډېر ليدل کېږی او هم په دغه وخت کښې د پښتو د شاعری ښه قوت ښئ او دا ورځنی معلومېږی چه دغه راز شعر ويل د ويونکی زيات اقتدار او يو عمومی استعداد او آمادګی غواړی- پدی قصيده کښې که څه هم ځينی کلمات لکه: فلك، بهار- ګل، خار- خونخوار- هزار- دار- انتقال- نيسان- نثار- سوګوار- کهسارا او داسی نور ليدل کېږی چه په مخکښېنو اشعارو کښې په دغه رنګ کلمات نه ګورو او دلته د يوې نوې اغېزی او رنګ بدلولو په ډول په دغه شعر کښې ليدل کېږی مګر ډېر نور داسی کلمات او اصطلاحات و محاورات هم شته چه دا قصيده د پښتو د ادب يوه لوړه، غوره او پخوانی نمونه معرفی کوی.

قصيده دا ده:

د فلك له چارو څه وکړم کوکار　　ز مولوی هر ګل چه خاندی په بهار
هر غټول چه په بېديا غوړېده وکا　　رېژوی ئې پاڼی تاندی تار په تار
ډېر مخونه د فلك څپېړه شنه کا　　ډېر سرونه کا تر خاورو لاندی راز
د واکمن له سره خول پری باسی مړسی　　د بی وزلو وينی توی کاندی خونخوار
چه له برمه ئې زمری رپی رنګلو کښې　　له اوکوبه ئې ډاری تير و جبار
هم ئې غشی سکڼی ډال د ژوبلو رو　　رستمان ځنی ځغلا کاندی په ډار
چه ئې ملا وی نه کړيږی په غښتليو　　دا فلك پروکاڅه کاری ګذار
په يوه ګردښت ئې پرېباسی له برمه　　نه ئې غشی د ليندی وی نه ئی سار
څه تېری څه ظلم کاندی ای لکه!　　ستا له لاسه نه دی هيڅ ګل بی له خار
په ويرژلو لورنکړی په زړه کراړيه　　پرنتلو اوروی د غم ناتار
هيڅ روغی مې په زړه نسته ستا له ځوره　　بېلوی په ژړا ژړمين له يار
له تېريو دی اوښی څاڅی له اوريځيو　　چينی ژاړی په ورپ ورپ ستا له شنار
نه به لاس له ځوره واخلی نه به لوری　　نه به ملا کړی له بی وزلو له ترار
نه به زړه سوزوی په هېچا باندی　　نه به پريوزې له ګردښته له مدار
نه به وصل کړی مين له بل مينه　　نه به و درملې ټپونه د افګار
ستا له لاسه دی پراته ژوبل ځګيروی کا　　هر پلو ته ټپی زړونه په ځار ځار
کله غوڅی کاندی مراندې د زړګيو　　کله تېر باسی وګړی هوښيار
کله ټکی واچوی په نازوليو　　کله خيری کړی ګرېوان د نمنځنی چار
کله غورځوی واکمن له پلازونو　　کله کښېنوی په خاورو کښې بادار
زمونږ پر زړونو دی نن بيا يو غشی وويشت　　ودی ژوبلله پر دی غشی هزار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر سـوریو بانـدې ویـر پرېـووت لـه پاسـه — محمـد واکمـن چـه ولاړی پـه بـل دار
یـو وار سـو اسـیر پـر لاس د میرخمنـو — انتقـال ئـی وکـړ قبـر لـه بـل وار
پـه سـماوئی ودان آهنګـران و — پـه تېنکـه وپـر درسـت جهـان او څـار
د محمـود د ژوبلـو رو پـه لاسـت کښېووت — چـه غزنـه تـه ئـی بـاتلی پـه تلـوار
ننګیـالیو لـره قیـد مړینـه ده ځکـه — سـتائی والوتلـه هسـك تـه پـردی لار
تـر نـړی ئـی غـوره خـاوری هـدیره کـا — د زمریـو پـه بېریـو کلـه وی څـوار
پـه دی ویـر د غـوروګـړی تـورنمری شـول — پـه دی ویـر رڼـا تیـاره سـوله د ښـار
ګـوره څـاڅی رڼـی اوښـې د دی غرونـو — دا کړونګـی سـاندی لـی پـه شـورهار
نـه هغـه زرغـا د غـرو نـو پـه بیـدیا ده — نـه د رزکـو پـه مسـادی کټهـار
نـه غټـول بیـا زرغـونېږی پـه لاښـونو — نـه بـامی بیـا مسـېده کـا پـه کهسـار
نـه لـه غرجـه بیـا راځـی کـاروان د مشـکو — نـه را درومـی غـور تـه بیـا جـوپی د شـار
د پسـرلی اوره تـودی اوښـی تویوینـه — مرغلـری بـه نیسـان نکـړی نثـار
دا پـه څـه چـه محمـد ولاړ لـه نړیـه — پـه ویرنـه ئـی سـوغور ټـول سـوګوار
نـه ښـکارېږی هغـه سـور د سـور پـه لتـو — نـه ځلېـږی هغـه لمـر پـر دې دیـار
چـه بـه نجلیـو پـه نڅـا پکښـې خندلـه — چـه بـه پېغلـو کـا اتـڼ قطـار قطـار
هغـه غـور پـه ویـر ناتـار د واکمـن کښنوسـت — هغـه غـور سـو د جانـدم غونـدی سـور آړ
لاس دی مـات سـه ای فلکـه چـه وی وکـا — محمـد غونـدی زمـری د مړینـی ښـکار
شـین زړګـی فلکـه ولـی لاولاړ ئـی — ای د غـور غرونـو پـر څـه نشـوی غبـار
مځکـی ولـی پـه رېـږد لونـه پرېـوزی — لانـدې بانـدې سـه چـه ورك شـی دا شـعار
چـه زمـری غونـدی واکمـن ځـی لـه جهانـه — چـه څـوك نکـړی پـه نـړی بانـدی قـرار
سـخ پـه تـا ای محمـد د غـور لمـر وې — پـه نـړی بـه نـه وی سـتا د عـدل سـار
تـه پـر ننګـه وی ولاړ پـه ننـګ کښـې مړسـوی — هـم پـر ننګـه دی پـه ننګـه کاځـان جـار
کـه سـوری دی پـه تـګ ویـر کانـدی ویـرمن سـول — هـم بـه ویـاړی سـتا پـه نـوم سـتا پـه ټبـار
پـه جنـت کـه دې وتـون زمـونږ واکمنـه — هـم پـه تـا دی وی ډېـر لـور د غفـار

دا قصیده شیخ اسعد سوری د امیر محمد سوری د مړیني او بندیتوب په نسبت ویلی ده چه دغه نومړی پادشاه د سلطان محمود د تاخت و تاز په وخت په غور کښې بندی ونیول شو او هماغسی بندی غزنی ته را واستول شو خو په لاره کښې ئې بندیتوب په مړینه بدل شو.

پدې قصیده کښې هم ډېر پخوانی تصریفات او زړه صرف و نحوه زاړه لغات وینو چه له دی لاندینیو کلماتو څخه معلومېږی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رپی- ډاری- ژوبلور- زمولوی- ځغلا- لور- روغی- درملی- ودی ژوبلله- سماو- زرغا- رېږدل) او داسې نور ... چه اوس ئې د نن ورځې په محاوره کښې نه ګورو او نا اشنا ایسی.

ادبی تعبیرات او خواږه محاورات هم پکښې په ښه پیمانه ځای شویدی چه د فلك ظلم او سنګدلی، د دغه پادشاه شهامت او د ده په حال د هر چا او هر شی تاثیر او د زمان و مکان بل رازوالی سړی ته په بدیعو او عجیبو الفاظو کښې ښئ لکه وګړی تورنمری کېدل، د غرونو رتېي او ښې خڅېدل د ګروتکی ساندی- د وریځو ژړا- د زړګیو مراندی غوځول- په نازولوټکی اچول- آسمان ته په زړه کراږویل- د زمرو رپې- په غشو باندی ډال سکښل- د رستمانو ځغلا- د واکمنو له سره خول پری ایستل- د زرکو په مسا کتهار- د پسرلی د اورو تودی اوښې تویول.

او بیا د دی ټولو په اخر کښې د شنه زړګی خاوند یعنی فلك ته دارنګه خطاب چه ولی ولاړېې؟ او د غور غرونو ته ویل چه ولی نه غبار کېږئ؟ او بیا ځمکی ته امر کول چه ولی په رېږدلو نه پرېوزی او ولی نه لاندی باندی کېږی چه دغه شعار ورك شی- دغه راز شاعرانه تعبیرات هماغه ادبی سحرونه دی چه وینا شعر کوی او په شعر کښې یو بل راز کیف و اثر پیدا کوی.

کوم ادبی قوت چه په دغه قصیده کښې وینو او ښه تعبیر هم ترینه نشو کولی بیا ئې د پښتو په یوه بل شعر کښې دوه سوه کاله وروسته یعنی تر (۶۰۰ هـ) وروسته د شیخ متی په یوه مناجات کښې ګورو چه د لوی خدای محبت، د جمال نندارہ د عشق لیوالتیا او د حقیقت و عرفان رڼاوی پکښې په ډېر شاعرانه کیف معلومېږی او سړی ویلی شی چه دغه راز پوخ او ښکلی شعربه په ډېرو ژبو کښې په دغومره عمر او پخوانیتوب خدازده چه پیدا کړو:

شعر دا دی:

پـر لویــو غــرو هــم پــه دښــتو کښــې	پــه لــوی سـهار پـه نیمــو شـپو کښـې
پــه غــاړه رغ او پـــه شــپېلکو کښــې	یــا د ویـــر ژلـــو پـــه شـــپېلو کښـــې
ټــول ســتا د یــاد نــاری ســوری دی	د ســـتا د مینــــی ننــــداری دی
جنــډی زرغــون کــه پــه بیــدیا دی	د بـــربن خواتـــه پـــه خنـــدا دی
ترنـــك چـــه خـــړ دی پـــه ژړا دی	دا ټـــول اغېـــز د مینـــی ســـتا دی
ټولــه ښـــکلا دی ســـتا لـــه لاســـه	ای د پاســـــوالو پاســــه پاســــه
کــه لمــر روښــانه مــخ ئــی ســپین دی	یـــا د ســـپوږمیه تنـــدی وریـــن دی
کــه غــر دی ښــکلی پــر تمــین دی	لکـــه هنـــداره مـــخ د ســـین دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د ښکلا دا پلوشه ده
دا ئې یو سپکه ننداره ده

دلته لوی غرونه زرغونېږي
د ژوند ورمې پکښې چلېږي

بورا وی شاوخوا کرېږي
سترګې لیدو ته ئې هیښېږي

لویه خاونده ټولو ته ئې
تل د نړۍ په ښکلېده ئې

خاونده ښکلي ستا جمال دی
ښکاره ئې لور په لور کمال دی

که ورځ که شپه که پېړی کال دی
ستا د قدرت کمکی مثال دی

ستا د لور ونویوه رڼا ده
دلته چه جوړه تماشا ده

زړه می دا ستا د مینې کور دی
سوی د عشق په سوزند اور دی

رپ ئې وتا ته ستا پر لور دی
بې له دی هېڅ دی ورك ئې پلور دی

ستا د جمال په لیدو ښاد دی
که نه وی دغه نور برباد دی

په غرو کښې ستا د عشق شپېلکی دی
د دی نړۍ په عشق سمي دی

که غټ که وړکه پنډېنری دی
ستا د جمال څری هر شی دی

چه پر دنیا می سترګې پری سوی
ستا د جمال په نندارې سوی

نه هسك نه مځکه وه تورتم و
تیاره خپره وه ټول عدم و

نه دا ابلیس نه ئې آدم و
ستا د جمال سو چه پرتم و

چه سو ښکاره ښکلي دنیا سوه
د پنځ پر لوری ئې رڼا سوه

زه چه خرګند پردی د نیا سوم
د ښکلی مخ په تماشا سوم

ستا پر جمال باندی شیدا سوم
له خپلی ستی را جلا سوم

په ژړا ژارم چه بېلتون دی
یمه پردیسی بل می تون دی

وګرو ولی متی ژاړی
سوری ئې اوری غاړی غاړی

څه غواړی؟ څه وائې څه باړی؟
خپل تون او تورو کلی غواړی

چونی چه بېل شی نیمه خواسی
تل ئې د بڼ په لور ژړا سی

پدی شعر کښې شاعر د قدرت په ټولو مظاهرو کښې یوه خدائی مینه او جمال ګوری او په دنیا کښې یو داراز سیر کوی چه بې له شاعره ئی بل هېڅوك نشي کولی.

دلته شاعر په لویو غرو او دښتو کښې، د سهار په رڼا او د نیمی شپې په تیاره کښې، د ویرژلو په شپېلیو او د ګلونو په پاڼو کښې، د خرو او سپینو دریابو په تماشا، د لمر او سپوږمۍ په سپین مخ، د غره په ښکلیتوب او عظمت کښې، د ژوند په ورمو او د بوراګانو په کرېدو کښې په شپو ورځو، کلونو او پېړیو کښې همدغه یو شی ګوری چه دی ورځنی د ښکلا په پلوشه، د مینی په ننداره او د قدرت په یوه کمکی مثال تعبیر کوی او بیا وائی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه زړه د عشق او مینې کور دی او په همدغه قیمتی متاع قیمت پیدا کوی، په همدغه نندارہ ژوند او خوشحالی کوی او په هر ځای او هر شی کښې دغه تماشا ګوری.
د نړۍ سمی په عشق سره دی او دنیا ټوله د جمال په رڼا کښې پیدا شوه، ما چه دنیا ته کتلی د جمال په نندارہ او د ښکلی مخ په تماشا یم، د همدغه جمال په تماشا شیدا او له خپلی ستی جلا شوم ځکه لکه یو مسافر د بېلتون له لاسه ژاړم او لکه له ټولګۍ بیل چونبی نیمه خوایم. د شیخ متی له دغه مناجات او ځینو نورو اشعارو څخه د (۴۲۰) په حدودو کښې ویل شویدی معلومیږی چه په دغه وخت کښې د پښتو شعر په ښه قوت کښې و، او ښه ښه شاعران ئې درلوده چه د اشعارو نمونې ئې متاسفانه ډېری لږی په لاس راغلی دی مګر له همدغو لږو نمونو نه هم معلومیږی چه د پښتو شعر په دغه وخت کښې څه رنګ او څه ښېګڼې لرلې؟ د شیخ متی مناجات خو مو ولید اوس د دغه وخت یو بل شعر چه د قطب الدین بختیار دی او د عشق و مینې سوی پکښې لیدل کیږی وګورئ! دا شاعر هم له (۴۰۰ هـ) څخه شل دیرش کاله وروسته مړ شویدی.
شعر دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ   راته وګوره ملوکی!
په بېلتون کښې دې وباسم   له خوږمنه زړګی کوکی

راته وګوره ملوکی
راته وګوره ملوکی

د بېلتون اورونه بل دی   هر ګړی می زړګی سوزی
لیونی یمه د مینی   سوزم زه لکه پیلوځی

راته وګوره ملوکی
راته وګوره ملوکی

غوړولی دی او ر بل دی   اور زما په زړګی بل دی
زه بختیار خاورې ایرې شوم   په اور سوی می ګوګل دی

راته وګوره ملوکی
راته وګوره ملوکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګورئ پدې ساده او روان شعر کښې چه هيڅ راز تکلف نه ليدل کيږي څومره خوږوالی او سوی ليدل کيږي او په عين سادګی کښې څه سوزناك اثر دی. په ظاهر کښې ډيرې ساده خبرې دي مګر هر څوك پوهيږي چه يو مؤثر شعر او ښه نغمه ده، آهنګ او تعبيرات او خطاب ئې د پښتو اېسي او په رښتيا له يوه خوږمن زړګی نه راوتلی دی.
تر (۴۰۰ هـ) پوری چه مونږ د پښتو اشعارو ګورو شعر راته يوه روحانی نغمه او د زړه غږ معلومېږی چه له تکليف او تصنع څخه ئې لمن پاکه ده او نهايت ساده ښايست لری، مګر وروسته تر دی ورته دغه حال نه دی پاته شوی او ورو رو لکه د هوا مرغه زمکی ته رانښکته شوی او خپله هغه لوړتيا ئی نه ده ساتلی، د مغلو د خړسيلاب له راتګ سره ئې خپل هر څه ورك کړې دی او کله کله د محض نظم په بڼه هم ښکاره شويدی، له دغه وخته را پدی خوا د پښتو شاعران او د پښتو شعر ډير لږ او ډير ضعيف معلومېږی تر څو چه د روښانيانو په دوره کښې بيا سر را جګوی او د خټکو له دورې نه ئی يو بل راز حيات شروع کېږی او له دغه وخته بيا پکښې ځينی تحولات څرګندېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روښانيانو دوره

د پښتو او پښتونخوا خزان چه له شپږم قرنه را پدی خوا شروع کيږی او په اوم هـ قرن کښې د پښتو د ادبی کاروانو بلې لمبې له نظره غائبيږی د پښتو هر څه د مغلوله خړو سېلابونه ضرر مومی او پدې هيواد کښې بی د تورو لړو، زوروړو سيليو، راز راز طوفانو، او وېرووونکو هيبتناکو تيارو څخه نور څه نه ليدل کيږی يا په بل عبارت په مونږ باندی يوه د بدبختی توره شپه راځی چه څو قرنه عمر لری او لکه د هجر شپه بيخی سبا کيږی نه چه ناڅاپه د لسم قرن په ۳۲ کال يوه د اميد رڼا پيدا کيږی او د عبدالله انصاری په کور کښې يو طفل دنيا ته راځی چه په دغه وخت کښې هېڅوك ورځنی نه دی خبر چه دا څوك دی او څه کوی؟ مګر وروسته ئې ټول پېژنی چه د پښتون په علمی، ادبی او سياسی حيات کښې ډېره اغېزه او لوی تاثير لری چه څوك ورته پير روښان او څوك پير تاريك وائی، په پيری کښې خوئې هېڅوك شك نلری مګر رڼا او تياره ئې د بحث لاندی ده، او دا هم څه ګرانه خبره نه ده، هر سړی دوستانو ته يو راز او دښمنانو ته بل راز ايسی د څوارلسمی شپې سپوږمی که د يوه کاروان او قافلی دپاره رڼا لری دغلو دپاره په حقيقت کښې همدغه شپه تياره ده دا بحث زمونږ په بحث او بيان کښې څه اصلی برخه نلری ځکه ورځنی په څنګ تېرېږو او وايو چه روښان هر څه چه و او هر څه ئې چه خلق بولی د پښتو په علمی او ادبی خدمت او د پښتو په عرفانی او ملی خدمت کښې ستره برخه لری او د ده په نمسيانو او پيروانو کښې لکه ميرزا خان انصاری، دولت لوانې ديوان لرونکی پاخه شاعران پېژنو چه د پښتو د شعر او شاعری ډيوه ئی بله کړی او زمونږ هغه مړه اورونه ئی بېرته تازه او روښانه کړيدی- مونږ دلته د همدغو دوو شاعرانو په شعر او شاعری خبری کوو او دغه شاعری د پښتو د شعر يوه نوې دوره بولو ځکه چه دغه شعر د رنګ او بڼی په لحاظ له ماضی او مستقبل نه ځان بېلوی او بل راز ايسی.

د مخه مو وويل چه تر روښانيانو پخوا د پښتو شعر د مضمون او معنی په لحاظ دری عنصره درلوده چه په حماسی عشقی او دينی اشعارو ورځنی تعبير کيږی. مګر هغه حماسيات د خېتکو د دوری له حماسياتو څخه فرق او مخصوص رنګ لری ځکه چه د خېتکو د وخت حماسيات په ملی احساس بنا دی او هلته دينی رنګ غالب ښکاره کيږی- د روښانيانو په عصر او زمانه کښې د پښتو شعر وار د واره تصوفی بڼه پيدا کړه او سرحد ئی له فلسفی سره ډېر نزدی شو، کومه عام فهمی او ساده ګی چه د پښتو شعر لرله هغه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رموزی او پېچيده مضامينو بدله شوه او باريکو افکارو پکښې ځای ونيو- د دی دوری نوموړی شاعران او امامان ميرزا خان انصاری او وروسته تر ده دولت لوانی بلل کېږی، دوی دواړه مخلص او ارزانی هم خپل ملګری نېئ او په شعر کښې ئې نبه برخه ورکوی چه ټول د ميا روښان شاګردان او پيروان بلل کېږی او د پښتو په شعر کښې ئې علمی کيف او تدقيقی شعور پيدا کړېدی. پدی دوره کښې که څه هم د موضوع په لحاظ شعر خپل مخ بلی خواته ګرزولی او خپله قبله ئې بدله کړېده مګر شاعرانه مزاج پکښې نبه روزل شوی او شاعريت يو علمی او عرفانی حيثيت موندلی دی، پدې وخت کښې د پښتو شعر د معنوی تحول په لحاظ له پخوانۍ دوری بېخی ځان بېلوی او نوی دوره حسابېږی، د دی دوری په اشعارو کښې سړی ته يو بل عالم او نوی دنيا ځلېږی چه هر څوك ورځنی تعبير نشی کولی دلته عشق او جمال هم بل کيف او بل ډول پيدا کړېدی او دنيا ته هم له بلی خوا کتل شوېدی، شاعر له محسوساتو هغه خوا نور څه ګوری او داسی خبری کوی چه هر څوك ئې معنی نشی کولی، په دغه وخت کښې نه پوهېږو چه د ما وراء المادی فلسفه د شعر محفل ته راغلی ده او که شاعر د خپل خيال په رڼا کښې فلسفی دنيا ليدلی ده چه د حسن او جمال اصلی مرکز ته اشارتونه کوی او د ګلزار په ليدو د بهار ثنا وائی.

د دې دورې لمړی پهلوان ميرزا خان انصاری دی چه دلته ئې په شعر او شاعری باندی خبری کوو:

ميرزا خان انصاري:

ميرزا انصاری د يوولسمی پېړۍ شاعر چه په (۱۰۴۰ هـ) کښې وفات شويدی اصلی نوم ئې فتح خان دی او د خپلی استوګنی ځای خيبر نېئ دی د پير روښان له ټينګو مريدانو او پيروانو څخه ګڼل کېږی او خپله ټوله رڼا د روښان د جلوې اثر بولی او وائي:

ای ميرزا روښان په هر لوری جلوه کا

د تبـريـز افتـاب را وخوت له بنيره

يعنې ميرزا هم د پښتنو مولانای روم دی چه د ده شمس تبريز هم پښتون دی او په ميا روښان شهرت لری څنګه چه رومی د خپل تبريزی پير د برکت په رڼا کښې هر څه ګوري او ځان د هغه پيرو معرفی کوی دغه شان انصاری هم وائی:

د ميرزا کلام روښان دی- پيرروښان له برکته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا متصوف او عارف شاعر چه پخپلو عارفانه اشعارو کښې سړی ته عطار او رومی او سنائی یا دا راز نور د معنی شاعران یادوی د شعر په سکندری آئینه یا جهان نما جام کښې خلقو ته یو بل عالم ښئ او سړی له عرفانی اسرارو سره اشنا کوی د همدی لامله د ده یو رموزی رنګ او آهنګ لری چه هر څوك پری پوره نشی پوهېدلی- دی په حقیقت کښې د عرفانی افکارو او نظریاتو په لحاظ عیناً (روښان) دی چه وروسته شاعر شوی دی او یوازی ظاهری ښه بدله کړېده لکه چه پخپله وائی:

د میرزا په خـوله وئېږم
یو روښان بی رنګه زه یم

میرزا که څه هم د دې ښکاره عالم زیبائی او ښایست پوره لیدلی دی مګر معنوی جمال ته ئی هم په ځیر ځیر کتلی او هغه عالم ورته لا ښایسته ښکاره شویدی همدغه سبب دی چه عرفانی او علمی جمال ته ئی ځان رسولی او په دغه روښانه ډیوه ئې نور هر څه بدل کړیدی لکه چه له دې لاندې بیتو څخه ئې دا حقیقت ښه څرګندېږی:

زه دې تـل ویـنم زمـا سـاقی دلسـوزه ... چـه د شـپې دې رڼـا زیاتـه ده لـه روزه
د صـورت عـالم کـه هـر څـو ښایسـته وی ... د معنـــی زیبـــائی زیاتـــه ده هنـــوزه
عارفـان دې پخپـل علـم ښایسـته کـړه ... او د دم نتـــه د هـــر زنـــده پـــه پـــوزه
تـه بـه بـار د امانـت زغمـلای نشـی ... د صـلاح پـه لار څـړه ځـه نـو آمـوزه
لـوی کامـل د دواړو کونـو پهلـوان دی ... پـه مـدد ئـی قافلـه تـر ځایـه بـوزه
کـه صـراط پـرکړ دلیلـو تـوره شـپه ده ... د مرشـد نغـو تـه ډیـوه ګـڼـه افـروزه
ښـه پتنـګ چـه ډیـوه ولیـده روښـانه ... پـه لیـدو ئـې پتـه مینـه کـړه عیانـه
بینـائی پـه روښـنائی بانـدی شـیدا شـوه ... د خپـل ځـان خبرئـی بیا مونده لـه ځانـه
پـه سـوومـرګ ئـې د وصـال دپـاره وغوښـت ... پـه ژونـدون شـوه جـدائی پـر بانـدی ګرانـه
پـه خـاطر ئـی تـل تـر تلـه نوبهـار شـه ... د ګلزارانـــدوه ئـــی نشـــته لـــه خزانـــه
هـر زمـان ئـی د معنـی پـه سـترګو ګـوری ... پـه هـر څـه کښـې هـر نشـان دی بـی نشـانه

میرزا د هست و نیست، وجود او عدم په ژوره معنی کښې هم غوټې وهلې او ډېر عمیق پکښې ننوتلی دی چه د همدغی ژوری کتنی په اثر کښې د وحدة الوجود په فلسفه قایل شوی او د تناسخ رنګ هم د ده په افکارو کښې ځای ځای څرګندېږی د نمونې په ډول د ده د دیوان دا لاندې بیتونه وګورئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱)

زه بـه څـه وایـم چـه څـه یـم
نیسـت و هسـت واړه پـه ده یـم

هـر چـه نیسـت شـی لـه هستی نـه
د هسـتی معنـی ئـی زه یـم

د وصـال پـه هـوا ځمـه
د دې لامکـان مرغـه یـم

گـه ذره د لمـر پـه مخکښـې
ګهـی غوټـه پـر اوبـه یـم

یـو ځلـور عنصـر مـی واغوسـت
د آسـمان پـر مـخ اوده یـم

لـه وحدتـه پـه کثـرت شـوم
هغـه نشـته چـه زه نـه یـم

زه شـنوا پـه کـل غوږونـو
دانـائی د هـر یـوه یـم

توانـائی مـې پـه هـر چـا کښـې
بینـائی د هـر لیمـه یـم

ارادت مـې دی لـه واړه
بیـا راضـی پـه دا خپـل کـړه یـم

لـه بـدانو مـی بـدی ده
لـه نیکـانو سـره ښـه یـم

د نیکبخـت پـه برخـه شـهد
د کمبخـت پـه ځـان لشـه یـم

لـه هـر چـا یـم پـه هـر څـه کښـې
خـزان نلـرم تـازه یـم

د میـرزا پـه خولـه وئېـرم
یـو روښـان بـی مثلـه زه یـم

(۲)

دا کـلام د حقیقـت پـه ژبـه وایـم
لکـه ذات پـه هـر صـفات کښـې خیسرسـتایم

زه کښـې د نباتـاتو واړه سـاتم
هـم ژغـروی د زنـده سـرو واړه یـم

یکـه تنهـا لکـه الـف یـم بـی نقطـه
پـه یـوه وجـود محـیط پـه کـل اشـیایم

پـه یقـین یقـین نـزدی پـه ګمـان لـری
پـه دیـدن لـه دواړو کونـو مـاورایم

د نیکـانو سـره ښـه بـدیم لـه بـدو
و هـر چاوتـه د خپـل عمـل سـزا یـم

و عـارف تـه څـره مخ یـم پـه هر لـوری
د دوبـین پـر مـخ ګمـان زه ئـی تـر شـایم

زمـا ذات پـه دواړو کونـو نـه ځـائیږی
پـه قفـس کښـې وئېـدلی د میـرزا یـم

د دې دوه شعرونو اشاراتو او سترګکو نو څخه به دا معلومه شوی وی چه د میرزا په اشعارو کښې د تصوف، عرفان او فلسفی ډېرې رڼا وې ګډې شویدی او راز راز جلوې پکښې لېدل کیږی دا د میرزا ډېر عرفانی او شاعرانه اقتدار دی چه دغه راز لوړ او پېچلی مضمونو نه په دغه ډول په شعر کښې ادا کولی شی او سره له دې ټولو اشکالاتو چه د مضمون او مفهوم له کبله د ده په مخکښې شته شاعرانه آهنګ هم نه پرېږدی او خپل کلام ته وچ فلسفی رنګ نه ورکوی- که تاسی د میرزا اشعارو ته ښه ځیر شی ډېر ځله داسی شعرونه پېښیږی چه سړی په معنی ښه نه پوهیږی مګر په خوندئې پوهیږی- د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشعار هم لکه د موسيقى نغمې يا لکه د بلبلو سوې سندرې سړی ته راز راز تخيلات او خوندور خاطرات پيدا کوی مګر په کلماتو او الفاظو ئی هر څوك نشی پوهېدلی د نمونی دپاره ئې دا څو نور شعرونه هم ولولئ:

(۱)

چه د يار په نامه مينه دم په دم کړم
دغه ياد به ئې د خوږ خاطر مرهم کړم

د جهان و هوسونو ته مې شا شوه
مشغولا به هر زمان د يار په غم کړم

په سپين مخ به سپينی اوښی زغلومه
پر دا يخ به د حباب صورت رقم کړم

دا حباب چه د درياب په مينځ کښې مات شو
رنګ و نوم ئی له دريابه سره سم کړم

عام و خاص په هسې حال را خبر نه دی
چه په کومه تخته کښل په کوم رقم کړم

د کثرت په عددونو قطرات دی
چه فانی خوی ئې فانی شی نوم ئی يم کړم

په يکتا نظر به واړه عالم وينی
کل اشيا به ورته جام لکه د جم کړم

په وروستی ورځی د قام پوښتنه نشته
اخرين به تر قديمه مقدم کړم

(۲)

که يو ځل د زړه له حاله ووئېږم
په رښتيا به په عالم کښې نه ځائيږم

حقيقی ژوندون زما د يار ليده دی
يو زمان ئی بی ديدنه نه پائيږم

د زړه حال مې خپل اشنا وته څرګند دی
او په خلق ملامت يم نه قبليږم

اشنائی عجب بهار په مخه راغله
جدائی لکه خزان ځنی ترهېږم

دې لاله د زړګی داغ پر پاڼو راوړ
زه اوريځ د نوبهار باندی وريږم

(۳)

زه څرګند د محبت په ښه بنياديم
له نيستيه هم په دا هستی اباديم

په ازل مې د اقرار په ژبه و وې
تر ابده وفادار پخپل ميعاد يم

امانت چه اسمان زمکی ورلی نشو
اوس ئې زه په دا عاجز صورت عماد يم

په اختيار مې هسی ظلم په ځان وکړ
له دې قصده د جهول په نامه ياديم

که د جهل بار مې لری شی له سره
پی ګمانه د صفی ادم اولاد يم

په اختيار مې له کل نهی لاس وکښلی
بی اختيار دواړو امرو انقياد يم

په ظاهر صورت ديار له ياری ګوښې
په باطن له ياره يو په اعتقاد يم

کل عالم مې په نظر کښې واړه وينم
او هر چېری د اشنا په ديدن ښاديم

(۴)

د بلبل چه اشنائی شوه له سمنه
د ګل په مينه راغی تر چمنه

دا تمام صورت د زړه په رضا درومی
او د زړه سفر د سترګو له روزنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هر څوپه حجابونو کښې دی نغښتی د دیدن په مینه واوت له بدنه
اختیارئي د پتنګ تر فهمه نښه شه چه پر بله لنبه پرېووت له چلنه
دا شتا محبت زور وربانديي وکړ دغه اور پری ښایسته شو تر ګلشنه
په باور کښې له جمله اختیارواوت له مرده وسره پروت دی بې کفنه
ښه صورت ئی د یوسف بوی ئی د منښکو او د عشق لوګی ئی ځی له پیرهنه

(۵)

زه چه ډېره ډېره مینه په ګلزار کړم په هر څه کښې ننداره د دی خپل یار کړم
که طالب په اندیښنو کښې تفکر دی زه به ئی د محبت په غږ بیدار کړم
یو زمان به فراغت وربانډی نه وی که زه ځان پخپل دستور ورته سینګار کړم
په هر لور به لاعلاج را پسې ګرزی چه د خور زړګوټی مینه ئی مهار کړم
که مجاز د حقیقت له مخه واخلم دا اورپښتی به تر بله ډیوه ځار کړم

(۶)

څوک ئی څه پېژني کوم دی ذات ئې ذات او نوم ئی نوم دی
د مېوی دی هم له لونه پوخ ئی پوخ دی اوم ئې اوم دی
له ذری دی هم له لمره بیا له ورمی له نجوم دی
له سردی څخه خزان شو له ګرمی څخه سموم دی
په نیستی کښې ئی هستی ده په هستی کښې ئې معدوم دی
مدرس پری نه پوهېږی دا د سپین علم رقوم دی
په جاهلو کښې اجهل شو چه له دی علم محروم دی
چه پخپله فضولی که زړه ئی تور شو رنګ ئې شوم دی
امانت ئی پر ځان واخست دی جاهل په ځان ظلوم دی
د خپل ځان تر سیوری کښیناست د ګمان په ساړه موم دی
چه له پټه شرک خلاص شی ګناه نلری معصوم دی
عام و خاص ئی خادمان دی دی د کل عالم مخدوم دی
روښنائی د کل عالم شو په هر څه کښې دی مکتوم دی
حیاتی دی د حیات دانائی د هر معلوم دی
اراده ئی ده له واړو دی حاکم د هر محکوم دی
ګویائی له ګویاو، شنوائی د هر مفهوم دی
چه د تن له خوی و مری دی په خاص رحم مرحوم دی
رنګ په رنګ لښکر ئی جوړ کړ اوس و خاوری تی هجوم دی
چه د فقر په اورو سو دغه سوخت په مرز بوم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـــــی بـــــاقی صــــــفت وګــــــوره   پــــر فــــانی بانـــــدی مقســـــوم دی

د (مــرزا) جامــه ئــی رنــګ کــړه
یــو عجــب بــی مثلــه خــوم دی

په رښتیا چه د میرزا جامه په یوه عجیب خم کښې رنګ شوېده او څه چه دی وائی مدرس وربانديږ نشی پوهېدلی ځکه چه دی د سپین علم له رقومه غړېړی او نور له دغه علمه محروم دی، په عامو او خاصو کښې هېڅوك نه پوهېږی چه دی په کومه تخته کښل او په کوم رقم لیك کوی، خلقت ته په یوه عجیب نظر ګوری او وجود د ګمان په ساړه موم بولی، له ژوندو څخه په بی کفنه مړو او بی اختیاری تعبیر کوی، او وائی چه عالم د مینی په جاذبه بی اختیاره یوه سره اورته ځان غورځوی او د ځان ژغورلو هیڅ واك نلری.

وروسته له میرزا انصاری څخه (دولت نوحانی) هم په شعر او شاعرۍ کښې په ده پسی وری تول کړی او د ده شاګردی ئی کړیده لکه چه پخپله وائي:

میرزا ګنج راته خپل کوروشو دغنی شوم   بیهـوده منـت بـه ولـې د بـل چـا کـړم
محقــق وحــدتی کـــان د تصـــوف و   پـه رمـوز ئـې پـه همـه علـم دانـا کـړم

دولت د پلار له خوا حسن خیل لوانی دی او مور ئې وردګه وه، د خپل پلار نوم دادا وښئ او ځان هم له ظاهری علمه نا اشنا او د الهامی شعر خاوند معرفی کوی لکه چه پدی دوه بیتو کښې وائي:

چــه الهــام رابانــدی وشــو ګوینــده شــوم   یــو بیــت هــم جــوړاوه نشــو بــی الهــام مــا
ظاهری علـم مـی هـېڅ ډېر نـه دی کـړی   د معنـــی پـــه قـــوت ووایـــه کـــلام مـــا

دولت لکه چه پخپله اظهار کوی او له اشعارو نه ئی هم څرګندیږی د افکارو او معنی په لحاظ د میرزا خان انصاری یو غښتلی او پیاوړی شاګرد او پیرو دی چه د پیر روښان د مریدۍ دعوه هم کوی مګر شعر ئې د افادې او عام فهمی له کبله لکه د میرزا شعر هومره ګران او پېچلی نه دی او د شاعرۍ خواته هم زیات را لنډ شویدی خو سره له دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرزا، ارزانی، مخلص خپل مساوی یا له ځانه پورته ګڼی او نور شاعرانو ته پخپل وخت کښې په کمه سترګه ګوری لکه چه پدی بیت کښې وائي:

بی میرزا بی ارزانی بی مخلص یاره
بل شاعر برابر نه دی پښتون ستایو

دولت هم لکه میرزا خان انصاری د شعر یو پوره دیوان لری مګر د ده په دیوان کښې د لفظی او معنوی تقسیماتو په لحاظ هر راز شعرونه وینو او هر څه پکښې پیدا کولی شو- دولت وروسته د میرزا تر وفاته (۱۸) کاله خو په یقینی ډول ژوندی دی مګر وروسته تر دې نور نه معلومېږی چه څومره موده په ژوندی و، او په څه وخت کښې وفات شویدی مګر دا معلومه ده چه دی تر (۱۰۵۸) پوری د خپل یوه شعر په استناد یقیناً ژوندی و، او تر ده د مخه میرزا خان انصاری په (۱۰۴۰) کښې وفات شوی، او د دوی دواړو پیر او مرشد میا روښان په (۹۹۴) کښې له دنیا نه تللی دی، د دی تاریخونو له قراره معلومېږی چه دولت به د میرزا په واسطه ځانته د میا روښان مرید وائی ځکه چه دغومره عمر چه دولت پکښې د میا روښان په وخت کښې د مرید توب وړ وبلل شی او بیا تر (۱۰۵۸) پوری ژوندی پاته شی له عادی عمرونو څخه ډېر څه متجاوز معلومېږی:

دولت پخپله شاعری کښې څومره چه له تصوف او فلسفیانه افکارو څخه متاثر معلومېږی هماغومره له عشق او مینی څخه هم متاثر دی او غزلی آهنګ ئې په اشعارو کښې زیات څرګند دی او لهجه ئې هم لکه دمیرزا لهجه دومره مبهمه او مجمله نه ده، د مثال په ډول ئې دا څو شعرونه وګورئ!

لمړی نمونه

هـر زمـان چـه اشـنا نـه وینم بیمـار شـم
پـه جهـان کښـې بینـوا زار و نـزار شـم

د پریشـان خـاطر ارام مـراد مـې یـار دی
کـه بـی یـاره بـل هـوس لـرم زه خـوار شـم

ګهـی مسـت پـه میخانـه کښـې افتـاده یـم
ګـه صـوفی پـه نمـاز ودرم هوښـیار شـم

د اشـنا د درګـاه خـاوری بـه پـری نـږدم
د تهمـت پـه سـنګ کـه زر ځلـه سنګسـار شـم

چـه نظـر مـی د دلبـر پـه جمـال وشـی
هغـه دم لـه خپـل وجـوده پـه فـرار شـم

د وحـدة پـه مقـام ځـان یـواز ویـنم
چـه نظـر مـی پـه کثـرت وشـی بسیار شـم

لـون لـون بـازی کـړم لـه خپلـه مخـه
ځنـی ځـای ګـل لطیـف چیری تیز خار شـم

دوهمه نمونه

د هـــر چـــا مینـــه وطـــن دی
حـــب وېشـــلی تـــن پـــه تـــن دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه د عشق په تیغ شهید شی — خونبهائي پاك دیدن دی
د عاشق په دا عالم کښي — لوی هنر د سردادن دی
چه یار مخ ورځنی پټ کا — هغه دم ئې ځنکندن دی
دلبری کوی شرینه — تهمت ولی په کوهکن دی
رسیده هغه ته وائی — چه ئی پېژندلی من وی
د توحید خورشید نه وینی — خود بین شب و روز لیچن دی
هر مؤمن یو تن یاد شوی — په خطا که په ختن دی

دریمه نمونه

په اخلاص طلبکاریو یو د جلیل دی — چه فرزند قربان په دالار کړ خلیل دی
ژر اسان به ومقام ته ورسېږی — چه ئی بار د ګناه سپك طاعت ثقیل دی
بی هادی پدی خونخواره لاره مه ځه — رهنمای د دی رښتینی لار دلیل دی
معرفت لره ئی هر سړی پیدا کړه — د دنیا طالب شو ډېر د حق قلیل دی
د کلام په معنی هر څوك نه پوهېږی — د زبان لوستن اسان ګران ئی تاویل دی
لوی لښکر ئې د نمرود د جش مات کړ — د مولاسپاهی هلك بق ابا بیل دی
هر عاشق چه دلبر مخ ورته ښکاره کا — که له سر او ماله تېر نشی بخیل دی

څلورمه نمونه

په ظاهر باطن چه ګوری سبحان یو دی — صورتونه ډېر لیده شی جانان یو دی
د کثرت په حسابو نو غلط مشه — مومنان هر څو انبوه دی ایمان یو دی
په صدف کښې درخالص په مار کښې زهر — بارنده په هر ځای ابرنیسان یو دی
رنګ رنګ ګل ځنی پیدا شی په پټی کښې — چه ګیاه پری زرغونېږی باران یو دی
که لښکر حشم ئې ډېر لیده شی څه شو — چه په حکم ئې عمل شی سلطان یو دی
د معشوق عاشق جامه واغوندی راشی — عشق باقی شاهد مشهود بی ګمان یو دی
پری مؤمن کافر ماهی چندخه زیست کا — پاك دریاب بېحده لوی بی پایان یو دی
د مجاز په څو څادرو ئې مخ پټ که — د دولت د زړه انیس پټ عیان یو دی

پنځمه نمونه

زه اول چه له وحدته په کثرت شوم — د ناسوت عالم مي وکوة په حیرة شوم
هېڅ له ځانه خبر نه وم چه زه څه یم — د کثرة په ډېر رنګو کښې غلت شوم
لاس او پښې مي غورځول په تاریکۍ کښی — په غفلت له خپل وجوده په غیرة شوم
بی بدنه مي بازی کړه په ډېر کاله — پاك مولا اراده وکړه په صورت شوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناګــاه نمــر د معرفــت را بانــدی وخــوت سـر تـر پایـه سـره یـو ښـکلی وحـدت شـوم

پادشـاهی مـي د دنیـا پـه نظـر هـېڅ ده
مسـتغنی د درویشـانو پـه صـحبت شـوم

له دې څو نمونو به معلوم شوی وی چه دولت څنګه شاعر و او د شعر په ښېلۍ کښې ئې څه ویل؟ د ده په عارفانه سندرو کښې هماغه د میرزا عارفانه حیرت، صوفیانه وحدت، یو بل ډول مینه او بل راز عشق اورو، مګر د میخانې مستی، د تهمت په کاڼو سنګسارېدل، د شیرینی دلبری هم یادوی او لږ څه د صورت ښایست ته مایل او قریب معلومېږی لکه چه د دی لاندینی شعر له اشارت او اقتضا څخه ئې هم څه نه څه دغه مطلب څرګندېږی:
شعر دا دی:

څــــه نیکبخـــــت هغــــه آدم دی چـــه تــــا ســــره همـــــدم دی
هــر چــه تــه ئــی همنشـین ئــی بــی تــا نــور چـه غـواړی ګـرم دی
د بـــاغ ســـروه دی خجـــل کـــړه لـــه الـــف دی قامـــت ســـم دی
دواړه کونــــه پکښــــې ویـــــنم مـــخ دی عـــین جـــام جـــم دی
چـــه دی نـــه ویـــنم کـــه عیـــدوی هغـــــه ورځ زمـــــا مــــــاتم دی
ښــــه دیــــدن دی ربښــــتیا وایـــم د زخمـــــی زړونـــــو ملهــــم دی
چــه مــی زړه لــه غمــه خــلاص دی هغــــه هســــی ســــاعت کــــم دی
جانبــــازان پکښــــې ګــــډېږی عشـق خـونریز بـې حـده یـم دی
نــور عــالم پــه ښــادی ویــاړی د فقیـــر بخـــره تـــل غـــم دی
پــه باطــل بــد نظــر نــه کــا چــه د حــق پــه لـوری خـم دی
پــه هــر څــه چــه څـوك مـین وی هــــم هغــــه د ده صـــــنم دی

په هر صورت د دغه یوولسم قرن په شعراو د میرزا یا دولت په شاعری کښې سره له هغو روښانه افکارو او عرفانی تجلیاتو د جمال او عشق ستاینه او اغیزه هم وینو او پوهېږو چه دوی که هر څه وائی بیا هم شعر وائی او عشق د جمال ستائی، دوی هم بینائی په زیبائی باندی شیدا بولی او د لاله د زړګی په دا غونو باندی لکه د پسرلی وریځی اوښکی تویوی، که څه هم په نظر کښې ئې ټول عالم پروت دی او هر څه وینی مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښادي ئې د اشنا په ديدن ده او په هر څه کښې د خپل يار ننداره کوي د همدی لامله په ګلزار هم ډېره مينه کوی او د سترګو له روزنه د زړه شفر بولی، د يار ديدن خپل حقيقی ژوندون ګڼی او بی ديداره يو زمان هم نه پائيږی- کله چه د جمال په ننداره شی له خپل وجوده هم فرار کوی، مينه لکه وطن داسی بولی او محبت د انسان يو عمومی قسمت شميری، عشق باقی ګڼی او شاهد و مشهود هم يو بولی، د خپلی محبوبی مخ ته جام جم وائی او دواړه کونه پکښې ګوری دا خبری که هره معنی ولری او د دوی په نظر کښې هر څه چه وی بيا هم د ښکليتوب او عشق له محيط نه اوزی او هماغه شی معلومېږی چه ټول شاعران ئې د شعر روح او جوهر يا هيولی بولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختيكو دوره

خوشحال خان

خوشحال ختټك چه هم پخپله د پښتو يو لوی شاعر او د پښتنو لوی سړی يادېږی او هم د پښتو د ډېرو شاعرانو پلار او نيکه دی د پښتو د شعر د يوی نوی دوری شروع کوونکی هم دی چه د پښتو په شعر کښې ئی ښکاره تاثير کړی او د پښتو د شاعری هنګامه ئې زياته توده کړی او ډېر شاګردان او پيروان ئې هم پيدا کړېدی – کوم شاعران چه د ده خپل زامن او نمسی دی پنځلس يا شپاړس تنو ته رسيږی چه په زامنو کښې ئی لکه عبدالقادر خان، اشرف خان، صدر خان او په نمسيانو کښې ئې لکه عليخان او کاظم خان شيدا د ديوان خاوندان او غوره شاعران تېر شويدی.

د پښتو د شعر افتتاح چه د روښان پيروانو په يوه خاص عرفانی ډول کړی وه خوشحال پکښې د کم و کيف په لحاظ بسط و انبساط پيدا کړ، هغه غوټی چه په هغه وخت کښې ئې خپلې پاڼی نه وی پرانيستی پدی وخت کښې وغوړېدې او د پښتو د بڼ خاموشی ئې د بلبلو په چغهار ماته کړه د ژوندانه نغمې له هری خوا پورته شوې، څه چه د شعر دپاره لازم او ضرورو، هغه ټول پيدا شوه او هر راز غزلونه وويل شوه، د مينی او عشق سندرې په ډېری بی پروائی ميدان ته را ووتلې او د پښتنو ځلمو په اتڼ کښې د شعر اواز سره د تورو برېښنا هم وبريښېده، د ننګ او غيرت خبری په شعر کښې را ووتلی او بی ننګو ته هم ډېری تانی ورکړی شوی.

د پښتو په شعر کښې د پښتو نولی روح له همدغه وخت حلول وکړ او په ډېر قوت پکښې حماسی رنګ ښکاره شو. چه د ملکيار له حماسی سندرو څخه فرق لری او په ملی احساساتو مبنی معلومېږی.

دا دوره د يوولسم قرن له نيمائی نه شروع کيږی او په دغه وخت کښې د ختيکوادبی کاروان د خوشحال په مشرتوب او سالاری د خيبر او تيرا له غرونه هغه خوا را پيدا کيږی چه له مغلو او مغلوالی سره په شعر او توره دښمنی کوی او د پښتنو احساسات د پردو په مقابل کښې را ويښوی يا په بل عبارت هغه کارونه چه فردوسی يوازی په شعر کښې کړيدی دی ئی په شعر او توره کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ستر قايد او د پښتنو ملی مشر ته يوازې شاعر نشو ويلی ځکه چه د تاريخ په افق کښې ئې د اسمانی هلال غوندې سپينه توره هم ځلېږی – يوازی توريالی او ننګيالی هم ورته نه ويل کېږی ځکه چه خواږه او خوندور اشعار هم لری.

هو! خوشحال د پښتنو هغه بلبل دی چه په دا ئودی نغمو کښې ئې مسيحائی اثر پروت دی او د بلبلو په ژبه خپل کام ته د پښتونولۍ او ننګ و غيرت سندری وائي.

خوشحال يوازې په پښتنو کښې نه بلکه په دنيا کښې هم نبائی داسی نظير ډېر کم ولری چه څوك ئې په توره او قلم کښې ښه قضاوت ونکړی شی چه کوم صفت پکښې غالب دی او په کومه خواکښې ډېر غښتلی او پهلوان بلل کېږی.

مونږ ده ته انصافاً ويلی شو:

برق د سپينې تورې د ادب ښکلی رڼا سره
تا يوه فانوس کښې جمع کړی په رښتيا سره

پخپله دغه نوموړی توريالی شاعر هم خپل ځان همدغسی معرفی کوی او وائي:

زه هغـه سـړی يـم چـه قلـم واخلـم پـه لاس — نـاظر مې عطار دوی چه بـه څـه کښې پـه قرطـاس
نايـب دی د تقـدير زمـا تـدبير پـه مصلحت کښې — صـايب دی زمـا فکـر د هرامـر پـه اسـاس
د تـورو پـه ميـدان کښې چـه سـودا وی د سرونو — هغـه زمـان مې ګـوره تـل بـه سـوروی زمـا اس

دا د توری او ادب پهلوان يا په بل عبارت د قول او عمل خاوند چه د جنګ او جګړو په ميدان کښې مهيبه بڼه لری، د ښکليتوب و جمال د ننداريې په وخت کښې د پتنګ بيتابی او د بلبل ناقراری لری – کله لکه يو ننګيالی پښتون د جنګ او جګړو په ذکر کښې وائې:

د افغان په ننګ مې وتړله توره
ننګيالی د زمانی خوشحال ختك يم

په بل ځای کښې د عشق او مينی له اثر لاندې راځی او پدې ډول له نام و ننګه خپله بی پروائی ښکاره کوی:

د ناموس خبرې مه کوه خوشحال ته
عاشقان له نام و ننګه بی پـروا دی

هو! د خوشحال زړه لکه يو ګلاب له ډېری نازکۍ سره تېره اغزی هم لری او په شنو پاڼو کښې سور او رنګين معلومېږی همدغه سبب دی چه په يوه مصرع کښې خپله توره تېره کوی او په بله کښې ولول زلفې پدې ډول يادوی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

توره چه تېرېږي خوګذار لره کنه
زلفې چه ولول شي خو خپل يار لره کنه

خوشحال د پښتو او د پښتنو هغه شاعر دی چه ورسته تر يوه ادبی خزانه چه د پښتو د شعر د ضعف او مړاوی توب دوره ورته ويلی شو، دی لمړی سړی دی چه د شعر هنګامه ئې توده کړی او د يوه ادبی مجدد حيثيت ئی مونږلی دی لکه چه دا مطلب دی پخپله هم پدې لاندې بيتو کښې بيانوی او د ځان په ښودنه کښې وايي:

چه د شعر شاعر يه مذکور وشو — ځه خو غور باسه زما په حسب حال
قصيدې لرم غزاله هره بابه — په حکمت په نصيحت کښې مالا مال
په تعريف د دلبرانو غزلونه — په صفت د سترګو وروځو زلفو خال
طبيعت می عطائی نه د تحصيل دی — که خبريم د املا په استعمال
په فارسی ژبه که نور تر ما بهتر دی — په پښتو ژبه می مه غواړه مثال
بندو بست د پښتو شعر ما پيدا کړ — ګنه شعر د پښتو و، غير سيال
نه ئی وزن نه تقطيع نه ئی عروض و — دوه مصری ئې د خفيف بحر دوه طال
د غزل نه ئې مقطع نه ئې مطلع وه — نه صفت نه ئې تشبيه نه ئې مثال
مګر زه ئی چه ګويا په شاعری کړم — پښتانه ئې پوهول ايزد تعال
په دا بند و بست به نور تر ما بهتر شی — پس له ما چه کا د شعر قيل و قال
ګلستان زما د نظم شګفته شو — پری وهی شيدا بلبله پر و بال
ګلدستی ئې لور په لور په ملك خپری شوې — تر کابله تر کشميره تر بنګال
هر مضمون ته چه د زړه توجه وکړم — طبيعت ئې راکوی په استعجال
درست ديوان مې لکه باغ د علم ګنج دی — پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال
د ديوان که می بيت بيت سره حساب کړی — تر خلوېښت زره په تېر شی په سږکال
په غزل په رباعی مې زړه مين دی — چه مداح يم د دلبرو د جمال
په محشر به مينه ورمه د سنګدلو — که پيدا درنېږی تله د اعمال
زه مداح د هېچا نه يم بې د ښکلو — د بل چا په صفت نلرم يو قال
په ابا او په اجداد خان و سردار يم — کارنامې لرم د جنګ او د جدال
پلار نيکه مې شهيدان دی ګورته تللی — پښتا پښت می هنر دا دی آل په آل
که د جنګ د پرهارونو درته وايم — چه له درده مې په تن و لکه خال
يو پرهار به می لاروغ په وجود نه و — بل پرهار به می په تن شو يا په ډال
چه قضا د سړی نه وی سړی نه مری — که ئی درست وجود په غشو شی غربال
دا همه زما د توری صدقه ده — پښتانه چه پرګنی خوری سيورغال

خدايه هومره مهلت ورکړه په دنياکښې
چه کاره کارونه سم کاندې (خوشحال)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو څنګه چه خوشحال خان پخپله وائی د پښتو د عروضی شعر په لاره کښې ده ډېر کار کړی او پخپل وخت کښې ئې د پښتو په شعر کښې ساری نه درلود، مګر د پښتو د شعر آینده ورته ښه ښکارېده او له ځانه بهترو شاعرانو ته منتظرو. بی له ښکلوئې د بل چا مداحی نه کوله او د سنګدلو معشوقو مینه ئې محشر ته هم د خپلی تلی د درنښت دپاره وړېده – په دیوان کښې ئې هر راز ګلونه او نهالونه شته او د شعر ګلدستی ئې تر کابل او کشمیره رسېدلی دی. د نظم ګلستان ئې هماغه وخت غوړېدلی و او شیدا بلبلی پرې ټپرېدلی – طبیعت ئې د مضامینو په ورکړه کښې په ډېره بیړه ورسره مرسته کوله او د دیوان بیتونه ئې تر څلوېښت زرو زیات و، مګر د جنګ پرهارونه ئې هم په تن لړنه و، او پښت تر پښته ئې دغه د سربازۍ هنر درلود – نو هر کله چه خوشحال سره له شعره د تورې او ننګ و غیرت خاوند هم و، او سر و کارئی له جنګ او جګړو سره و، طبعاً د ده په شعر کښې هم د ننګ و غیرت خبرې خورا ډېرې دی او د پښتنو د احساساتو تحریك پکښې زښت ډېر لیدل کیږی بلکه همدغه شی د ده د شاعرۍ اصلی او اساسی برخه ګڼل کیږی.

که موږ د ده ټول هغه اشعار را ټول کړو چه د پښتنوالی او ننګ و غیرت تبلیغ پکښې دی یا د ده فخر او حماسه بلل کیږی نو یو لوی کتاب ورځنی جوړیږی او پدې فصل کښې نشی ځائیدلی، ځکه په یوڅو مثالو او نمونو اکتفا کوو.

یو ځای پخپله یوه قصیده کښې خوشحال خان د خپل ځان او خپلو ملګرو توره او توریالیتوب پدې ډول بیانوی:

پښتنو ځلمیو بیا لاسونه سره کړه — لکه باز منګولی سرې کا پخپل ښکار
سپینی تورې ئی ګلګونې کړی په وینو — په اهار کښې شګفته شو لاله زار
د خیبر دره ئې سره کړله په وینو — په کرپه ئی هم روان کړ دندوکار
ترکړ په تر باجوړه سمې غرونه — په لرزه په زلزله شوه په بار بار
په هغه لوری چه کېږی پنځم کال دی — هره ورځ د سپینو تورو خرپهار
درست پښتون تر قندهاره تر اټکه — سره یو د ننګ په کار پټ و اشکار
ګوره څو جنګونه وشول په هر لوری — خو د ځینو پښتنو نشته څه عار
اول جنګ د لوړی شا د تهترو — چه څلوېښت زره مغل شوه تار په تار
خویندی لونه ئی په بند د پښتنو شوې — اس اوښان هاتیان الجه قطار قطار
دوهم جنګ میر حسینی په دوآبه کښې — چه ئی وټکېده سر لکه د مار
بیا له پسه د نو ښهر د کوټ جنګ و — چه مې وکېښ تر مغلو خپل خمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

چـه زمـا پـه یـاد دی لـوی جنګونـه دا دی
د هلکـــو پـــه هـــر لـــوری نشـــته شـــمار

همیشـــه فـــتح و نصـــرت دی لا تـــر اوســـه
پـــس لـــه دې ده بیـــا تکیـــه پـــه کردګـــار

اورنـګ زیـب راتـه یـو کـال وشـو چـه پـروت دی
پـه صـــورت خـــوار و حیـــران پـــه زړه افګـــار

خزانـــې د هندوســـتان دی را خپـــرې شـــوې
ســـره مهـــران دی ننـــوزی پـــه کهســـار

دا د هېچـــا پـــه اتلـــس فکـــره نـــه و،
چـــه بـــه دا کارونـــه شـــی پـــدا دیـــار

بلـه هـېڅ لیدلـه نشـی پـدا مینـځ کښـې
یـا مغـل د منځـه ورك یـا پښـتون خـوار

پـدا هسـی وخـت چـه وخـت د نـام و ننـګ دی
دا بـــی ننګـــه پښـــتانه کـــا څـــه رفتـــار

پښـتانه چـه نـور څـه فکـر کـا نـا پـوه دی
بـی لـه تـوری خلاصـی نشـته پـه بـل کـار

افریـدی مهمنـد شـنواری ګـوره څـه کـا
د مغلـــو لښـــکر پـــروت پـــر ننګرهـــار

زه تنهـا پکښـې پـه غـم د نـام و ننـګ یـم
یوسـف زیـه فراغـت پـه کښـت و کـار

مـرګ زمـا پـه پوهـه ښـه دی تـر ژوندونـه
د عـزت سـره چـه نـه وی زیسـت روزګـار

همیشـه بـه پـه جهـان کښـې ژونـدون نـه وی
د خوشـحال ختـك بـه پاتـه شـی یادګـار

که مونږ د خوشحال په دیوان کښې غور وکړو او ټول اشعار ئې وګورو داسې راته ایسی چه دغه توریالی شاعر د ننګ و غیرت او پښتونولۍ په فکر کښې دومره ډوب دی چه په عاشقانه غزلو، د ځوی په مرثیه، د ګلو او ګلزار په ستاینه او خپله هره نغمه کښې دغه اصلی مضمون ځایوی او هېڅکله د تورې او ننګ خبره له خولې نه غورځوی، وګورئ! یو ځای د خپل ګران ځوی نظام نومی د مرګ ژړا پدی ډول کوی:

څـه دا غونـه ړدې پـه زړه بانـدې فلکـه
چه نظام دی لـه مـا بېل کـړ خـوا ئـی ډکـه

پـه لحـد کښـې هغـه مـخ خـورې پـه چنجیـو
چـه د هېچـا پـرې پېـزو نـه وه ځوانکـه

کشـکی ځـوان د پښـتانه پـه ننـګ کښـې مړاوی
نـه چـه ګـوره لـره روان شـو لـه تلتکـه

چـه د کـام پـه ننـګ کښـې ومـړ هغـه ځویـه
پـه عـالم کښـې د خپـل پـلار غـاړه کـا لکـه

په بال ځای کښې له خپلی معشوقی او لیلی سره داسې خبری کوی چه د سر ښندلو او خونخوار لارو، د خون او قصاص کلمات ورځنی اوربدل کېږی او سړی ښه نه پوهېږی چه دی اصلاً خپله مینه او عشق و محبت ښکاره کوی که د خپل شجاعت او زړورتوب سندری وائی لکه پدې لاندې غزل کښې:

کـه زه نـه وای عشـق بـه تـا لـره بلـل څـوك
پـه پالنـګ بـه دې دا هسـې درختـل څـوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

واړه عشق دی چه ئی سر راته ګیاه کړ ‌‌ ‌ ‌ ګڼه زه په ځان مین د سرښندل څوك
بدرګه که محبت را سره نه وای ‌ ‌ ‌ یك تنها به په خونخوارو لارو تلل څوك
ته می وژنه د قصاص اندېښنه مکړه ‌ ‌ ‌ د خپل خون په توربه ونیسم یو بل څوك
تا پخپله سپینه خوله خوشحال ته ورکړه ‌ ‌ ‌ ګڼه دی دا هسی شونډې ښکلول څوك

که چېرې کومه نوی تشبیه روا وی او د چا له تقلید لاندی رانشی ویلی شم چه خوشحال خټك د لوړو غرو باز دی چه د بلبل عشق پکښې حلول کړی او هماغه نغمه خدای ورکړېده.

یا په بل عبارت هغه بلبل دی چه د ښکار تېری منګولی هم لری. خوشحال که څه هم ټول عمر د جنګ او جګړو په سره اور کړېدلی دی بیا ئی هم د شاعرۍ آب و تاب نه دی بایللی او نه ئې خپل لطیف ذوق ورك کړیدی لکه چه دا مفهوم دی پخپله هم پدی بیت کښې په شاعرانه ډول داسی ادا کوی:

که هر څو ئې په سره اور کښې لولپه کړی ‌ ‌ ‌ د یاقوت د اوبو ډار د ګداز نشته

مګر دومره شویدی چه د ده په عشقی سندرو کښې حماسی ټکی او شجیعانه روح هم پیدا شوی او یو پښتنی رنګ ئی ورکړیدی د مثال په ډول ئې دا لاندی غزله وګورئ:

که نیولی زرکه باز پرېږدی له چنګه ‌ ‌ ‌ زه به هم له لاسه پرېږدم شوخ و شنګه
ورپه ورکلی په کلی پسی ګرزه ‌ ‌ ‌ درویزه که د دیدن مومی ملنګه
ګل که هرڅو پدا باغ کښې ښایسته دی ‌ ‌ ‌ که ئی وینې بیا اغزی لری له څنګه
څودې توان رسی په لوی دریاب کښې ګرزه ‌ ‌ ‌ په بېله کښې دې زوال وینم نهنګه
عاقبت به ککری وربانډې کښېږدی ‌ ‌ ‌ ترخراغ چه کیږ اوښی ګرزی پتنګه
هغه یار که په پالنګ راسره نشته ‌ ‌ ‌ دا هم شکر چه ئې بوی ځی له پالنګه
چه ئی زړه دمعشوقو په مینه مست شی ‌ ‌ ‌ د هغو سړیو څه له نام و ننګه
د غمزی په تیغ ئې خوښ به ئی خوشحاله ‌ ‌ ‌ مړنی په روغ صورت نه ځی له جنګه

پدې غزله کښې اغاز او شروع پدی ډول شوېده چه دغه پښتون او ښکاری عاشق خپل ځان لکه یو باز داسی ګڼی او خپله شوخ وشنګه معشوقه له هغې زرکی سره تشبیه کوی چه د باز په منګولو کښېوتلی وی- په بل بیت کښې که څه هم د دیدن په درویزې پسی ځان ملنګ کوی او توره یا خانی هغه پلو ږدی مګر بېرته ورته ځان نهنګ معلومېږی او یو لوی دریاب ئې په نظر کښې ګرزی. وروسته تر دی چه بیا د حسن او جمال ډیوی ته ګوری نو ککری ایښودل او د غمزی په تیغ ځان زخمی کول ورته ښه ښکاره کېږی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل مړنتوب په تقاضا له دغه جنګه روغ صورت تلل ورته ښه نه ښکاره کېږي. همدغه شان په يوه بله غزله کښې وائي:

په څه دود ئې ځای نيولی ستا ترخنګ دی	د رقيب خبره مه منه بدرنګ دی
زه چه ډېر ډېر ستا له ډېره جوره ژاړم	تردوو چشمو مې چشمه بحر د ګنګ دی
ښاپېريه دی په هورته هورته ګرزی	نن پيدا لوری د ستا د با هوشرنګ دی
لاس ئې مه پرېږده له لاسه خولی ئې واخله	پرېوتلی په ياغی راجا قلنګ دی
په زړه مينه محبت په خوله کنځل کا	چه عجب زيبا د دوه مينو جنګ دی

وګورئ! پدې غزله کښې لمړی ځل ځان له ډېره جوره دومره ژړاند ښئ چه د ګنګ بحر ورته هېڅ دی مګر په آخره کښې د خپل هغه اصلي خوی او طبيعت په اثر کښې له ياغي راجا نه قلنګونه اخلی او هغه جنګ چه د خولی اخستلو په وخت کښی ئې له خپلې مينی څخه وينی زيبا بولی او بی له جنګه خپله غزله نشي ختمولی.

دغه شان د ده په اکثرو غزلو کښې سره له عاشقانه نيازه د زور او قوت توری او ټوپك ننګ و غيرت، شجاعت او سربازۍ خبری هم اورېدل کېږی مګر د غزلو آب و تاب ئې په ځای وی او نه ورځنی بېخونده کېږی، نو ويلی شو چه دا د توری او رزم شاعر په غزلو او بزمی سندروکښې هم د استادۍ حق لری او د ستايلو وړ دی ځکه چه دی د مينې او عشق له پانګې چه د شعر حقيقي سرمايه ده هماغسی برخه لری لکه چه د پښتونولۍ او ننګ و غيرت په دنيا کښې ئې لری او څنګه چه د پښتونولۍ له عالمه خبر دی هماغه شان له عشق او مينی، مې او ساقۍ، سوز و ساز او عاشقانه دردونو سره هم آشنا دی د همدې لامله وائی:

چه څه درد د عشق لری تری به ځاړم	که مومن دی که کافر دی که جهود
چا به بی د عشق له کاره بل کار نکړ	د خوشحال د خولې ويل که چا منلی

هو! دا توريالی عاشق مونږ ته پخپل عجيب و غريب ژوندون کښې هر هر څه راښئ او په حيرت کښې مو اچوی چه دغه راز عاشق او په جمال مين سړی څنګه دومره نورو چاروته وزګارېږی او د زمانې ننګيالۍ ورځنی جوړېږی يا په بل عبارت څنګه د دغومره سخت او کلك زړه خاوند څخه دغسې شاعر جوړېدی شی. همدغه يو سړی دی چه کله سپاهی، کله شاعر، کله مبلغ او کله صوفی کېږی هم. په ځينو ځايو کښې وائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جهان د ننګيالی دی دا دوه کاره　　　　يا به وخوری ککری يا به کامران شی
تر مطلوبه پوري شرط د رسېدو دی　　　　که تمامه لار الوده شی په وينو
که په توره ئې جواب ورکړی مردی ده　　　　که وجود دی ځوك ازار کاندی په چوب
که آسمان د ې د مزری په خوله کښې ورکړی　　　　د مزری په خوله کښې مه پرېږده همت

او خپل ځان هم پدې ډول مونږ ته رابنيئ:

هر ملخ د سربازۍ له هنر ځه زده　　　　چه پيدا هنر کښې سربندی پتنګ دی
لا تر اوسه ئې ماغزه په قرار نه دی　　　　چا چه ما سره وهلی سر په سنګ دی
لا په خوب کښې په لرزه پرېوزی له کټه　　　　چه د چا تر غوږو زما د تورې شرنګ دی
که پيدا دوره می ګوری هغه زه يم　　　　چه مې داغ په خاطر اېښی د اورنګ دی
درست جهان مې ومغل وته خيبر کړ　　　　ځای په ځای ئې پښتانه وته قلنګ دی
ځينې څه لوئی دعوی لرم په زړه کښې　　　　ولی څه کړم چه پښتون واړه بی ننګ دی

مګر سر له دی ټولو خبرو کله چه د مينې عالم ته راځي نو بيا وائي:

د خانۍ د تورې ځای نشته په عشق کښې　　　　معشوقې وته مريی اوسه خوشحاله
که تر نوم او تر ننګ تير شوم پروا نشته　　　　عاشق هر کله قدم پر ننګ و نام ږدی
د عاشق له نام و ننګه سره څه دی　　　　څه می غم که اشنا مومم په پېغور کښې

اوس به مو پېژندلی وی چه زمونږ دغه نوموړی شاعر د عشق په کوڅو کښې بل ځوك دی او بل سړی ورځنی جوړيږی ځوك چه په رښتيا شاعر وی او شاعرانه مزاج لری هغه په شعر کښې همدغومره رنګونه لری او په وينا کښې ئې هر هر څه پيدا کيږی، کله لکه يو هوښيار سپين ږيری خلقو ته نصيحتونه کوی او کله لکه مجنون د لېونتوب صحرا ته اوزی، يوه ورځ د دنيا په لوړو ژورو، تورتم او رڼا، لمر او سپوږمۍ، باد و باران کښې فکرونه کوی او د يوه صوفی يا فلسفی ګمان پری کيږی مګر بله ورځ خان او ملك شی چه د جنګ و جګړو او ننګ و غيرت خبرې کوی.
که دغسی سړی مو کله نه وی ليدلی راشئ خوشحال خان ختك پخپل شعر او ديوان کښې وګورئ او ورته ښه ځير شئ، د ده په وينا کښې سړی ته هر هر څه معلوميږی او سړی پری هر ګمان کولی شی، ځوك به ئې د ځينو خبرو په استدلال د صوفيانو په ډله کښې شميری او ځينې به ورته فلسفی وائی ځوك به ئې يو څه بولی او ځوك بل څه مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی ورته شاعر ووائي او يو ربنتياني شاعرئی وبولی دا نوم د ده په ټولو ويناؤ او ټولو اشعاو ښه صادقيږی او هيڅ اعتراض نشی وارديدلی ځکه چه شاعر همدغه معنی لری چه د هر چا له حال او زړه نه خبر شوی وی او په دغو ټولو خبرو پوهيږی يعنی کله د ښادمنو په خندا او کله د غمجنو په ژړا قسم خوری په يوه بيت کښې د اسمان نندارہ کوی او په بل کښې زمکی ته را ښکته کيږی، کله غم او کله غمخور شی، په يوه مصرع کښې ئې آه او په بله کښې خوشحالی وی.

يو ساعت د دنيا بی وفائی بيانوی او بل ساعت د اميدواری سندری وائي. که چيرې د خوشحال خان ديوان ولټوو، دغه راز ټولی خبری پکښې پيدا کولی شو او راته معلوميږی چه د شاعر په وينا کښې هر رنګ خبری پيدا کيږی، د ده د جنګ او جګړو خبری او د مينی او محبت سندرې خو مو د نمونو په ډول واوريدلی، اوس ئې څه عرفانی سندری هم واورئ چه د فلسفی او تصوف رنګ و خوند پکښې لږ لږ ليده شی.

لمړنی نمونه

درياب څه د جالی دپاره نه ځی که څوك وائی — پخپله رضا درومی جاله هم ځان سره بيائی
په غرونو واوری اوری بارانونه په ملکونو — له هيڅا خبرنه دی چه په مونږه هم څوك پائی
په دولس برجه ګرزی نمر پوره په دولس مياشتی — په دا خبردارنه دی چه صيفی دی که شتائی
په درست جهانکښې ګرزی باد حيران په څلور کنجه — په هر لوری چه ګرزی نا خبر چه څه پيمائی
ميوې غلې ګلونه ځنې رنګ رنګ نعمتونه — له مځکی پيدا کيږی مځکه پروته ګل ولائی
څلور واړه عنصره چاکران دی ای خوشحاله — چاکر هغه خدمت کا چه صاحب باندی فرمائی

دوهمه نمونه

خلق ناديده دی په خبرو پسی ځغلی — ځار تر عارفانو چه په حال دی پوهيدلی
دواو يا مذهبه پکښې هومره قيل و قال — واړه سرهوا پخپل مطلب پسې دی تللی
ډير دی کتابونه مشتمل په ډيرش حرفونه — کل واړه که ګوری له الفه دی زوولی
سل بهی سل سيبه چه تی مات په يوه ځای کړی — سل به بلل نشی سره يو دی ماليدلی
واړه نور د لمر دی هم د ننه هم د باندې — هر چيرته دا نوردی په هر ښهر په هر کلی
زه خوشحال ختك يم درندانو په مذهب — نور ويل می نزده مختصر دی ما ليکلی

دريمه نمونه

وزيری له نوحه د طوفان په موج فناشی — زوی د اذر وموﻣﻰ له ناره نه نجاة
کار د بل حکيم دی چه څه کاندی هغه کيږی — واړه سر درګم دي دا ابا دا امهاة

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل د ساعت د طبیعت دی که د نور څه　　نیك زیږی له بدو له بد ذاتونه نیك ذات
هومره علم زده کړی چه پرښتوته سبق ورکړی　　بیا هم خبر نه وی د جهان په ترهات
رددی که مقبول دی که معقول که نا معقول دی　　ګوره ننداره کړه تر دادم مه وهه زیاة
سر په سجده کښیږدی وائی نمونځ کوم خوشحاله　　زړه ته نظر نکړی پکښې څو لات و مناة

څلورمه نمونه

دا چه وائی چه دا بد کړی یا دا ښه کړی　　که رښتیا وایم زه نه یم واړه ته کړی
څه چه اوس و واړه خلقو ته رسیږی　　چه دې کړی په ازل دی هغه کړه کړی
په یوه مځکه یوه باغوان کرلی　　عباسی ګلونه زیړو سپین ورسره کړی
د سحر ګټنه ډیره ده تر هر څه　　ځینې ځینې ورته وینې ځینې اوده کړی

الوده لږلی درغی درګاه ته
هیڅ مې نزده چه بد حال د خوشحال څه کړی

خوشحال که څه هم په شعر او ادب کښې د هر راز مضامینو خاوند دی او په دیوان کښې ئې هر راز موضوعات پیدا کیږی چه ځینې کسان به پکښې تصوفی مسایل پیدا کوی او ځینې به پکښې علمی شواهد ومومی، څوك به ئې یو اخلاقی معلم او مربی بولی او بعضی به نور نور نومونه پری ږدی مګر وروسته تر یوه عمومی نظره هر چاته معلومیږی چه دی اصلاً د پښتو یو رزمی شاعردی او په اشعارو کښې ئې د ناریښتوب او ننګ و غیرت روح ډیر ځلښت لری. پدی کښې هیڅ شك نشته چه خوشحال یو پیاوړی شاعر او په ټوله معنی د پښتنو شاعر دی ځکه چه دی خپل شعر او شاعرانه طبیعت له پښتنو نه دی بېل کړی او کوم بل عالم ته ئې نه دی بېولی، ښائی چه مونږ په پښتو کښې ځینې ډیر ښه شاعران پیدا کړو چه د محض شاعریت په لحاظ به ډیر لوړ مقام لری مګر په شعر کښې به ئې د پښتونولۍ مظاهر نه وی او د کلام له روح او خصوصیت څخه به ئې دا نه معلومیږی چه دا پښتون شاعر دی او د پښتنولۍ له افکارو سره د شعر او شاعری دنیا ته راغلی دی مګر د خوشحال شاعری داسی نه ده او د ده پښتنواله د ده په شعر کښې لکه لمر ښکاره دی، د همدی لامله د پښتو لوړه ادبی جایزه د ده په نامه ورکول کیږی او دا امتیاز په ټولو پښتنو شاعرانو کښې یوازې د همده په برخه شویدی ځکه چه د ده اشعار لفظاً او معناً، فکراً او روحاً د پښتو اشعار بلل کیږی او د پښتنو روحیات او پښتنی تخیل پکښې له ورا ځلیږی- که فرضاً کوم مقتدر شاعر د ده دیوان په بله ژبه واړوی او له پښتو قالب نه ئې وباسی بیا ئې هم خلق پیژنی چه د یوه پښتون خبری دی او په پښتو اړه لری د ده په اشعارو کښې علاوه له پښتنی روح او فکر څخه ډیری نوری خبری هم شته چه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو حال و احوال او خوی و خصلت څرګندوی، ځینو پښتنو ته بد وائی او د ځینو ستاینه کوی، د ځینو قومونو یو راز عادات او د ځینو بل راز خویونه ښئی چه پدې باب کښې کله کله ښېرې او قیافې هم بیانوي او خبره ئې هجوی ته رسېږی څکه چه دا زورور شاعر پخپل تنقید کښې هم پوره زړورتوب او صریحه لهجه لری چه ځینو خلقو ته پېغورونه او تانې ورکوی او ځینو بی ننګو ته په ښکاره کنځلی کوی چه دلته ئې مثالونه او نمونې ښودل ښه نه ایسی او ضرورت ورته نشته.

خوشحال خان که څه هم پخپلو اشعارو کښې یو بی قیده او بی پروا سړی معلومېږی او داسی ایسی چه ده به د ښکلو په مینه او حسن پرستۍ کښې نور هر څه هېر کړی وی مګر سره له دی یوه خدائی مینه ئی هم په زړه کښې پرته ده او دغه محبت ئې هیڅ کله نه دی هېر کړی، یو ځای خپله دغه مینه پدې ډول ښکاره کوی:

خدایــه کــه زه تــا تــه نــزدی کېــږم پــه افــلاس
زرمې کـنـد پـه غـاړه کـړه یـو مـات کجکـول پـه لاس

تـه کـه پـدا خـوښ ئـې چـه خاونـد د ملك و مـال وم
مـال و ملـك مـې هـومره کـړی چـه تېروی تـر قیـاس

تـوان د طاعـت راکـړه چـه اخـلاص ورسـره مـل وی
نـه هغـه طاعـت چـه شـی پـه رسـم و پـه لبـاس

یا بـارې کریمـه! د خوشـحال ختـك دا خواسـت دی
تـل د ده پـه زړه کښـې لـری ټینـګ د دیـن اسـاس

خوشحال لکه څنګه چه د پښتنی ننګ د په ځای کولو ارزو لری د خدای د بندګی او اطاعت ارزو هم ورسره ده او په بندی خانه کښې لا دواړه نیتونه پدی ډول ښکاره کوی.

پـــس لـــه بنـــده دی دا عـــزم
د خوشـــحال د خـــاطر جـــزم

یـــا نیـــولی مـــخ مکـــې تـــه
یـــــا مغلـــــو ســـــره رزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالقادر خان ختټک

وروسته تر خوشحالخانه د ده زامنو او لمسيو هم د پښتو شعر په ښه شان پاللی او د دولسم قرن تر آخره پوری د خټکو د سرشار طبیعت موجونه او څپې نه دی ناستی د خوشحال هر زوی او لمسی د شعر جنډه جګه کړی او مونږ ته ئې په شعر کښې ادبی شاهکارونه پرې ایښی دی چه دلته د اختصار له کبله یوازی د عبدالقادر خان په شعر او شاعرۍ لږه رڼا لوېږی.

عبدالقادر خان د خوشحال خان زوی چه تولد ئی د (۱۰۶۲) په شاوخوا کښې او عمرئی تخمیناً د شپېتو کالو په حدودو کښې معلومېږی د پښتو په شعر کښې یو خوږ دیوان او په پښتو کښې نور ښه ښه تالیفات او آثار هم لری، په شعر کښې ئی سادګی او روانی څرګنده ده او د بداعت جنبه ئی هم قوی ده، د ده د شعر مخه د مینی او محبت لور ته زیاته معلومېږی او هغومره چه خوشحال خان پخپل شعر او شاعرۍ کښې حماسی آهنګ درلود، دی ئی نلری، په اشعارو کښې ئې څه ډېره زیاته مبالغه او شاعرانه اغراق هم نه لیدل کېږی، د عشق او مینی اظهار هم په یوه معتدل ډول کوی او پدی باب کښې د خاموشۍ طرفدار دی – دنیا او عالم ورته د جمال مظهر ښکاره کېږی او لکه یو صوفی په هر څه کښې د خپل دلبر مخ او جلوه وینی، له همدغی لاری دی هم د وحدت الوجود فلسفی ته نزدی کېږی او د عشق عظمت د جمال او جلال اثارو ته په یوه ډېر وسیع نظر ګوری. دا مضون ښائی چه ډېرو شاعرانو ادا کړی وی او په مختلفو پیرایو کښې له نظره تېر شوی وی مګر عبدالقادر خان ئی پداسی ډول بیانوی چه سړی ته بیخی نوی او ناڅکلی مضمون ایسی، پدی لاندی بیتونو کښې ورته ځیر شئ:

دلبـر مـخ راتـه ښـئ پـه هـر آئـین کښـې	کـه پـه تـور کښـې جلـوه ګـر شـی کـه پـه سـپین کښـې
ګـه پـه زلفـو کښـې ځـای وکـا زړه را کـاږی	ګـه پـه سـترګو پـه رخسـار او پـه جبـین کښـې
کلـه کلـه پـه ترسـا کښـې مـخ څرګنـد کـا	د صنعان پـه دود ئـې وران کانـدی پـه دیـن کښـې
پـه څـراغ کښـې تجـلا وکاپتنـګ تـه	بلبلانوتـه ښـکاره شـی پـه نسـرین کښـې
نـور و نـارئې د جمـال جـلال اثـر دی	قهـر مهـر ئـې پـه تـریخ او پـه شـیرین کښـې
کـه اثرئـې د لبـانو پکښـې نـه وای	نـه بـه و، هـومره خـواږه پـه انګبـین کښـې
لویـه خدایـه عشـق یـوځـه رنګـه لـوی شـی دی	چـه ئـې ځـای نشـی پـه چـرخ او پـه زمـین کښـې
پـه هـر څـه کښـې ګـوره یـار عبـدالقادره	کـه دی نشـته شـك ګمـان پخپـل یقـین کښـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي شعره دومره معلومېږی چه د ده په نظر کښې جمال او ښکليتوب، عشق او مينه دغه شی نه دی چه عام خلق ورته ګوری او تعبيرونه ورځنی کوی بلکه د عرفان او تصوف له لوری ئې ورته کتلی او په شعر کښې ئې عارفانه کيف پيدا شويدی.

په يوه بل ځای کښې هم په يوه سندره کښې لمړی ځل خپل عشق سړی ته داسی ښئ چه کومه ښکلی او دلبره معشوقه په مخ ورغلی ده او ده زړه پری بايللی مګر په اخره کښې معلومېږی چه دی په يوه مجهوله ليلی مين دی چه يوی برېښنا غوندی ئې ترسترګو شوی او بيا ورکه شوېده چه دی ورځنی هېڅ خبر نه دی او نه پوهېږی چه ځمکی ته ولاړه او که آسمان ته وختله؟ څه شوه او چيرته ولاړه؟ سندره دا ده:

په لاره تلمه په مخه راغله يوه دلبره پری رخساره	د نمر په شانه لا تری روښانه په ښکلی مخ وه هغه ټکاره
بی ميومسته خوله نيست وهسته ډکه له نازه خالی له نيازه	سر تر قدمه ثابته روغه له هره عيبه پاکه ويزاره
مخ ئې څرګندو نظر پرې بندو، د مخ شغلی ئې د مخ حجات وې	په خيال خيال تلله نظر ئې نکړ، هرګز و چاته له کبروعاره
له ما غايبه لکه برېښنا شوه په محکه لاړه که په سما شوه	هېڅ نه پوهېږم چه چيرته دا شوه راته ووايه! اې خبرداره
هوس ئې ويوړ غم ئې راپرېښود داغ ئې پانوی رابانلدی کښېښود	مقصود ئې دا دی عبدالقادره اوس پسې ګرزه سينه افګاره

د عبدالقادر خان په عاشقانه غزلو او سندرو کښې سړی د شهوت پرستۍ څه ډېری مظاهرې نه وينی او نه له خپلی معشوقی نه هر هر ځای په غېږه خوله د بوس و کنار سوالونه کوی د ده له اشعارو نه سړی استنباط کولی شی چه دی محبت په تور او سپين پوری مربوط نه ګڼی او نه هغه څوك صاحب جمال بولی چه کړه وړه ئې ښه وی بلکه عشق يوه ازلی برخه او حسن هم يو اثر بولی چه له تور او سپين، کړو وړو څخه ما سوادی – پخپل يوه شعر کښې چه دی د وصال د شپی تصور او آرزو کوی داسی ايسی چه دی له خپلی معشوقی نه ديوی رښتيانۍ مينی طمع لری او بی له دلدارۍ نه نور هېڅ نه غواړی يعنی همدا ارماند لری چه زه په ځير ځير ستا مخ ته وګورم او پخپلو اوښکو او ژړا کښې درته د خپلی مينی اظهار وکړم ته را پاڅېږې زما اوښکی پاکې کړې، ډاډ راکړی، او دلاسا مې کړی، په آخر کښې ته هم راسره وژاړې او دواړه د دی دپاره چه يو د بل بيلتون ونه وينو خپل مرګ له بل نه د مخه وغواړو او هر يو بل ته د ډېر عمر دعا وکو.

شعر دا دی:

زه دې درسته شپه ځير ځير و مخ ته ګورم	ته ناظرو خپلو ښو ته له حيا شې
چه خوب درشی سر زما په زنګون کېږدې	د غنچی غوندې اوده په غېږ زما شې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ز دې مـــخ تـــه کاتـــه کـــړم پـــه ورت ورت ژاړم	چـه اخـر بـه يـوه ورځ لـه مـا جـدا شـې
زمـــا اوښـــکې پـــه رخســـار د تـــاپر بـــو وزی	وينې لـه خوبـه لکـه ګـل پـه شـبنم بيا شـې
پـه رويمـال مـې اوښـکی وچـې کـړی ډاډ راکـړی	زه فريـاد کـړم تـه زمـا پـه دلاسـا شـې
ټينګــــــوې ژړا زمـــــا د زړه دپـــــاره	چـه غريـو زور دربانـدې وکـړی پـه ژړا شـی
زه تـر تـا لمـړی مـرګ غـواړم تـه ترمانـه	زه و تـا تـه تـه و مـا تـه پـه دعـا شـی

پدې بيتو کښې علاوه پدې چه يوه مجرده او پاکه مينه پکښې جلوه کوی او سړی پوهوی چه د يوه شاعر زړه څه غواړی؟ او څه ارزو لری؟ ډېر نازك کيفيتونه او شاعرانه نکات هم پکښې شته چه د تصوير او تعبير په لحاظ يو خوږ او ساده شعر ګڼل کيږی – د يوه عاشق ځير ځير کتل ارومرو د دی باعث کيږی چه معشوقه له ډيری حيا خپلو پښو او د زمکی خواته وګوری او بيا خپل سر د خوب په وخت کښې د خپل مين په زنګانه کيږدی چه هغه ورځنی داسی تعبير وکړی چه لکه غنچه زما په غيږ کښې اوده شوه، پدی وخت کښې طبعاً دی ديوی ورځی د جدائی په غم ژاړی او اوښکی ئې د هغی په مخ توئيږی هغه راويښيږی مګر شاعر ئې داسی بولی لکه ګل چه په شبنم راولېږی او غوړيږی په دغه حال کښې چه معشوقه خپل عاشق د خپل هجر په غم کښې ژړاند وينی زړه ئې سوزی او دغه قيمتی اوښکی پخپل رويمال وچوی، ده ته ډاډ او تسلی ورکوی مګر ژړائی نه دريږی او هماغه شان ئې مړې مړې اوښکی پر مخ راځی په اخر کښې معشوقه هم که هر څو خپله ژړا ټينګوی بی اختياره په ژړا کيږی او د خپل مين د بلی ورځی بېلتون ورته دومره ګران ښکاره کيږی چه د خپل مرګ ارزو تر هغه پخوا کوی او دواړه يو بل ته يوراز دعاګانې کوی چه په حقيقت کښې هر يو د بل د دعا نه قبليدو غواړی.

دا خوږ ژبی او مقتدر شاعر به مو د دی څو شعرونو په رڼا کښې څه نه څه پيژندلی وی او د شعر رنګ و کيف به ئې هم لږو ډېر معلوم شوی وی او س ئې يو څو نور شعرونه هم د نمونو په ډول وګورئ ځکه چه د يوه شاعر شاعری څنګه چه له خپلو اشعارو معلوميږی هغومره تبصره کونکو په وينا کښې نه معلوميږی او کېدی شی چه ليدونکی ئې په اشعارو کښې بل شان وپيژنی.

لمړی نمونه

حقيقـت د عشـق پـه خولـه ويلـی نشـی	دغـه اور بـی دلـه نـور سـهلی نشـی
درسـته شـپه نـاری وهـم د يـار لـه درده	همسـايه مـی پـه شـپه خـوب کـولی نشـی
د زړه مســـت لـــره د زلفـــو ځنځيـــر بويـــه	پـه اوسـپن ځنځيـر دا مسـت تړلـی نشـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدا باغ کښې ډېر ګلونه شګفته شوه   پکښې يو د يار په رنګ ليدلی نشی
ما د يار د مخ په باغ کښې دی ليدلی   چاوی دا چه تور نرګس موندلی نشی
په هر دم عبدالقادر هسی پيالی چښی   چه يو ګوټ ئی کاينات زغملی نشی

دوهمه نمونه

محبت په تور په سپين راغلی نه دی   په اصيل او په کمين راغلی نه دی
عشق عطا ده ازلی چه په چا وشی   په ارشاد او په تلقين راغلی نه دی
بيهوده په عشق کښې خواست کوی د صبر   د دی خواست هر ګز آمين راغلی نه دی
په راتله ئې شايسته د څمکی مخ شه   په دا شان څوك په زمين راغلی نه دی

په دکان د عطار هومره خلق پنډوی
خو په زلفو عنبرين راغلی نه دی

دريمه نمونه

مخ دی لکه نمر دی تر نسبت ئی نمر مثال دی   څوك به وائی هسی چه نمر ستا د مخ مثال دی
سخت دی په سړی باندی نيژدی بلتون تر لری   يار چه ليده نشی تر دکن لری ډيوا ل دی
وائی چه وبا ل دی چه نظر کا وښه مخ ته   ما په دواړو سترګو قبول کړی دا وبال دی
حسن يو اثر دی چه په مخ کښې د چا وشي   نه چه کړه وره ښه لری هغه صاحب جمال دی
څه برکت ناك دی د عشق خم ورته حيران يم   څوخلق پری مست شوه دی لا هسې مالامال دی
هر چه سوختګان دی په خاطر به ئی لګېږی   اور مې د تښر چه سر وهلی تر مقال دی
زړه لری بډای عبدالقادر تر بادشاهانو   څه شو که په کور کښې دنيا نلری کنګال دی

خلورمه نمونه

زړه مدام راته ويل کاندی چه ژاړه   په ژړا ژړا ببل شوی مين غواړه
په طلب ئې د دنيا ودانی پرېږده   لېونيو غوندی ګرزه په ويجاړه
مسلی دبی ننکی وريسی لنګ کړه   د ناموس پروا هيڅ مکړه وئی نغاړه
د مکی څنځير دې نور نيسی په لاس کښي   مانيولی دی د يار زلفينی دواړه
په خواری مونده شی کام له ډېر زړونو   په محنت سره سره زرخبرې له کاړه
تل ديار په مينه مست عبدالقادر دی   که نور مست وی له شرابه يا لتاړه

پنځمه نمونه

د مېړونو هغه شته چه د تا نشته   مه وايه چه زما نشته د چا نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګو ربه څه باور وربانـدی کاندی   که ړانده ناری وهی چه رڼا نشته
د سبا په حال غوټۍ د نوبهار زده   د خزان وهلی وائی سبا نشته
ستا په بوی چه همګی ړانده بینا شول   ستا له بویه بی یعقوبه اشنا نشته
وائی خار و خس جاروکړه چه زه درشم   خار و خس خو به هم زه یم بی ما نشته
هر سحر سترګی د ګل په اوښو ډکی   پدا باغ کښی بی ژړلو خندا نشته

شپږمه نمونه

دریغه نور غمونه لری شوای له دله   پکښی غم د خپل اشنا وی تل تر تله
شبنم وصل د ګل بیا مونده خموش شو   تری محرومه شوه چه شور کاندی بلبله
نبه چه ژبه دی قلم شوه په مجلس کښي   شمع تا چه د خپل سوز قصه ویله
عاشق هیڅ د عشق له سوزه خبر نه و   دا لمبه پری معشوقی ولګوله
د فانوس پرده کښي څراغ کله پټیږی   که ئي مخ په پلوپټ و مالیدله
په ما تم د پروانه چه ځان ئي وسو   شمع او پر تندی بل کړ ګرزېدله
درسته شپه دي په ماتم عبدالقادر کړ   نه بی غمه په پالنګ باندی څمله

عبدالقادر خان پخپل شعر کښي تصوفی مضامین هم راوړی او داسی معلومیږی چه پدی خوا کښي هم نبه عمیق معلومات لری یا په بل عبارت د عارفانه سندرو او صوفیانه مزاج خاوند هم دی، دنیا ته هم په کم نظر ګوری او د زاهد په مقابل کښي د رندانو ملګری دی لکه چه وائي:

د زاهد شرب جدا د رند جدا دی   له ماهی به کله کار د سمندر شی

پدی بیت کښي چه دی کوم مثالونه د زاهد اورند دپاره راوړی معلومیږی چه دی دی دواړو ته په څه نظر ګوری او کوم لورته میل لری – د ده د تصوفی افکارو او صوفیت رنګ له دی شعره هم معلومیږی.

چه وجود د ذری شته هومره ذره ده   خو چه محوه خپل وجود کاندی افتاب شی
د هستی نوم هغه وخت وربانـدی نبائی   امیخته چه له محیط سره سیلاب شی
د عنصر له چار دیواله چه راووزی   اروبده لیده ئی واړه بی حجاب شی
وهر لوری ته چه مخ کا نمونځ ئي کیږی   چه قبله ئي دیار مخ وروځی محراب شی
په ځنبل د سترګو ځی تر شرق و غربه   تر نظر د عارفانو تله شتاب شی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهمندو دوره

رحمان بابا او حمید

د خټکو دوره لا هماغسې په قوت کښې ده او د خوشحال شاعرې په هماغه پوخوالی د ده په زامنو او نمسیانو کښې ځان ښکاره کوی چه ناڅاپه د مهمندو په کورنۍ کښې د شعر او ادب دوه پاخه استاذان او امامان پیدا کېږی چه یو عبدالرحمن بابا او بل ماشوخیل حمید دی، د دوی شعر او شاعری له پخوا وخته بل راز ایسی او هر یو د پښتو شعر ته نوی رنګ ورکوی، دا رنګونه د پښتو روستیو شاعرانو ته ډېر ښه ښکاره کېږی او کوښښ کوی چه خپل شعر پری رنګین او ښایسته کړی، یعنی څوك د یوه او څوك دبل شاګردی کوی – دا دوه نومورې او پاخه شاعران په ټولو پښتنو کښې یو عام شهرت پیدا کوی، او لرې نزدې ټول پښتانه ورته په درنه سترګه ګوری.

داسې پښتون به نه وی چه دغه د شعر او ادب مشران به نه پېژنی او نه به ئې ستائی – په ډېرو ادبی محافلو کښې ګورو چه د دوی په شعر او شاعرۍ خبری کېږی او هر څوك ورسره مخصوصه دلچسپې لری ځکه چه دا دوه ملی استاذان لکه دوه غټ او روښانه ستوری وړاندې وروسته دنیا ته راغلی او هر یوه له ځانه سره نوی رڼا راوړې ده.

رحمان بابا د پټې خزانې په استناد په ۱۰۴۲ کښې یعنی تر خوشحال خان خټکه شل کاله وروسته زوکړی او تر ۱۱۱۸ پوری ئې ژوند یقینی دی – د حمید د زوکړی نېټه د پښتانه شعراؤ په وینا په ۱۱۰۰ کښې معلومېږی چه تر ۳۷ کلنۍ پوری ئې ژوند په یقین سره معلوم دی نو دوی دواړه د خټکو د شاعرۍ په عین شور و زور کښې پیدا شویدی او د دوی په مقابل کښې خټکو پیاوړی شاعران درلودل، خوشحال خو خپله تر ۱۰۸۰ پورې ژوندی ښکاره کېږی او سړی ویلی شی چه د رحمان بابا د شاعرۍ ابتدا او د ده انتها به سره یو ځای شوی وی، او که فرضاً د رحمان بابا شاعری تر خوشحالخان وروسته شروع شوی وی نو په خټکو کښې خو لکه عبدالقادر خان او اشرف خان هجری او داسې نور ښه ښه شاعران موجود و، او د خوشحال خان د کورنی روستی شاعر علیخان خټك چه تر ۱۱۱۸ پوری ئی د ژوند پته لګېږی د یوې ښې قریحی او قوی شاعرۍ خاوند دی او سړی ویلی شی چه د دغسی پیاوړو او پخو شاعرانو په وخت کښې دغسی امتیاز او شهرت پیدا کول لکه رحمان بابا او حمید چه ئې لری څه آسانه کار نه دی – په داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت ډېر قوت په کار دی چه یو شاعر خپل ځان او خپل شعر عام او مشهور و مقبول کړی.

او روستني شاعران لکه پیر محمد کاکړ چه د خپل وخت ممتاز او پوخ شاعر دی د رحمان بابا شاعرۍ ته پداسې نظر وګوري چه د خوشحال تشبیه ورسره وکړي او و وائي:

هېڅ تر شعر د رحمان به ډېر کم نه وی ومنصف ته د ختېك خوشحالخان شعر

دا معلومه ده چه هر څوك چه یو شی له بل سره مشابه کوی نو هغه بل ئی په نظر کښې زیات ښکاری او ښه ورته ایسی- هر کله چه دلته د ختکو او مهمندو د شاعرۍ مقایسه او موازنه مطلب نه دی نو له دی خبرې تېرېږو او د مهمندو د دغو دوو مشهورو شاعرانو د شعر او شاعرۍ رنګ په لاندینی ډول لږ او ډېر ښیو:

د دوی د شاعرانه فیضان او سپېځلی نور څخه دېر تیاره کورونه رڼا شوي او ډېرو ځایو ته ئې سپینی پلوشی رسېدلي دي.

د دوی ادبی مکتبونه تر اوسه پورې داسې جاری دی چه د تعطیل ورځی او جمعه یا پنجشنبه پکښې هېڅکله نه وی. د دوی د شاعرۍ دوه لوی بحرونه که څه هم څنګ په څنګ او یو ځای بهېږی مګر بیا هم یو غیبی برزخ د دواړو تر مینځ شته چه یو له بله ئې په هر څه کښې بېلوی او هر څوك ئې فرق کولی شی.

د دوی د ادبی ګلزارونو رنګ و بوی له وراملعوم دی او د سریندو اوازونه ئې هم په ښه شان پېژندل کېږی خو دا پېژندنه د ټولو په نظر کښې یو راز نه ده او هر څوك ئې یو شان نه وینی، دا یو خوب دی چه هر سړی ئې بېل بېل تعبیر کوی او ډېرې خواوې لری، سړی چه د ننګرهار او سپین غره ادبی فضا او افق ته ګوری لکه قوس و قزح څو ډوله رنګونه ئې تر سترګو کېږی چه رحمان او حمید پکښې ځان ښکاره کوی مګر دا رنګونه سره له دې چه ښکاره امتیاز لری بیا هم یو له بله سره ګډ شوی او تداخل پکښې راغلی دی. دی رنګونو برید اوسیمه معلومول یا د دې جغرافیې لیکل څه اسانه کار نه دی.

زه به کوښښ وکړم چه د دوی د شعر او ادب نوعیت څه نه څه وښیم مګر زما د اټکل ټال به هم لکه د بوډۍ ټال داسی وی چه یوه هوائی ننداره به بلل کېږی ځکه چه دلته ډېر داسی شیان مخی ته راځی چه زه ئې خوند څکم مګر تفصیل ئې نشم کولی.

سړی په ډېرو خوړو او خوندورو شیانو ژبه ټکوی او خواږه یا ښه ورته وائی مګر هر څوك پوهېږی چه ټول خواږه او خوندور شیان یو راز نه دی.

ډېرو شیانو ته سړی سپین یا تور وائی مګر څنګه چه سپین او تور یو له بله فرق لری همدغه راز هر یو پخپل کور کښې هم درجی او مراتب لری چه تفاوت ئې ثابت او محقق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی نو زما تبصره به هر ګوره د یوې نقشی مثال لری چه لوی لوی غرونه او ډك ډك سیندونه به پکښې لکه خطوط داسی ښکاری او یو اجمالی لوری لودن به سړی ته ښئ مګر لوړې ژورې به ئې څوك نه وینی او نه به پکښې د هیوادونو بهار او خزان معلومیږی خو دا به ټول زما نقصان نه وی د موضوع تقاضا به هم پکښې دخل لری.

سړی چه یوی عمومی هنګامې ته غوږ ونیسی یا د دوی دواړو دیوانونو ته له وراګوری داسی معلومیږی لکه چه رحمان بابا یو اخلاقی او لارښوونکی شاعر وی چه خلقو ته د شعر په شپېلۍ او د عشق په نغمه کښې د ژوندانه سمه لار ښئ او د بلبلو په ژبه حکیمانه خبری کوی مګر حمید د ښکلو او نازولو شنو خالو، تورو سترګو، خط و کاکل ته هر ساعت سترګکونه وهی او لکه پتنګ په سوزېدونکی شمع ځان جلیا کوی. رحمان بابا زیات میل عشق پرستۍ ته لری او حمید د حسن پرستۍ بیرغ هسك کړېدی – دی وائی:

د حمید زندګاني د یار په مخ ده   ناقصان به ئې ژوندی بولی په سا

مګر رحمان بابا عشق او مینه هغه څه بولی چه باید خپل ژوند هم ورځنی ځار کړی.

ځینی کسان د رحمان بابا او حمید ادبی مکتبونه پدی راز بېلوی چه حمید د نازکخیالی استاد ګڼی او رحمان ته د ساده او خوږی انشا حق ورکوی، یا هغه د جمال اودی د معنی منادی ګڼی، زه دا منم چه د رحمان بابا د عشق قبله له مادی حسن څخه پورته ده او یوازې ښایست یا تش ښکلیتوب د ده مخه نه ده بنده کړی بلکه دی له دی ښایسته او رنګینو پردو هغه خوا هم ځینې تجلیات ګوری او د مینی په صافه هنداره کښې ماورا له حسنه نور شیان هم وینی – د ده عشق او محبت د حسن او سنیګار مولود نه دی بلکه د ده په نزد حسن د عشق په اعتبار نامه چلیږی او په همدغه سکه قدر پیدا کوی.

لکه چه پدې بیتونو کښې دا مطلب په ښه شان څرګندوی:

نار د عشق پرورش می له عشقه   هسې نه چه د خوبانو په سینګار شی
هیڅ موقوف د معشوقې په حسن نه دی   د عاشق خاطر پخپله مینه ښاد دی
حسن واړه د عاشق په عشق موقوف دی   معشوقه که وی جوړی که ښاپیری
عشق دی دا چه معشوقه شوو عاشق ته   ښه رخسار د مهرویانو په اسلوب

مګر د دې خبرې معنی دا نه ده چه د رحمان بابا شعر کښې غزلی آهنګ او شعری جاذبه له چا نه کمه ده یا دا چه ده د حسن او ښایست نندارہ نده کړی او د نازکیخالۍ برخه ئې لږه ده. همدارنګه حمید هم یوازی د تش خیال خاوند نه دی بلکه د ننګ و نام

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره طرفدار او د تن اسانۍ دښمن هم دی – د درس او مکتب دروازی ته ئې هم هلکان را بللی او د یتیمانو اوښکی ئې هم پخپلو لستوڼو پاکی کړیدی، د عشق او مینی دپاره ئی هر راز ذلت ته سر نیولی مګر د طمع ځنځیر ئی په غاړه نه دی پری ایښی(۱)[1] د چا مغلواله ئې کله نه ده تېره کړی مګر هېڅ کله ئې له خدایه داسی دروندوالی هم نه دی غوښتی چه په چا باندی بار شی(۲)[2] زه اوس دلته په دی مقاله کښې د دی دواړو نومورو شاعرانو په شعر باندی هغه شان تبصره نشم کولی چه د موضوع حق پوره ادا شی او ټول خصوصیات ئې وښودل شی مګر څه نه څه به ځینو ټکو ته اشاره وکړم چه د دوی د کلام د افادې ډول او هغه کیف چه د دوی په شعر کښې لیدل کیږی تر یوه حده وښودل شی.

لکه چه رحمان بابا پخپله شاعرۍ کښې له عشق او مینی ډېر متاثر دی او هر هر ځای دغه مضمون په راز راز پیرایو کښې ادا کوی، حمید هم د محبت سوز و ګداز ناقراره کړی او په متعددو ځایو کښې له عشق نه فریادونه کوی، یعنی یو د عشق ستاینه کوی او اعلی مرتبه ئې بولی او بل ئې اسمانی تندر او توره بلا ګڼی یا ورځنی په سرو لمبو او غم باندی تعبیرونه کوی چه دغه دی دلته ئې نمونی ښیو.

رحمان بابا او عشق:

دا جهان دی خدای له عشقه پیدا کړی	د جمله و مخلوقاتو پلار دی دا
تر عشق غوره بل څه کار په جهان نشته	تر همه کارونو غوره کار دی دا
که اعلی مرتبه غواړې عاشقی ده	نور همه واړه ادنی دی ادنی مشی
څو د عشق په خمخانه ئې داخل نکړم	پخته نه دی دغه عقل خام زما
عاشقان په عشق کښې واړه سلطانان دی	پدې شهر کښې نیستکار او ناتوان نشته
عشق یو داد دی په عشق باندی له خدایه	هسی نه چه یائی پیری یا ئی پلوری
عشق عاشق لره یو هسی پیر استاد دی	چه به نه وی بل دا هسی پیر استاد
د رحمان په عاشقۍ کښې سترګی وشوې	څوك چه وائې عاشق ړوند دی هغه خوار شه
عشق د نفس له خاصیته منزه دی	کار د سترګو به څوك څه رنګ په دهان کا
و آسمان ته لاس د عقل نه رسیږی	دا خو عشق دی چه په عرش کرسی قدم ږدی
بی د عشقه که مې عیب که مې هنر دی	ما غوڅ کړیدی له ځانه بل پیوند
مرتبه که د عشق شی ورته څرګنده	ملایك به واړه وائي چه بشر وای

حمید او عشق:

[1] نور قیدونه واړه سهل دی حمیده   خو په غاړه دې د طمع ځنځیر مشه
[2] د خسرۍ په څېر سپك ښه یم بی قدره   خدای مې مکړه هسی دروند چه په چا بار شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه نازل شو د عشق تندر له اسمانه — ما حمید د غم لایق ورته لاس ونیو
ما هم زده چه عاشقی توره بلا ده — باری تېرله دی تدبیره کړم تقدیر
چه د عشق په غم اباد یم ډېره شوی — نور مې هېڅ کله ښادی د وجود نشته
په ځوانۍ د عشق غمونو حمید زوړ کړ — بی مدې ئې ږیره سپینه شوه ملاغبرګه
کامیابی په عشق کښې نشته زړه چول دی — هر نفس په تشه تشه تمنا
رستمان د صبر زهد ستا په عشق کښې — نخول شی در په در لکه بیزو
عاشقی به ئې آخر تر ښې سپك کړی — که وی درونډ تر کوه قافه تول د چا
د عشق بار چه اسمان ځمکی ساهه نشو — تا په کوم قوت ساهه کوتاه اندیشه
لکه لوبی هلکان په لیونو کا — عشق مې هسی مسخره کړ عقل و هوش
هر ساعت لکه خلیل په عاشقی کښې — تماشه کړم د ګلزار په سرو لمبو کښې
هسې زه د ځان په غوښو عشق اخته کړم — لکه نا خبری له ځانه د پمن لاس
عشق د بوری د بدنامی کار راوکړ — لاس په خوله ایښی ژړا کړم شب و روز
په راستۍ مې د خپل عشق هسی باور دی — چه همدم به یم له ښکلو پس له مرګه
څه فساد وستا په خاورو کښې حمیده — چه د مینې په کیمیا هم سره زر نشوه
څه کیمیا د عاشقۍ په لاس درکړی — چه دی وینم په خواری کښې مغرور هسې
یا د ښکلیو د پاولیو شرنګهار دی — یا د عشق د لېونیو د ځنځیر
هنګامه د مینې ګرمه ده ترحسنه — د مجنون د درګدا شه لیلی مشه
د حمید زندګانی د یار په مخ ده — ناقصان به ئې ژوندی بولی په ساه

د دی څو بیتو څخه ښائې چه د رحمان بابا او حمید د عشق رنګ او ډول څه نه څه څرګند شوی وی او دا معلومه شوی وی چه دواړه د شعر په محفل کښې د عشق سرینده غړوی مګر هغه پکښې د خوشحالی اودی پکښې د غم سندرې وائې – دی د عشق او مینی مرور اشنا او هغه پخلا معلومېږی یعنی د هغه د خوشبینی جنبه قوی ده او د ده د شکایت هنګامه ډېره زوروره ده.

دا فیصله د یوه عمومی نظر نتیجه ده که څوك د دوی دواړو یو یو بیت له نظر لاندی ونیسی ښائې چه د رحمان بابا په اشعارو کښې هم د شکایت یو نیم بیت پیدا کړی لکه:

اشنائی توره بلا ده اشنا مشی — جدائی به دی فنا کړی فنا مشی

او د حمید په دیوان کښې هم ځینی بیتونه ومومی چه د عشق ستاینه او کیمیا توب ورځنی څرګند شی مګر په عمومی صورت همدغه راز ایسی لکه چه اشاره ورته وشوه.

څه شی چه د حمید په شاعری کښې ډېر زیات ترسترګو کېږی هغه د خط کلمه ده چه اصلاً د فارسی ادب مهم عنصر دی او هلته په راز راز پیرایو کښې ادا شوېده مګر حمید

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د پښتو ادب خصوصیت ته نه دی کتلی او دا پردی مضمون ئې پخپلو اشعارو کښې دومره اړولی را اړولی دی چه د ده د شاعریت مهم غړی ورته ویلی شو او دلته ئې ځینې نمونې ښیو:

منت بار دې یم د ږیری د آغاز — چه ئې کم کړ ستا حسن کبر و ناز
په نو خطو پسې تللی زړه موند نشی — هغه ورك شو چه په شپه داور په سوی لاړ
چه مې ولیده په مخ د دل ارام خط — بیا مونده له ازادی نه ما غلام خط
د اشنا د مخ د خط هیبت می وخوړ — چه مې ولید په شرابو کښې د جام خط
د بهار او ریځی نه وی بی بارانه — په رښتیا کا د بوسی زیری پیغام خط
د مقصود د رمې ونه لیده تیاره شوه — صبحدم د یار د مخ کړ راته شام خط
د خط خیال مې له سره تلونی نه دی — که سایه پری د هما شی برابره
چه مشغول دا ستا د مخ په خال وخط شوم — مشغولا را څخه پاته د کتاب شوه
ځکه زه کوم اسره د یارو خط ته — روانیږی مشکل متن په حاشو
هومره ښه دې خال و خط راسره وکړه — چه راوې ایستم له اوره په اغزو
زر په زر به ئې سیاهی د خط پښیمان کا — دا د مخ په روښنائی باندی مغرور
خدایه خط د یار له مخه لرې لری — په اسلام باندی برمشه لاس د کفر
هغه مخ چه مې کعبه وه د دوه سترګو — مسلط که باندی خط مو اس د کفر
لا که مخ له خال و خط آب و تاب ډېر — ولی تاب وی دا وریځی د افتاب ډېر
د تور خط لیکه ئې ګډه په سپین مخ شوه — تور او سپین زما د سترګو شو پیدا ګډ
دارموز کا د یار خط په ماته ژبه — چه خوږه کړه نن ساعت هر چا ته ژبه
د اشنا له خال و خطه معلومیږی — چه حمید به مسافر د هندوستان شی
لګی لا د خط په وخت د یار عتاب سخت — وی د شپې باد و باران سیل وسیلاب سخت
د نو خطو درشتی زما اشتی ده — په اغزن بوټی ارام کا عندلیب زما
څه به خوب کوم د یار د خط له غمه — چه اغزی مې په لیمو کښې غړوی
هسی شپه د یار د خط را باندی راغله — چه هرګز به تر قیامته سحر نشی
خال و خط ئې هسې چارې په مخ وکړی — لکه ګل شی پښو لاندی دهاتیانو
سپیلنی غوندی په اور د نو خط حسن — سر تر پایه سره لمبه شم شنه لوخړه
دائې خط نشو نما کاندی له مخه — که نری نری لوګی ځی له چراغه
خط په مخ د صنم راغی که میاشت ګیر شوه په هاله کښې — وائې غلبن په خوله کښې زیب کا که ژاله شوه په لاله کښې

له دغو څو بیتو څخه دومره پته لګیږي چه حمید د فارسی شاعری له تاثیر لاندې ډېر زیات راغلی دی او دپښتو د شاعری خصوصیت ئې لږ څه بایللی دی د همدې لامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني ځايونه ئې تخيل هم فارسی رنګ لری او ځيني فارسی مصطلحات ئې هم په کلام کښې ليدل کيږی چه يو څو نمونې ئې دا دي:

کــه حميــد د زنخــدان لــه غمــه ژاړی — پــه کــوهی کښــې اويــزان دی نــه دی ګــرم
کــه مــې تــا د مــرګ ســلا نــه ده ورکــړی — زنخــدان دی راتــه کينــی ګــور پــه څــه
چــه ئــی ســتا د تنګــی خــولی تصــور واخســت — پــه دی فکــر کښــې غنچــه شــوه پــه زړه تنګــه
دا زمــا پــه ســرو قــد د قــد لــه شــرمه — فلـــك ودريـــده ســـرکوزی خميـــده
چه خندا دی کيند کوهیِ په زنخدان کښې — مــا هالــه پکښــې ليــده خپــل پريواتــه
وايــم پريــوتم وســل ګــزو کــوهی تــه — چــه پــه يــاد راتــه د ښــکلو زنخــدان شــی
چــه دا ســتا چــاه زنــخ تــه نــه رســيږی — د کــم عمــر رســن څــه کــوم بــی تــا

دلته بايد څوك دا ګمان ونکړي چه زه د ده هر بيت چه نازك خيالی پکښې وی د فارسی ادب اغيزه بولم يا دا وايم چه په پښتو اشعارو کښې بيخی تخيل نشته او نازکخيالی پکښې نه ځائيږی – زه به تاسی ته د پښتو په عام ادب او لنډيو کښې هم نازکخيالی وښيم چه څوك ورته د فارسی اغيزه ونشي ويلی او د پښتو خپل مال ئې وبولي لکه:

په ګودر سور سالو ښکاره شو — ما وی دې تورو اوبو اور واخست مينه

حميد هم ځيني بيتونه لری چه هغه د ده خپل تخيل دی او پر دی رنګ نلری لکه دا بيتونه:

لکــه ســر د پســه پــه اورغاښــونه ســپين کــا — هســـی مـــا لـــره لـــه غمـــه خنـــدا راغلـــه
د اشـــنا د منګـــوری زلفـــو پـــه خيـــال کښـــې — مـــوی پـــه مـــوی رابانـــدی زهـــر د منګـــورځی

زما مقصد له فارسی تخيل څخه هغه تخيل دی چه په فارسی ادب کښې ئې د ضرب المثل حيث پيدا کړی دی او د فارسی د ټولو شاعرانو مشترك مال ګرزيدلی دی لکه د حميد پدی بيت کښې ئې چه ګورو:

د هوسیِ په ښکر برات زما د مطلب شو — هوسیِ زه نشم نيوی د پښو په دو

دلته که څه هم د فارسی دا مخصوص مضمون (برات عاشقان بر شاخ آهو) ډير ښه ادا شويدی ځکه چه پدی ځای کښې دا مضمون يو مخصوص لطف هم لری چه (برات) نامی د حميد محبوب او معشوق هم و، او په همدغه سبب پکښې يوه ښه تلميح هم شته مګر بيا هم د يوه پښتانه شاعر د ستايني موجب نشی کيدی او د حميد دپاره ئې عيب

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولو که څه هم د نورو دپاره حسن دی. حمید په همدغه سبب چه فارسی ادب لږ څه د ده د خولې خوند بل راز کړی دی ځینې داسی بیتونه ئې خولې ته ورغلی دی چه هغه د پښتو د عمومی صفت منافی بلل کیږی او د نورو پښتنو شاعرانو په کلام کښې دومره ډېر نه لیدل کیږی لکه دا څو بیتونه:

بیهوده مې ځان شمېره د یار له پیسو — چه لایق په دغه شمار کښې نه وه نشو
دا خطاب د پادشاهۍ د سلطانۍ دی — چه یار وبولی حمید د اسپی په اسم
د حمید په څېر به ځان د ښکلو پسی کړی — که څوك بیا مومی د عشق کمینه فیض
په سړو کښې به ځان هومره حساب نکړم — څو حساب نشم د یار د دربه سپیو کښې
ستا د در د سپیو قدر مې بیا نه موند — که هر څو مې درته ځان کړ کمینه
چه سپی توب د عاشقۍ راڅخه نه ځی — ځکه شم بالـه شاړه په تو په چخه
دا سپی توب دی زما خوښ ترسریتوبه — که په مینه کښې هر څو سړی سپی کېږی

برسېره پدی چه فارسی ذوق د ده په دیوان کښې دغه راز د عزت النفس منافی بیتونه پیدا کړی دی ځینې داسی بیتونه ئې هم د ده له قریحی زیږولی دی چه لکه د فارسی ځینی تخیلی بیتونه له واقعیت او حقیقت څخه ډېر لری وی چه دغه راز بیتونه د پښتو په ادب کښې بل راز ایسی او د پښتو په ذوق هم چندان ښه نه لګی وګوریځ حمید په یوه ځای کښې وائې:

زلزله د یار د خط د راتلو کوره — نړوی مې په تندی آسمان د مشکو
چه اوریځ د یار د خط په خاطر راشی — اوروی مې ترلیمو باران د مشکو

دا بیتونه علاوه پر دی چه د وقوعیت په لحاظ پری اعتراض کیدی شی د شعری تناسب په اعتبار هم د انتقاد وړ دی ځکه چه د مشکو اسمان د خط زلزله او بیا هغه مفهوم چه دی ئې له دی دوو مصروعو څخه اخلی څو رازه نواقص لری، همدارنګه د اوښکو باران ته د مشکو باران ویل هم یوه نوی خبره ده ...

په یوه بل ځای کښې وائې:

خال و خط ئې هسی چاری په مخ وکړی — لکه ګل شی پښو لاندې د هاتیانو

دلته که خط د هاتی مثال پیدا کړی شی او مخ لکه ګل د دغه تور هاتی له پښو لاندی وګڼو نو د یوې بعیدی تشبیه په سبب څه اړخ ورسره لګوی مګر خال ته هېڅکله دا نشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی ځکه چه هغه لا د مخ ښایست او ښه ښکاره کیدو سبب ګرزی نو خال پدی بیت کښې خوشی په خوشی د خط په ډب کښې ولاړ دغه راز شیان نور هم له فارسی نه پښتو ته راغلی دی چه د حمید په اشعارو کښې له رحمان بابا او نورو شاعرانو څخه زیات تر سترګو کیږی.

رحمان بابا هم یو نیم ځای خط یاد کړیدی او د فارسی ادب اغیزه ئې په کلام کښې په هغه اندازه چه ګډون او اجتماع تقاضا کوی لیدل کیږی مګر د حمید پکښې کوډې ولاړی دی او د ده د نازکخیالۍ بوده یا تنسته ئې بللی شو.

د حمید ډېر بیتونه مو د خط په باب کښې واورېدل اوس د رحمان بابا یو بیت هم واورئ:

په رخسار چه دې د خط غبار څرګند شو سربلنده شوه فرقه د خاکسارانو

که مو په یاد وی حمید هم دغسی یو بیت لری چه د مضمون په لحاظ همدغه بیت ته ډېر نزدی دی خو شاعریت ئې کمزوری دی ځکه چه هغه ښکاره او په ډانګ پیلی خپل معشوق ته وائي:

منت بار دې یم د ږیری د آغاز چه ئې کم کړ ستا د حسن کبر و ناز

مګر رحمان بابا په هغه ژبه چه د شعر او ادب تقاضا ده همدغه مطلب ادا کوی او یوازی د حسن او ناز کمېدل لا څه چه د محبوب خاکسارۍ ته هم یو شاعرانه اشارت کوی او په مقابل کښې ئې خپله سربلندی ښئ مګر خپل مناسبت ورسره په ښه شان ساتی او په عین حال کښې د خط تشبیه له غبار سره او بیا د خاکسارۍ مفهوم پکښې پیدا کول پوره شعری کیف لري.

په یوه بل ځای کښې هم د رحمان بابا خط و خال ته پدی راز ګوری:

ستا د مخ په ورق باندی خط و خال دی د مصحف په صحیفو باندی اعراب

پدی بیت کښې د خط و خال تشبیه د مصحف له اعرابونو سره شوېده او پخپله مخ لکه د مصحف پاڼه ګڼل شوېده مګر حمید پخپل یوه بیت کښې ورته د کتاب د حاشو نسبت کوی او وائي:

ځکه زه کوم اسره د یار و خط ته روانیږی مشکل متن په حاشو

پدی کښې هیڅ شك نشته چه حمید هم پدې ځای کښې د رحمان بابا مطلب ادا کړیدی خو هغه کیف او لطف چه د مصحف او اعراب په کلمه کښې مومو په متن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاشیو کښې ئی نه وینو ځکه چه د مخ تشبیه له مصحف سره نسبت متن ته زیات مناسبت لری او یوه ښه تخیل هم سږی ته پیدا کوی همدارنګه کله کله رحمان بابا چاه زنخدان هم یاد کړیدی لکه:

خوند د لبو او د چاه زنخدان ئې   راشه ګوره زمزم دا دی کوثر دا دی

مګر حمید ورځنی سل ګزه کوهی جوړ کړی او خپل قبر ئې هم پکښې لیدلی دی.
سږی چه د رحمان بابا او حمید شاعری ته ښه ځیر شی داسی معلومیږی چه حمید کله کله په پخپلو مضامینو او سخرو غوټو کښې هم شعر او شاعری لټوی مګر رحمان بابا یوازی په ساده بیان کښې شعری سحر پیدا کړیدی او هېڅکله داسی نه کوی چه د خط له وریځی څخه د مشکو بارانونه و اوروی یا د خط د زلزلی په اثر کښې د مشکو اسمان و نړوی – له خط نه هاتیان هم کله نه جوړوی او د هوسی په ښکر براتونه هم نه لیکی مګر حمید اسمان ته د شعر ځینه ایښی ده(۱)[3] او همدومره پاته دی چه د غم له زنګانه سر راپورته کړی او پورته ورخېژی خو زما په ګمان چه همدغسی مغموم ورختلی دی او د فلك په مانۍ کښې ئې هم د غم اورونه بل کړیدی لکه چه پخپله وائي:

چه بلېږی پکښې اور زما د آه   څه به نه وی د فلك مانۍ سیاه

د همدی لامله خپل اشنا ته هم له پاسه دا راز پیغام استوي:

سر ترونی نوي میاشت تر سر جار باسی   د هر ښکلی درد په سر دی ستا له درده

هغه وخت چه د خپل صنم په مخ د خط لیکه شاوخوا ګوری نو هم سمدلاسه وائي:

خط په مخ د صنم راغی که میاشت ګیر شوه په هاله کښې   دائی غاښ په خوله کښې زیب کا که ژاله شوه په لاله کښې

د اسمان شفق هم د خپل زخمی زړګی د سمال بولی چه په همدغه اسمانی سیر کښې ورڅخه لوېدلی او هلته پاته شویدی لکه چه پخپله وائي:

ناخبره خلق ئې ولی شفق بولی   دا زما د زړه له زخم د سمال پرېووت

نو څنګه چه په فارسی کښې بیدل پخپله شاعری کښې په یو سخته لاره روان دی چه غرونه او پېچو مې پکښې زښت ډېر دي حمید هم کله کله په لوړو مضمونو پسی د اسمان په څنډوګرزی او له عامې سطحې ډېر ډېر پورته کېږی مګر رحمان بابا پخپله مسله ناست

---

(۱)و اسمان ته به د شعر ځینی کښېږدی
که حمید د غم له سره زنګون وکیښ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د اسمان راڼه ستوری ئې په لمن کښې لکه مرغلري را توئیږی: دی ورځنی د لویو او وړو دپاره ښایسته امیلونه جوړوی او د خپلو نمسیانو په غاړه کښې ئې اچوی.

نو د حمید د شاعرئ زور او قوت اغلباً په تکلفی او پیچیده مضامینو کښې ګورو او زیاته پهلوانی ئې هم په همدغه تشبیهاتو او استعاراتو کښې وینو مګر د رحمان بابا په شعر کښې یو بل راز کیف ممو چه هغه د ده په ساده انشا کښې د شعر پرښتو اغیزلی دی او په هیڅ راز تکلف نه دی بنا – د همدی لامله کله سړی د ده په ځینی اشعارو کښې یو ډول خوند او خوږوالی څکی چه هلته د تشبیه یا استعاری غازه هیڅ نه لیدل کیږی او څه تخیل هم پکښې نه وی لکه پدی بیتو کښې:

که یوځله مې دی زلف په لاس کښېوزی — یو ویښته به دی په درست جهان ورنکړم
څودی ونه وینم سترګی که خدای کاندی — عزرائیل لره به هومره ځان ورنکړم
په رحمان باندی د لبو می حرام دی — څو د خپلو وینو جام تاوان ورنکړم

د رحمان بابا په دیوان کښې دغه راز ډیر بیتونه موندلی شو چه لکه اصلي مرغلي له ځانه یوه اصلی رڼا لری او د خپل ساده جوهر په لحاظ هر چا ته ښکلی او ښایسته ښکاری وګورئ! دا بیت:

څه اثر به ئې د عقل وی په سر کښې — د هغو په سر چه کښېنی ښاپیری

خومره ساده کیف لری چه هیڅکله ئې سړی په یوه تکلفی او پیچیده مضمون کښې نه مومی.

څوك چه د رحمان بابا په دیوان کښې مطالعه لری هغه به دا ومنی چه د ده ساده انشا یو دا راز خوند او کیف لری چه هغه هیڅکله په مصنوعی اشعارو او شعری صنایو کښې نشو موندلی دا اقتدار خدای یوازی رحمان بابا ته ورکړی دی چه ډیر پیچیده او ګران مضمونونه دومره ساده او اسانه کړی چه خاص و عام هر څوك پري وپوهیږی او خوند ورځنی واخلی – دی ډیر ځله په یوه غزل کښې د عشق مرموز کیفیتونه، د ژوندانه پټه فلسفه او شاعرانه نازك خیالات داسې یو ځای کوی چه یو ډیر ساده او روان خوندور شعر ورځنی جوړیږی.

د نمونی په ډول ئی دا څو بیتونه وګورئ:

که په ګنج د شهاهی فخر شهریار کا — عاشقان ئې د دلبرو په رخسار کا
خرقه پوشو په خرقه کښې دی موندلی — هغه حظ چه په دنیا کښې دنیا دا کار
پتنګانو لره خدای ورکړ په اور کښې — هغه عیش چه ئې بلبلی په ګلزار کا
یار د ناز له خوبه پاخي پسی ګرزی — چه فلك د عاشقانو بخت بیدار کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمه شپه ئې یار تر سره پوری کښېني — لکه شمع چه څوك بله په مزار کا
د مستۍ د هوښیارۍ یون ښه څرګندوی — په هرچا کښې چه څه وی هسې رفتار کا
د بلبلو نغمه زاغ کولی نشي — هر سرود اواز په طور د خپل تار کا

د حمید د شاعرۍ رنګ به هم د ده له اشعارو څخه څه نه څه معلوم شوی وی چه دا د عشق او مینی په لمبو سوی او ستی شاعر بی له سوز او ګدازه نور څه نه خوښوی او بل راز ژوندون هېڅکله له خدایه نه غواړی د همدی لامله د خپل دیوان شروع په دی ډول کوی:

الهی د محبت سوز و ګداز را — په دا اور کښې د سهی سمندر ساز را
تن پرور بلبل دی عیش کاندی پر ګلو — پروانه لره په اور زما ګداز را

څنګه چه دی د خپل دیوان په آغاز کښې خپله خط مشی ښئ او له لویه خدایه د یوه سوزان عشق آرزو کوی تر آخره پوری د ده په زړه کښې دا لمبه نه سړېږی او هر ځای همداغه سوال کوی:

چه دی نوم په غوږو واروم سره لمبه شم — هومره سوز را کښې پیدا کړی زما ربه

د همدې لامله په هر ځای کښې چه د مینی او عشق خبره یادېږی د ده په مخکښې سری لمبی جلوه کوی او د سوز ګداز منظری ئې ستر ګوته درېږی او په ډول ډول پیرایو کښې وائی:

له حجابه ئې جلوه هسې جمال کا — لکه سره لمبه چه خېژی له تنوره
زه د شمع په څېر اور په تندی بل کړم — ته د صبح په څېر خاندی له غروره
هر ساعت لکه خلیل په عاشقی کښې — تماشه کړم د ګلزار په سرو لمبو کښې
لکه موم سوز و ګداز مومی له اوره — هسی زه مومم له تا سوز و ګداز
شومی سوز لکه د شمع دل افروز — په ژړا مې ځکه نه ځی د زړه سوز
هسې یم په درد و غم کښې د دلبر خوښ — لکه اوسی په سره اور کښې سمندر خوښ
همه عمر ولاړ ښه یم په سره اور کښې — نه بې یاره د شاهۍ په شر و شور کښې
سری لمبې ستی سهی په صورت باندی — سهېدی نشی بی یاره په پېغور کښې
چه څراغ د یار د مخ راته بل نه وی — زه په ګور کښې ګڼم خپل سر په دا ګور کښې
د حمید د زړه رڼا په ښکلی مخ ده — په دا کور کښې نشته بله بله شمع

نو دغه سپېڅلی اور چه هر وخت د ده د زړه په کوه طور کښې بلېږی او د ده مخه رڼا کوی د هر راز ستایلو او نمانځلو حق لری ځکه چه همدغه اور د شعر او انسانی مینی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساه ده چه د انسان د زړه په فانوس کښې رڼا کوی او بشر ته د سعادت لورى او لاره ښئ– د ده له همدى اور څخه د شعر او شاعرۍ ډېرې ډيوې هرېخواته بلې شويدى او ډېرو خونو ته ئې رڼا رسېدلې ده.

دغه سوز وګداز چه حميد ئې له خدايه غواړى او لکه پتنګ وريسى شمع او ډيوې لټوى د انسان ازلى برخه ده او د انسانيت په دنيا کښې ډېر لوړ قيمت لرى.

دا جذبه بايد شاعران وروزى او دا هنګامه همدغسې ګرمه وساتى لکه چه حميد ساتلې ده ځکه چه شعر د همدغه احساس د ويښولو او پالنې دپاره دنيا ته راغلى دى او د زړونو اصلاح هم په همدغه دوا باندى کېږى – يو رښتيانى او فطرى شاعر بايد په دنيا کښې بې له مينى او حسن څخه بل حقيقت ته قايل نشى او نور څه ونه پېژنى لکه چه حميد وائى:

يا د ښکلو دپاوليو شرنګهار دى   يا د عشق د لېونيو د ځنځير

مګر پدى دواړو کښې هم د عشق او مينې حق مقدم ګڼې او په حسن باندې ډېره ترجيح ورکوى لکه چه په يوه بل ځاى کښې وائي:

هنګامه د مينى ګرمه ده تر حسنه   د مجنون د درګدا شه ليلى مشه

نو ويلى شو چه حميد د شعر او شاعرۍ په مقام کښې د يوه پاخه استاذ ځاى لرى ځکه چه ده د شعر اصلى او اساسى راز ډېر ښه پېژندلى دى او حق لرى چه د يوه نوى مکتب او سبك استاذ ورته وواپو.

وروسته تر دى لږى ډېرى معرفى اوس د دى دواړو منلو او مشهورو شاعرانو د شعر نمونې وګورئ:

<u>رحمان بابا</u>:

لمړۍ نمونه

بيـا دى نـوى شـراب ځکلـى دى پـوهېږم   پـه رخسـار دې ګـل کرلـى دى پـوهېږم
کـه هـزار ځلـه لاس سـره کـړى پـه تکريـزو   تـا زمـا پـه وينـو وللـى دى پـوهېږم
معرکـه زمـا د مـرګ نـه ده نـوڅـه ده   رقيبـان چـه دى بللـى دى پـوهېږم
څـه حاجـت دى چـه دى خـط پـه ملا لـولم   چـه زمـا پـه بـاب دى ښـکلى دى پـوهېږم
رقيبـان چـه دا تېـرى پـه رحمـان کانـدى   تـا پخـوا پـورى نيـولى دى پـوهېږم

دوهمه نمونه

زه دا هسـې لېـونى او مجنـون چـا کـړم؟   لـه رواج او لـه رسـومه بيـرون چـا کـړم؟
نـه پـوهېږم چـه دا هسـې چـارى څـوك کـا؟   لېـونى د خپـل نګـاه پـه افسـون چـا کـړم؟
کـومې سـترګى کـوم بانـه کومـه غمـزه ده؟   ډوب شـهيد غونـدى پـه خـاك او پـه خـون چـا کـړم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

توان توفیق چه د فتنو را څخه نه ؤ
په فتنې د تورو سترګو مفتون چا کړم؟
رحمان هېڅ له خپله ځانه خبر نه یم
چه دا هسې رنګ زبون او محزون چا کړم

دریمه نمونه

ستا د عشق حرفونو تور نه دی ګلګون دی
هم په دا چه نوشته په جګر خون دی
تش به نه شی هغه خم د عشق له میو
چه ئې خاوری د فرهاد او د مجنون دی
مقتولان ستا د غمزو دی لاله نه دی
چه په سره کفن له خاورو را بیرون دی
چه بهائې د ځلمیو څخه نشته
جونه نه دی جوړ ګنجونه د قارون دی
بادشاهان به په یودم کښې ګدایان کا
ما لیدلی فسادونه د ګردون دی
د رحمان د زړه خوناب مګر قبول شه
چه مخونه د دلبرو پری ګلګون دی

څلورمه نمونه

ستا د مینی ګوهر نشته په هر آب کښې
مګر بیا موند شی د اوښو په دریاب کښې
که ته وینی زما پټی ځکی دلبرې
رنګ د لبو دی ګواه دی پدا باب کښې
په هر ځای چه ستا د لبو نوم آغاز شی
د لاله ؤ باران اوری په حباب کښې
زه حیران دا ستا د وروځو د تور خال یم
کافر څه رنګه سجده کاندی محراب کښې
ګل له ډېری باریکۍ په شبنم خور شی
نازك زړونه بدوی په صاف جواب کښې
د بهار په ګلو اوری بارانونه
د څخویکی طاقت نشته په حباب کښې

پنځمه نمونه

زه د یار په دردو غم کښې شادمان یم
لکه ګل د پریشانۍ په وخت خندان یم
یو وېښته مې د صورت بې عشقه نه دی
څوکیدار پخپل نفس د خپل کاروان یم
د کاملې عقیدې له برکته
د دوهۍ په غاړه ناست شاه جهان یم
روښنائی مې په طلب کښې شوه حاصله
شپه او ورځ لکه افتاب په لار روان یم
دلبرانو وته خاك تر تلی لاندې
د دې نور جهان په سر لکه اسمان یم
چه د یار په دیدن سر او مال ښندمه
خلقو واوری زه هغه عبدالرحمن یم

شپږمه نمونه

که مې څوك په فقیرۍ شمیری فقیر یم
که مې څوك په امیرۍ شمیری امیر یم
د دلبرو صدقی لره ئې غواړم
هسې نه چه په دنیا پسې زهیر یم
هم پند اخلم هم پند وایمه هر چا ته
زه د ځینو یم مرید د ځینو پیر یم
په هجران کښې د وصال خیال را سره وی
په زندان کښې له یوسف سره اسیر یم
په خندا کښې مې ژړا ده لکه شمع
له عالم پټ پنهان د ځان په ویر یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادي تر دا په هور ته بله نشته
چه بندي د يار د زلفو په ځنځير يم
هميشه په غور ناري د هجران اورم
رحمٰن ځکه د خپل يار مخ ته په ځير يم

حميد ماشو خيل:

لمړۍ نمونه

له حيا دي آئينه په مخ كښې آب شوه
په فراق دي ګونه زېړه د افتاب شوه
ورځ په ورځ ئې روښنائي د مخ زياتېږي
نوى مياشت چه دي روانه په ركاب شوه
چه ئې ګل دا ستا د مخ په ګريوان كښېښود
شګوفه د زړه په وينو كښې غرقاب شوه
بيا به ولګوي اور د چا په خونه
چه له قهره ئې سمن بشره ګلاب شوه
چه مشغول دا ستا د مخ په خال وخط شوم
څه عجب كه د هغو سينه كباب شوه
ته چه توره تېروي د مخ پوهېږم
مقرره شهيد ګى زما په باب شوه
ستا د غم له ډېرو اوښكو چه تل ژاړم
د حميد خونه په مخكښى د سيلاب شوه

دوهمه نمونه

ارزومند د ياد درد و دوا مشه
بېګانه د خپلو مينځ لره رامشه
هنګامه د مينى ګرمه ده تر حسنه
د مجنون د درګدا شه ليلى مشه
كه بانو دي د نګار تول تېره غشى
يو زما د زړه له نښى خطا مشه
كه بلا په عشق كښې ډېرى دي ناصحه
دا بلا واړه په ما شه په تا مشه
بى له غمه د عشق هر غم ضرر كاندى
څوك له خوا د آهو چشمو جدا مشه
هېڅ دي دم وربانډى نه لګى ناصحه
دا حميد بلا وهلى ملا مشه

دريمه نمونه

كه په مينه كښې مې سر د دلارام ولاړ
د لكونو په سودا مى يو جدام ولاړ
چه مې وليد كفرستان د توروزلفو
عقل وهوش مې له خاطره د اسلام ولاړ
څله نه ژاړم غنچى غوندى سري ستركى
چه له غېږى مې وصال د ګل اندام ولاړ
چه مې نه مونده وصال د دلبرانو
وجنت وته مې فكر له ناكام ولاړ
چه مى زړه د تركو وصل په سر غواړى
په سپوږمى پسى هلك سرته د بام ولاړ

خلورمه نمونه

چه دي نكرم په نېكيو ننګ و نام لور
په دوه چومه دى د ختو مشه بام لور
زيات و كم تر خپله قدره قدم ږده
د مرغه په اندازه غووره دام لور
د مجلس د اهل دلو لوئى مكړه
د قران په نزديك نشى اخست ګام لور

استغنا له خلقو نښه د کمال ده	د صاحب په څنګ کښې نه دری غلام لوړ
چه په پوزه ئې پېزوان نه وی د طمع	د هغو خلقو ګردن بویه مدام لوړ

پنځمه نمونه

څو به خوری پردی مالونه په ستم	یوه ورځ به دی په نس کښې شی اړم
د مظلوم د مال روټی خپله بوټی خوری	مشه هېڅ په دا خوراك خوښ و خرم
زمانی دی ډېر مزری هسی خوار کړی	چه وهلی اوس پیشو ته نشی دم
چېری نشی دهاتی تر پښو لاندې	په عاجز مچ و مېږی مه ږده قدم
د یوه تن اندامونه دی ښشکه	لوی هلك بنی ادم په صورت سم
ته هم هېڅ له پرښتی زوکړی نه ئې	چه چارپای بولی دا نور بنی آدم
آدم زاد دی د یوی ونی ښاخونه	چېرته ته ښاخ د زعفران شوی نور شړشم
آئینه د زنګون ونیسی و مخ ته	پکښې وګوره احوال د جام جم
د انصاف وروښنائی وته را ووزه	پرېږده زیست د خود بینۍ په تور تم
که امسائی د موسی بولی وګړی	ښائی نن ساعت حمیده ستا قلم

شپږمه نمونه

ربه زړه د رقیب نرم په احسان کړی	دا هندو را باندې څه خو مسلمان کړی
زما صبر تېره توره کړی په عشق کښې	رقیبان وربانديې غوڅ پخپل ګمان کړی
چه خاطر د آهو چشمو پری وحشت خوری	هغه واړه ودانی زما دامان کړی
اور زما د دین دنیا په کور کړه پوری	خومی عذر په عزت د عشق مهمان کړی
چه روښان د یار د مخ په ډیوه نه وی	وران زما د زندګۍ خان ومان کړی
یا زمان د یار د وصل کړی رانوی	یامی عمر په هجران کښې یو زمان کړی

ګوره نن په څیر څیر مخ د یار حمیده
چه سبا وریسی لاس مړی ارمان کړی

اومه نمونه

ټول دې مشه په زرګونو زر و سیم	چه ته یو کو کوړی خورې پکښې یا نیم
تش په توره لکه مار په پردو زرو	پیچ و تاب خوری بر ناحقه شوم لئیم
د هغه لستوڼی لاس ید بیضا وي	چه پرې وچې کاندی اوښې د یتیم
دوست په دوست د دې دنیا که هسې چارې	چه یې نکه هیڅ غلیم په بل غلیم
تر نا داره دارنده سړی حریص دی	اور د خس په قدر زور که له قدیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر گدایه سر درد د پادشاه ډیر دی — هغه غم که د ګلیم دا د اقلیم
نفس په بدو درته پند که زه په نیکو — د قارون په نغوته ځي که د کلیم؟
ورانديږ ستا رضا نیکي کړ که بدي کړی — دغه لار ده د جنت دا د جحیم

چه غنچه يې د حميد د خاطر وا کړه
پري له کوم لوری را والوت دا نسیم

وروسته تر دې چه د دې دوه نوموړو شاعرانو د شعر او شاعری رنګ او ډول څه نه څه در معلوم شو اوس د دوی د شخصیت صبغه لږ څه څرګندوو.

<u>رحمان بابا څوک و؟:</u>

وائی چه د خيبر او تيرا له غرونو هغه خوا د پيښور په بادر کلي کښې يو پښتون فقير اوسېده چه خبرې ئې شعر او شعر ئې حکمت و. دا فقير د مهمندو د کورنۍ لوی افتخار د عبدالستار ځوی عبدالرحمن ؤ چه ټولو پښتنو به بابا توب ومانه او کوم نوم چه احمد شاه بابا په سلطنت کښې پيدا کړ ده په فقيری او ملنګی کښې بیاموند.

رحمان بابا هغه څوك ؤ چه د غفلت له خوبه د بلبلو په اذان را ويښ شو او د زړه مراقبه ئې د ګلو له غنچو او غوټيو زده کړه . دی هغه عارف قلندر و، چه د ريا خرقه ئې هيڅکله نه وه اغوستې او له کوړ پټکی لاندی به سم ګرزېده(۱)[4] په زړه کښې ئې د پاك خدای د مقدس عشق لمبې بلې وی او له ژبې ئې سوزان شعرونه راوتل.

هغه خوندونه چه دنيا داران ئې د ټولې دنيا په نازو نعمت کښې نه مومی ده پخپله بې ريا خرقه کښې موندل(۲)[5] کوم افتخار چه شاهان ئې په شاهي ګنجونو کوی ده د لبرو په رخسار کاوه.

(۳)[6] د دوهی په غاړه ناست و مکر د خپلی کاملې عقيدی له برکته شاه جهان او د پښتو ژبې عالمګير وو.(۴)[7] د زماني اورنګ ئې خپل غلام باله(۵)[8] او دغسی ډېر د جاه و جلال خاوندان ئې له منصور غوندی نداف څخه قربانول(۶)[9]. پادشاهانو د دنيا قصرونه آبادول او د ه د عشق عمارتونو بنياد ايښوده.

---

[۱]: دريا خرقه خدای نکړه وريه غاړه — رحمان کوړ پټکی تړلی قلندر دی
❀ ❀ ❀

[۲]: خرقه پوشو په خرقه کښې دی موندلی — هغه حظ چه په دنيا کښې دنيا دار کا
❀ ❀ ❀

[۳]: که په ګنج د شاهۍ فخر شهريار کا — عاشقان ئې د دلبرو په رخسار کا
❀ ❀ ❀

[۴]: د کاملی عقيدی له برکته — د دوهی په غاړه ناست شاه جهان يم
❀ ❀ ❀

[۵]: چه له ځنګه مې دلبر په لاس کښې جام دی — نن اورنګ د زماني زما غلام دی
❀ ❀ ❀

[۶]: اورنګ زيب او شاه جان غونديږ اشراف — صدقه شه تر منصور غوندی نداف
❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نور جهان په سر لکه آسمان پورته و، مګر خپل ځان ئې د دلبرانو د پښو خاورې ګڼله(۷)[10].
دنیائې د دوی د صدقې دپاره غوښته(۸)[11] او سرو مال دواړه ئې د یار په دیدن قربانول.
د صورت یو ویښته ئې بې عشقه نه ؤ ځکه ئې خپل ځان د عشق کاروان بللی او عشق ئې د جهان او ټولو مخلوقاتو پلار ګڼلی دی.

د ده عشق د نفس له خاصیته منزه ؤ او شراب ئې هم انګوری نه و.

بې له عشقه ئې نور ټول پیوندونه له ځانه غوڅ کړی و او بې له مینې ئې بل عیب و هنر نه پېژانده ځکه ئې ویلی چه زه نه خلیل یم نه داؤدزی او نه مهمند، ما یوازی عاشق او مین وګڼې.

رحمان بابا بې د مینې او عشق له صادقانو بل چاته سلام هم نه کاوه او یوازې په همدغه ډله ئې سلامونه ویلی لکه چه وائې:

چه مجنون غوندی په مینه کښې صادق وی — رحمـــان وائــې پـــه هغـــو بانـــدی ســـلام

❀ ❀ ❀

دی هر وخت د عشق په اور کړېده او په عاشقانو کښې ئې ځان اول سړی ګڼه مګر خپله معشوقه ئې نه پېژانده او په ځان نه پوهېده چه په چائې زړه بایللی دی.

ځکه وائې:

زه دا هســی دیوانــه او مجنــون چــا کــړم؟ — لــه رواج او لــه رســومه بیــرون چــا کــړم؟
نــه پــوهېږم چــه دا هســی چــاری څــوك کــا؟ — لېــونی د خپــل نګــاه پــه افســوس چــا کــړم؟
کــومې ســترګې کــوم بانــه کومــه غمــزه ده؟ — ډوب شهید غوندی په خاك او په خون چا کړم؟
رحمــان هــېڅ لــه خپلــه ځانــه خبــر نــه دی؟ — چه دا هسی رنګ زبون او محزون چا کړم؟

❀ ❀ ❀

۷: دلبرانـــو وتـــه خـــاك تـــر تلـــی لانـــدی — د دی نـــور جهـــان پـــه ســـر لکـــه آســـمان یـــم
❀ ❀ ❀

۸: د دلبـــرو صـــدقې لـــره ئـــې غـــواړم — هســـی نـــه چـــه دنیـــا ګـــی پســـی زهیـــر یـــم
❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی همدغی مجهولې لیلی زیارت په زیارت ګرزاوه چه کله ئې بتخانی او کله ئې حرم ته بیوه مګر پدې پوهیده چه زه پخپل مراد پسې ګرزم او د بتخانی یا حرم زایر نه یم لکه چه وائی:

هر زیارت لره چه ځم مراد مې ته ئې   زه زایـــر د بتخـــانی او حـــرم نـــه یـــم

❀ ❀ ❀

د ده دغه معشوقه چه نه ئې مونږ پېژنو او نه دی سره له دغې مجهولتیا بیا هم دومره معلومه ده چه د دنیا ناوی نه ده او بل ځوك ده لکه چه دی پخپله وائی:

د دنیا نـاوې پـه مهر کښې دیـن غـواړی   ای رحمانـه ځـان سـاته لـه دی نکاحـه

❀ ❀ ❀

دغه عارف او قلندر شاعر که څه هم دنیا ته بد نه دی ویلی او د دنیا ښه و بد ئې د سړی په مدعا پوری موقوف ګڼلی بلکه د یو ځل په ځای ئې ورته دوه ځله ښه ویلی او د عقبی توښه ئې بللی ده مګر د ځان دپاره ئې نه ده خوښه کړی او د دنیا مینه ئې بت پرستی او د زړه بیماری ګڼله له دی لاندی بیتو دا دواړه مدعا ښې څرګندېږی:

<u>(۱) د دنیا ښه والي:</u>

ښـــــه ده ښـــــه ده دا دنیـــــا   چـــــه توښـــــه ده د عقبـــــا
پـــه دنیـــا کښـــې بـــدی نشـــته   کـــه بـــدی نـــه وی لـــه تـــا
دنیـــــا بحـــــر دی بهیـــــږی   آئینـــــې غونـــــدی صـــــفا
خپـل خپـل مـخ پکښـې لیـده شـی   کـه ځـــوك زشـــت وی کـــه زیبـــا
وفـــــا دار لـــــره وفـــــا شـــــوه   جفـــــا دار لـــــره جفـــــا
لـــه یـــوه مخـــه ئـــې درد وی   او لـــــه بـــــل مخـــــه دوا
کـــار همـــه واړه موقـــوف دی   د ســـــړی پـــــه مـــــدعا

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) د دنیا بدی:

هوښیار مه ګڼه هوښیار د دې دنیا ‌ ‌ ‌ ‌ بیوقوف دی وقوف دار د دې د نیا
روښنائی ده په هغو زړو نو حرامه ‌ ‌ ‌ ‌ چه پری ناست وی ګرد غبار د دی دنیا
همیشه به بیوقوف او بی شعور وی ‌ ‌ ‌ ‌ چه مخمور وی په خمار د دی دنیا
د شرابو به لاهومره مستی نه وی ‌ ‌ ‌ ‌ لکه مست وی خمر خوار د دی دنیا
هر بیمار لره دارو په جهان شته دی ‌ ‌ ‌ ‌ دارو نلری بیمار د دی دنیا
څه و بت وته سجده څه و دنیا ته ‌ ‌ ‌ ‌ بت پرست دی پرستار د دی دنیا
په مسلمو کښې خاصه مسلم هغه دی ‌ ‌ ‌ ‌ چه ئې وشلاوه زنار د دی دنیا

❀ ❀ ❀

د رحمان بابا فقیری او له فقیری سره د ده قناعت او استغناً وقار او متانت اخلاقی استقامت او لوړ شخصیت، د خلقو په نظر کښې د ده وضعیت، له دی څو بیتو تر یوه حده معلوملی شو.
بیتونه دا دی:

څوك دی را کاندی قسم په کردګار ‌ ‌ ‌ ‌ که درم لرم په کور کښې یا دینار
زه دینا ر او درهم نلرم په کور کښې ‌ ‌ ‌ ‌ ولی نور عالم می بولی دنیا دار
دا په دا چه نه له ځایه چیرته خوزم ‌ ‌ ‌ ‌ نه د هیڅ یوه مخلوق یم منت بار
آب و خور لکه آسیا په ځای را رسی ‌ ‌ ‌ ‌ پخپل کور کښې می سکون دی هم رفتار
لکه ونه مستقیم پخپل مقام یم ‌ ‌ ‌ ‌ که خزان راباندی راشی که بهار

❀ ❀ ❀

حمید څوك و؟

هغه سمندر چه په سره اور کښې پیدا شوی او لوی شویدی او بې له بلو لمبو، سرو انګارو نو ئی نور څه په دنیا کښې نه دې لیدلی عبدالحمید نومیږی.
د ده ختې په اصل کښې د پتنګانو له ایرو(۱)[12] یا د سوزېدونکو شمعو له مومه(۲)[13] جوړه شوی وه ځکه ئی په جهان کښې سوزو ساز، کړېدل او ستی کېدل په برخه وه او همدغه

۱: لاهاله حمید کسکر په محبت و ‌ ‌ ‌ ‌ پرښتو چه سازاوه په ترتیب و رو ورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شی ئې له خدایه په سوالونو غوښته. دا مین عاشق که څه هم له وړکیتوبه له ښتانو سره آشنا دی مګر لکه خلیل په سرو لمبو کښې د ګلزار تماشا کوی(۳)[14] او ټول شاعرانه مضامین د عشق او مینې په آتشکده کښې پیدا کوی.

هغه حسن او جمال چه د انسان په نظر کښې ئې دا دنیا ښایسته کړی او په زړونو کښې ئې د عشق او محبت حرارت اینبی دی چا ته په یوه شی او چا ته په بل شی کښې ځان ښئی او لکه چه عبدالقادر خان ختك وائی:

پـه څـراغ کښـی تجلـی و کـا پتنـګ تـه   بلبلانـو تـه ښـکاره شـی پـه نسرین کښې

❀ ❀ ❀

حمید ته یی هم په اور او لمبو کښې تجلی کړېده ځکه وائی:

لـه حجابـه ئـې جلـوه هسـې جمـال کـا   لکـه سـره لمبـه چـه خېژی لـه تنـوره

❀ ❀ ❀

نو د چا په نظر کښې چه جمال دغسی جلوه کړی وی هغه باید همدغسی ووائی.

الهـــی د محبـــت ســـوز و ګـــداز را   پـه دا اور کښـې د سـهی سـمندر سـاز را
تن پرور بلبل دی عیش کاندی پر ګلو   پـــروا نـــه لـــره پـــه اور زمـــا ګـــداز را

د حمید فکری او ذهنی حال، اخلاقی او معنوی مقام، شخصیت او معنویت سجیه او کرکتړ پدی لاندی اشعارو کښې چه په مختلفو موضوعاتو کښې دی وګوری!

(۱) نفس و هوا:

نفـس هــوا دی خــدای و تــا اســیر درکــړی   تـــــه د خپلـــــو اســـــیرانو اســـــیر مشـــــه

❀ ❀ ❀

پـه هــوا پســی د نفــس ســر هــوا مــه ځــه   نــه دی ورې ســـو د هېچـــا لـــه دی طرفـــه

❀ ❀ ❀

۲: لکه موم سوز و ګداز مومی له اوره   هسی زه مومم لـه تا ســوز و ګداز
۳: هر ساعت لکه خلیل په عاشقی کښې   تماشا کړم د ګلزار په سـرو لمبو کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـړلـړ ښـه هـم مناسـب لـه نفسـه نـه دی غلـه مېـرمن کانـدی ځـان مـوړ پـه څکـه څکـه

❀ ❀ ❀

لــه فلکــه ســوال د نفــس دپــاره مکــړه درکـوی کـه پـه کچکـول کښـې هـم اوړمکـه

❀ ❀ ❀

پـروږش د نفـس پـه کـار نـه دی حمیـده! لــه دښــمن ســره څــوك نــه کــا تــو لا

❀ ❀ ❀

(قناعت او استغنا):

قناعــت هســـی دولــت و حمیــد ورکــړ چــه بادشــاه ګڼــی تــر ځانــه بېنــوا

❀ ❀ ❀

اضـطراب د حـرص مـی کـړی لـه زړګـی لـری قناعــت قــوی لنګــر د دې جهــاز را

❀ ❀ ❀

اســتغنا لــه خلقــو نبــه د کمــال ده د صـاحب پـه څنـګ کښـې نـه دری غـلام لـوړ

❀ ❀ ❀

چـه پـه پـوزه ئـې د طمـع ځنځیـر نـه وی د هغـو خلقـو ګـردن بویـه مـدام لــوړ

❀ ❀ ❀

ســرزما هرګـز سـرکوزی نـه منـی د تـاج ګڼـه تـاج زمـا و سـر تـه دی محتـاج

❀ ❀ ❀

تخــت و تــاج چــه ګـدایان شـړی لـه دره بادشـــاهانو ســـره اوســـی لا عـــلاج

❀ ❀ ❀

هـم و خیـل او بېګانـه تـه حمیـد شـا کـړه چــه ئــې ویږانــد مســبب الاســباب

❀ ❀ ❀

څـه کیمیـا ده عاشـقی پـه لاس درکـړی چـه دی وینـم پـه خـواری کښـې مغـرور هسـی

❀ ❀ ❀

درویــزه لــه درویــزه ګــره ناکســی ده د فلـك کچکـول تـه مـه نیسـه کچکـول

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) کمینی:

د کمال کعبه به هاله شی درپیښه   که دی لار د کمینی نکېږه غلطه

❀ ❀ ❀

چه کمال په کبر غواړی احمقان دی   په پلیتو اوبو نه کېږی اودس

❀ ❀ ❀

۴) د عشق راستی او پاکه مینه:

په راستی مې د خپل عشق هسی باور دی   چه همدم به یم له ښکلو پس له مرګه

❀ ❀ ❀

چه ونوروته باخښه بوس وکنارشی   خدای به ماته تش کاته کاندی معاف

❀ ❀ ❀

ښکلی مخ وته کاته کار د حمید دی   د نامردو سترګی بریښی له تور بریښه
له شوخی دا ستا د سترګو ای حمیده!   ښکلی باك نه کا له پاکه محبته

❀ ❀ ❀

۵) د دنیا ترکول او تروه ترخه قبلول:

د دنیا له هوسو نو څرنګ نهېل شوې   اي حمیده د خپل یار په غم مشغوله

❀ ❀ ❀

له ترووترخوتریوتریخ مشه حمیده!   په دا زهرو اموخته لره مزاج

❀ ❀ ❀

په نګار د مکار د هر غلط مشه   په بدرنګی ناوی پوري زر او پول

❀ ❀ ❀

چه له اهله د دنیا محبت نکړی   همدغه د امن لوری دی بیشکه

❀ ❀ ❀

مناسب نه دی ورتله د لویو خلقو   د هلکو تماشا ده دا دنیا

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغو بيتو کښې د حميد معنوی څېره او تصوير مونږ ته داسې معلومېږې چه په ده کښې لوړ همتی او بلند نظری د نفس او هوا له سيمی اوچتوالی، له تخت و تاجه بی نيازی، پاکی او صفائی بې کبری او کمينی په زياته اندازه شته او د ښه عالی شخصيت خاوند دی چه له فلکه هم در ويزه ورته بده ښکاری او لکه چه وائی:

کـــه د خضـــر پاســـلونی ورســـره وی   واقعی زهرو ذقوم شی که حيوان خوری

❀ ❀ ❀

د احسان او منت بارولو په مقابل کښې آب حيوان هم ذقوم ګڼی او د خضر پاسلونه هم نه قبلوی:

د دغسی لوی شخصيت خاوند که دنيا د هلکو تماشا ګڼی او خپل ورتله مناسب نه بولی هم ورسره ښائی. که دی خپل جنون رهبری بولی او د افلاطون عقل ګمراهي ګڼي لکه چه وائی:

که مـی نـه وای ليونتـوب رهبری شـوی   افلاطـون غونـدې بـه مـړو مـه ګمـراه

❀ ❀ ❀

هېڅوک پری اعتراض نشی کولی ځکه چه د لويو خلقو دعوی هم لوئی وی او چاته عجيبی غريبی نه معلومېږی، د همدی لامله پښتانه وائی:

غټی خولی غټی خبری. نو بايد حميد او رحمان بابا لکه څنګه چه دي هغسی وپېږنو او د دوی لوړو مقامونو ته په تعظيم او احترام وګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسله ۱۱۰۰ هـ. څخه ځینی نوموړی شاعران

(۱) یونس، موسی خېل(۱)15

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتك لیکی چه زما تربور رحمت هوتك په (۱۱۳۰ هـ) کښې پېښور ته تللی و، او په خیبر کښې ئی محمد یونس ځان د پښتو شیوا بیان شاعر ولید. دی په دغه کال یو دېرش کلن ځوان و. د ده پلار نور محمد خان له موسی خېلو څخه د کسی د باړو سره راغلی و او په خیبر کښې اوسېده. یونس په پېښور کښې کتابونه ولوستل او د رحمان بابا شاګرد شو، د شعر دیوان ئی جوړ کړ او په خیبر کښې ئې ښه شهرت وموند. یونس مهمان دوست او کریم سړی و، چه مسافر به ئې په ډېره کښې اوسېده. او که څوك عالم او شاعر به ده کره پیښ شو ډېر قد به ئی کېده. په پښتانه شعراء کښې هم د یونس په باب کښې لیکل شویدی چه یونس د خوشحال خان خټك معاصر او د رحمان بابا د مکتب یو تکړه شاګرد دی.

دا خبره چوره رښتیا ده چه یونس په شعر کښې د رحمان بابا د سبك پیرو دی او ډېر ځله ئې د هغه د اشعارو اقتفا کړېده. د هغه شعر ئی هم داسی ستایلی دی لکه چه یو شاګرد د خپل استاذ تعریف او توصیف کوی مګر له خوشحال خان سره ئی معاصری پدی ډول ده چه خوشحال خان د پښتانه شعراء په قول په (۱۰۲۲هـ) کښې پیدا شوی او په (۱۱۰۰ هـ) کښې د (۷۸) کالو په عمر وفات شویدی.

یونس د پټې خزانې د لیك په قرار د (۱۰۹۹ هـ) زوکړیدی نو د هغه روستی کال او څو ورځې دپاسه د یونس له لمړی کال او څو ورځو سره شریکېږی یعنی دا معاصری په شعرو شاعری کښې نه ده او د رحمان بابا د مکتب شاګرد په شعر کښې د خوشحال خان معاصر نشی کېدای.

یونس خو مو دومره وپېژانده چه د نور محمد خان ځوی او په قام موسی خېل ؤ، چه په خیبر کښې اوسېده او په شعر و شاعری کښې په رحمان بابا پسی روان و مګر دا پېژند نه د یوه شاعر دپاره کافی نه ده او څوك چه له شعر و شاعر سره علاقه لری هغه ارو مرو د شاعر

۱:موسی خیل د کاکړو یوه پښه ده. (حبیبی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افکارو او خیالاتو پسی سترګی ګرزوی او خبری ئې لټوی. نو راشئ چه یونس پخپلو اشعارو کښې وګورو چه څوك او څه راز سړی و؟ په دنیا کښې ئې څه خوښ وُ؟ او عالم ته ئی په څه نظر کتل؟ په لاندی بیتونو کښې ئی فکر او نظر معلومیږی.

د خوشحالۍ سرمایه:

په دنیا کښې چه څه ده بیچاره ګی ده — خاکساری او حیرانی آوارګی ده
د عالم په اختلاط کښې فایده نشته — سرمایه د خوشحالی کنارګی ده

❁ ❁ ❁

له عالم او زمانې نه شکایت:

د هر چا تر خپل مطلب پوری یاری ده — تر مطلب په هورته تشه بیکاری ده
د خلاص د اشنائی دیکدان سوړ شوی — د لباس آشنائی ګرم بازاري ده
د راحت په ورځ تقصیر د خپلوی نه وی — د ضرور په ورځ له یاره بیزاری ده

❁ ❁ ❁

په دا وخت د بل هنر پوښتنه مکړه — لوی هنر له هنرونو نوزرداری ده
لکه تک زهر په شهدو کښې پنهان کا — هسی شان د اوس عالم غمخوارګی ده
نن دی حال لکه غنچه په پردو پټ دی — په سبا لکه د ګل اشکارګی ده

یونس په خپل وخت کښې له خلقو نه ځینی معایب لیدلی او دنیا ورته ټکه برګه، لباسی او مطلب آشنا معلومه شویده، د عالم دو رنګی او تذویرونو په ده داسی اثر کړی وُ چه ځینی زاهدان ئی هم په برګ لباس کښې نه خوښیده او ویل ئې:

نبه لباس کښې څه د خدای بندګی نشی؟ — چه جامه دی د تذویرو آغوسته برګه

❁ ❁ ❁

په لباس په ټکی خلق ملمع شوه — وعالم ته زر نسکاریږی میان مس دی
د دورنګ فلك له پیچه پناغواړه! — چه د ورځې شین طوطی د شپې طاؤس دی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنـدګی چـه پـه ریـا کانـدی – یونسـه! د هغـه ږیـره خېشـته ده نـائی غـوا‌ړی

❁ ❁ ❁

د همدې لامله چه ده د فلك دو رنګی، د عالم ټګی، د عابد ریا کاری لیدلی ده وائی:

ځان ګوشه د دې عالم له شورو شر کړه پخپل زړه کښې نندارہ د بحر و بر کړه
هېڅ اثـر د پیوسـتون تـری لیـده نشـی په تحقیق و خپل پردی و ته نظر کړه
د ړنـدو کڼـو پـه شـهر چـه ور ګـډ شـی ته هم ځان د دوی په سیمه کورو کر کړه

❁ ❁ ❁

دا ګوښه ګیر شاعر چه د خوشحالۍ سرمایه کنارګی ګڼی بیا هم د ښکلو همسایه توب ته خلق را بولی او زاهدان هم له خلوته ورته راباسی:

کلـه کلـه بـه ئـی جلـوه د دیـدن مـومې راشـه ځـان د دلبرانـو همسـایه کـړه!

❁ ❁ ❁

ښـه د خلـوت پـه تیـاره ناسـت اوسـی زاهـدا! سـترګی خـدای درکـړی ښایسـته وربانـدی ګـوره!

❁ ❁ ❁

یونس په هغه کور چه هلته به کینه او بدنیتی وه اورلګاوه[1] [16] او انسان ئی د انسان له دښمنۍ، بدخویۍ ظلم او جفا څخه ښې لاری، ښه رفتار او ښه کردار ته پدی ډول را باله:

مینـه دار پـه دښـمنی د آدم مشـه! چـه شـیوه پـه بـدخوئی کـا لـړم مشـه!
په ظالم بانـدی لعت د خدای وربېری روا دار د جفـا جـور و سـتم مشـه!
د عمـل چـراغ لـه کـوره درسـره وړه! پـه لمړی ماښام د ګـور پـه تـورتم مشه!
سـتاری لـه هنرونـو لـوی هنـر دی عیـب جویـه د عـرب د عجـم مشـه!
د قارون لـه حالـه زده کـړه کـه دانـائې دل بسـته لـه سـیم و زر و درم مشـه!
یك زبان په وعده راست اوسه یونسه! دو زبـان لکـه مختـوری قلـم مشـه!

۱: چه درست ډك وی له کینې له بدنیتی نه په هغه کور دی غله ولګی اور لاهـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونس پخپل یوه شعر کښي زر ډېر پوره ستائی او تول صفتونه ئې بیانوی چه همدغه شی په ښادی او ماتم دواړو کښي په کارېږی او د عالم خوراك و پوښاك و زینت ګرزی همداغه شی دی چه په توره شپه کښي چراغ کېږی او ډېر ضعیف بازو له فولادو نه هم قوی کوی مګر سره لدی ټولي ستایني کله چه د علم و ادب په مقابل کښي زر او پیسی یادوی نو وائی:

د هغـه پـه لاس چـه علـم و ادب کښـېوزی — نـور دی غـم پـه زړه کښـي نـه کا کیمیا ګـردی
میراثـه د مـور و پـلار پنځـه پیسـی وی — وایـه علـم چـه میـراث د پیغمبـر دی

❁ ❁ ❁

یونس پدی پوهېدلی ؤ چه:

هغه عیش چه ئی صابر ګدا حاصل کا — هـیڅ امیـر مونـدلی نـه دی لـه شـوکته

❁ ❁ ❁

ځکه ئی ویل:

قناعـت بـه دی هلـه ګـورم یونسـه — که ته پوزه د منت په جامه سوڼ کړې

❁ ❁ ❁

هو! له یونس سره د جامي غم نه وه ځکه ئی د منت په جامه پوزه پاکوله او ویل ئی:

ژوندی سر له به سل د ستاره یافت شی — راشه غم د دستار پرېږده غم د سر کړه!

❁ ❁ ❁

زمونږ دغه د دنیا له غمو بېغم شاعر چه په سر کښي ئی د ټټکی سودا هم نشته د عشق له غم سره ډېر زیات اشنا دی او سل هوسه له دغه غمه قربانوی بلکه هوسونه لا څه چه د جنت له نسیمه هم د عشق سوی بهتر ګڼی، او له بېدرد عالمه ډېر ډېر شکایتونه کوی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشقان ئې په دعا له خدایه غواړی — تر نسیم د جنت ښه دی د عشق سوی

❀ ❀ ❀

په بازار د عشق کښې درد وغم متاع ده — تن پرور د دې متاع خریدار نه دی
چه په درد د عاشقۍ څوك درمن نه وی — و یونس ته د سړیو په شمار نه دی

❀ ❀ ❀

بېدردان به په درد کله کړی یونسه — مړې ایرې که هر څو پو کړې اور به نشی

❀ ❀ ❀

د بېدردو هېڅ له عشقه بهره نشته — موزیکی ته د پېزوان خبرې مکړه

❀ ❀ ❀

چه نه درد د عشق لری نه شناخت نه مهر — په هغه باندی نامه د پسر مه وای

❀ ❀ ❀

هر چه بی له عشقه ومرې و برئې مکړې — د شرابو نبیښه ماته شوه ارزانه

❀ ❀ ❀

سله هوسه صدقه د عشق تر غم شه — د یونس د خولې وینا په دا تمامه

❀ ❀ ❀

علاوه په دغسې متفرقو بیتو په غونډو غونډو اشعارو او غزلو کښې هم عشق او د عشق کیفیتونه ډېر ښه بیانوی او هغه ټول تغیرات چه عشق ئې په چا کښې پیدا کوی یو یو پدې ډول ښئی:

چه په زړه باندی استوار د عشق قدم شی — سر رشته د صبر ورانه هغه دم شی
عقل هم د خپلی ناستی ځای غلط کا — په ارام باندی همه جهان تورتم شی
بېغمی و بل وطن ته توښه واخلی — قراری هغلته چېرې وی چه غم شی
غوږ کاڼه شی د عالم له تهمتونو — سترګی درسته شپه ژړا کوی په نم شی
شرم هسی په ګوښه کښې غلی کښېني — لکه ښه سړی په بدو باندی ګرم شی
ګردن هم له بلندیه توبه ګار شی — که الف وی خو د دال په طورخم شی
د دنیا غمونه پاته شی نیمګړی — د اشنای غم ئی له عمره سره سم شی

❀ ❀ ❀

یعنی دا غم په ټولو غمونو زورور کېږی او هوسونه له زړه باسی ځکه چه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه يـوه خـاطر د دوه مينـو ځـاى نشـي ⠀⠀⠀ چـه د غـم كـډه پـرى راشـي هـوس لـړى

❀ ❀ ❀

نشـي پـه يـوه خـاطر د دوه مينـو اسـتوګنه ⠀⠀⠀ يـا بـه غـم د ځـان وى يـا بـه مينـه د جانـان وى

❀ ❀ ❀

ځوك چه د مينى له درد او عالم سره آشنا وى هغه پوهيږى چه يونس څه وائى او د عشق له كيفياتو څه ښه تعبيرونه كوى، دى وائى[۱] [17] هغه مستى چه د يار په ليدو كښې ده په مى يا په كوكنارو كښې نشته د ميو مستان يو وخت بيداريږى مګر د مينى مست بيدارى نلرى او تل تر تله مدهوش وى:

د اشـنا ويـل بـه هلـه لـذت دركـا ⠀⠀⠀ كه درست تن دى په خواهش كښې ورته ګوش شى
بـى زحمتـه راحـت كلـه چـا مونـدلې ⠀⠀⠀ د خمـار تشـويش قبـول كـا چـه مينـوش شـى
كـه يـو ځـل ئـى مستانه شـراب تـر خولـه شـى ⠀⠀⠀ محتسـب بـه جـاروكش د ميفـروش شـى
كـه پـه دوش ئـى سـجاده د عبـادت وى ⠀⠀⠀ لـه مستيه بـه ئـى مسـت سبو پـه دوش شـى
د دنيـا غمونـو زړه د يـونس تـور كـړ ⠀⠀⠀ ساقى جام د ميـو وركـړه چـه مـدهوش شـى

❀ ❀ ❀

يونس وائى چه وينا او ويل د عشق په خبرو لذت پيدا كوى او همداغه شى د شعر مالګه ده:

نـور ويـل د عشـق خبـرى پـر لـذت كـا ⠀⠀⠀ لكه مالګه چه لذت كا په خواږه كښې

❀ ❀ ❀

كه چيرى نحويان نحوه د خبرو او كلام مالګه ګڼلى شى شاعران هم حق لرى چه د عشق خبرى د شعر او وينا مالګه وبولى او بى له دى شى نه شعر ته بى نمكه ووائى. يونس په همدغه مالګه خپل ساده شعر ډير لذيذ كړى او ډيرى ساده خبرې ئى هم د دى دپاره چه ملاحت لرى سړى ته خوند وركړى.

وګورى! يوځاى خپل رقيب د يار په څنګ كښې وينى او ورته وائى:

تـه چـه د دلبـر لـه څنګـه څنګـه شـى رقيبـه! ⠀⠀⠀ ځان پسى په ډير، هجر كښې چا دى نرى كړى؟

❀ ❀ ❀

۱: لكه څوك د يـار په تش لـيده مسـتيږى ⠀⠀⠀ مستيږده هومره په مى په كوكنار نه دى
مست د ميو بـه بيدار په يوه وخت شى ⠀⠀⠀ مست د مينى بـه هيڅچيرى بيدار نـه دى

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای خپل یار پوښتی او په ډېره ساده ژبه ورنه تپوس کوی:

کـه ربښـتیا د یـوه زړه وی بـل تـه لاره   یـاره! تـه زمـا پـه یـادئی زه سـتا یـادیم

❀ ❀ ❀

دا خبری کومه تشبیه یا استعاره نلری مګر عجیبه نندارہ لری او هر چا ته ښائی چه ډېری ښې ښکاره شی ځکه چه عاشقانه جګړه، عاشقانه استعلام او عاشقانه استدلال پکښې دی.
د یونس تشبیهات هم ډېر خوارہ او ساده وی د همدی لامله ئی استعاره او تشبیهاتو په کلام کښې څه اشکال نه دی پېښ کړی او په خبرو ئې هر څوك پوهېدای شی.
یوځای د خپلې توبې بی ثباتی بیانوی نو وائی:

د یـونس توبـه پـه مثـل د روژی شـوه   چـه همېش د ورځـی وی پـه بېګـا ماتـه

❀ ❀ ❀

دلته د توبې تشبیه له روژی سره شوېده او له ډېری سادګۍ او عام فهمۍ نه پکښې کار اخستل شوی په یوه بل ځای کښې چه د ظالم له لاسه د مظلوم په مخ اوښکې وینی نو وائی:

له لوګی بې اوښکو نور څه حاصلېږی؟   هـی توبـه شـه د ظـالم لـه نزدیکتـه

❀ ❀ ❀

پدې ځای کښې د ظالم تشبیه په اوښکو تویولو کښې له لوګی سره شوېده او ډېر ساده شعر ورځنی جوړ شویدی دا تشبیه هم لکه هغه بله تشبیه چه په یوه بیت کښې د بیدردو تشبیه له ایرو سره کوی(۱)[18] د هر کور د نغری او چرګۍ خبری دی چه پوهېدل ئې څه ډېر فکر و دقت نه غواړی.
یونس د دې لامله چه له خپلو پردو نا اشنا او بېګانه و(۱)[19] پس له مړینی ئې هم له چا نه د ځان ویر نه غوښته او ځان ئې بیخی آزادګانه ځکه ئی ویل:

۱: بی دردان بـه پـه درد کله کـړی یونـسه!   مړی ایری که هر څو پو کړی اور به نشی

❀ ❀ ❀

۱: بی له یاره کـه مـی خـپل که بېګانه دی   نه غرض په چـا لـرم نـه ئی آشـنایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

میخـانې تـه کـه روان لـه خانقـاه شـم　　　ما یـونس بـه منع خـوك کانـدی آزادیـم

❀ ❀ ❀

خپـــل صـــورت پخپلـــه وژاړه یونســـه　　　پس له مرګـه دی نـور هېڅـوك د ویـر نشته

❀ ❀ ❀

څنګه چه یونس د خپلو او پردو له آشنائی لاس اخستی و، او بی له یاره ئې څوك نه پېژاندل هغسی ئې ورسره د دنیا اندېښنی هم له زړه اېستلی وی او بی د یار له دیدنه ئې بل شی ته میل و رغبت نه درلود.

زړه پـه اندېښـنه د دنیـا زوړ نکـړی یونسـه　　　می د محبت څکه چه دی چست و چاغ لری

❀ ❀ ❀

د یـــونس درنـــج عـــلاج د یـــار دیـــدن دی　　　و نــور څــه تــه ئـې رغبــت د مـزاج نشـته

❀ ❀ ❀

د یونس دیوان که څه هم تقریباً ټول په عشق او د عشق په درد ډك دی بیا هم پکښې ډېر اجتماعی او اخلاقی مضامین پیدا کېږی او په هر باب کښې خبری لری، کله دنیا غوښتونکو ته د تجارت او عزت غوښتونکو ته د نوکړی توصیه کوی:

کـه طالـب ئـې د دنیـا سـوداګری کـړه!　　　پـه کثـرت د مـال حـدیث فلیتجـر دی
کـه عزت د دنیا غـواړی نـوکری کـړه!　　　د ســپاهیانو د عـــزت صـــدقه ســـر دی

❀ ❀ ❀

بل وخت ظالمان د خدای له قهر ویروی او خپلو عملونو ته ئی پدی ډول ملتفت کوی:

د بهـــار پـــه وخـــت ګلونـــه کـــرل کېـــږی　　　تـــا پـــه ځـــای د ګلـــوو کـــرل اغـــزی
که دی ترس په زړه کښې شته د خدای له قهره　　　پـــه کمـــزوری بانـــدی مشـــه پـــه غـــوږزی
د ظـــالم قهـــر و کـــاری تـــر مظلومـــه　　　د قصـــاب پـــه بدلـــه وهـــی درزی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخت او محل د تقاضا په نسبت وائی:

پــه اهــاړ تــر ســپينو ګلــو ســپينی واوری
پــه ځلــه تــر ســرو ګلونــو اور بهتــر دی

بــی انصــاف لــره قــوت د لاســو مــه وای
پـه پنجـه کښي د خـدای ترسـو زور بهتـر دی

❀ ❀ ❀

د کار او حرکت و احسان په باب کښي وائی:

کــه اميــد لــری د کــار لــه برکتــه
مونــده نشــی برکــت بــی حرکتــه

د خښــتن مځکــه وســيعه ده ناراســته
پـه مقصــود پســی وګــرزه پورتـه ښـکته

د انسان جامه احسان نه دا نمری دی
غــوبي هــم د شــاد پاســه لــری کتــه

❀ ❀ ❀

د ديدن په باب کښي:

د سپين مخ ديدن دی ولي قيمتی کړ
څه کلچه د پنير نه ده چه به خوړ شي

څـوك چـه ستا د ديـدن وړی دی دلبره!
راشه هومره ديدن ورکړه چه پری موړ شي

❀ ❀ ❀

وروسته تر دغی لړی معرفۍ د ده څو شعرونه نور هم د نمونو په ډول وګوری!

لمړۍ نمونه

کرشــمي نــازو نــه واړو لــره نــه دی
نازيبــاؤ بــدبو تــاړو لــره نــه دی

قنج و ناز دی نازنين کا چه پری ښائی
بــدو شــونډو لويــو داړو لــره نــه دی

د پــټ راز خبــری کبــری و راز دار تــه
دا خبــری ګريــوان پــارو لــره نــه دی

په همت باز و شاهين شه چه ته ورشی
د پادشــاه منګــولي خــراوړ لــره نــه دی

لېونيان ئـی پـه ځنځير د زلفو بند شوه
سلســلی د روغــو غــاړو لــره نــه دی

يوه شپه را سره کښينه چه زړه تش کړم
د ډېـر راز ويــل و لاړو لــره نــه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه نمونه

چه سړی کاندی له غمه بېغم زر دی — چه په کار شی په ښادی‌په ماتم زر دی
که خوراك دی که پوشاك دی که زېور دی — په نور سل رنګه زينت د عالم زر دی
که بې نورو لره ورشی نور بخښل کا — اوږدو شپو لره چراغ د تورتم زر دی
په اثر ئې سر کشان له غره را کوز شی — بې دعوې غالب په غره او په سم زر دی
که نور هېڅ دارو ئی نشی په دوی روغ شی — مجرب د زخمی زړونو ملهم زر دی
خپل له خپلو بېزارېږی چه دوی نه وی — چه نژدی کاندی عرب او عجم زر دی
پخوا نور اوه جنته هم دوی وه — که شدا د ورسره روغ کړ اتم زر دی

دېر ضعيف بازو په دوی سره قوی شی
په سختی کښې تر فولادو محکم زر دی

دريمه نمونه

هر سړی چه له دنيا وفائی غواړی — له ګمراه خخه د زړه صفائی غواړی
د ناپوه و ناپوهې ته حېرانېږم — له ړانده نه د مکتوب ملائی غواړی
سعادت له بی ادب سره ناجوړ وی — نابينا به څه رانجه سلائی غواړی
چه و دين ته شا کوی مخ و دنيا ته — ابلهان دولت پرېږدی ګدائی غواړی
د قسمت په وېش ئې صبر و سکون نشی — کم همت ميرزا په خواست ميرزائی غواړی
همت ناك به د پوزی په جامه خوښ وی — چه په خواست له چاقبا کتانی غواړی

بندګی چه په ريا کاندی يو نسه!
د هغه ږيره خيشته ده نائی غواړی

څلورمه نمونه

هر چه شوی په ازل وی نور به نشی — چه ئی برخه د پياده ده سور په نشی
که په سل رنګه تدبير احتياط وکا — هغه شپه چه ئی د ګور وی کور به نشی
په لباس د بېګانه ؤ غلط مشه — چه له مورو پلاره نه وی ورور به نشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذاتــی تــور زړونــه پــه وعــظ نــه ســپینیږی　　　هغه زړه چه خدای سپین کړی تور به نشی

بېــدردان بــه پــه درد کلــه کــړی یــو نســه
مړی ایری که هر څو پو کړی اور به نشی

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

تاوی مخ به در څرګند کړم ماوی غوره تر دا څه　　　تاوی زلفی به کمند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی دوې زلفی می څه دی ماوی دام دی په مخ باندی　　　تاوی تا به پکښې بند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی دواړه لب مې څه دی ماوی قند دی په معنا کښې　　　تاوی سیر به دی په قند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوې سور پېزوان می څه دی ماوی اور دې چه ئی ګورم　　　تاوی تا به پری سپند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی وصل زما خوږ دی ماوی بی خبرو څه زده　　　تاوی پوه به دې په خوند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی خوله به سبا درکوم ماوی خوی د وفا نشته　　　تاوی زه قول و سوګند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی غټ کاته مې څه دی ماوی صبر وړی له زړه نه　　　تاوی لا به نظر برند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی مینه زما غم دی ماوی غم زما قبول دی　　　تاوی ډېر به دی دردمن کړم ماوی غوره تر دا څه

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه

د ګل پاڼه د خزان له غمه ریږدی　　　بی خبره د باد نوم وربانـدی کیږدی
دا د مځکی مخ مخونه دی د ښکلو　　　رونده دی په ادب په ځمکی پښې ږدی
څوك د یارو ښه دیدن ته انتظار دی　　　څوك له یاره سره وصل غېږ په غېږ دی
په یوه خاطر د دوه مینو ځای نشی　　　چه د غم کډه پری راشی هوس لیږدی

د یونس د رنځ علاج هر ګوره ګران دی
څوك چه زړه باندی ملهم ږدی ریږدی ریږدی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه نمونه

مرده دل لره له ذوقه خبر نشته ‌ ‌ ‌ پــه نهاد کښي ئی د مینی اثر نشته
د دلبر صفت د خوږ زړونو مرهم دی ‌ ‌ ‌ د بیدرد د عشق په علم نظر نشته
زمانه که فرزندان راوړی بیشماره ‌ ‌ ‌ تر تا غوره بل د دهر پسر نشته
تر جبینه ئی آفتاب په جلوه کم دی ‌ ‌ ‌ هغه تاب لکه د ده دی د نمر نشته
ستا جمال په عاشقانو سپین سبا کړ
د غافل د شپي د هجر سحر نشته

❁ ❁ ❁

اتمه نمونه

دا څه پرخه نه ده چه په شپه له پاسه اوری ‌ ‌ ‌ ژاړی په احوال د عاشقانو واړه ستوری
یار تر لاسه راغی رقیبانو صرفه مکړئ ‌ ‌ ‌ خیر فقیر واخلی سګان غاپی ورته ګوری
یو دیدن د یار چه په تمام جهان بها کا ‌ ‌ ‌ دا تر هغه ړوند دی چه ګوهر په مری پلوری
څوك چه په سایه د سرو قد د خپل دلبر شی ‌ ‌ ‌ څه حاجت که نه وی په هغه دهمای سیوری

ډېر و آشنائی ته هوس مه کوه یو نسه!
نه اوری ناری د جدائی ته په هر لوری؟

❁ ❁ ❁

نهمه نمونه

دور دی د ګلو په دنبال به ئی خزان وی ‌ ‌ ‌ هر چه آشنائی کا په دنبال به ئی هجران وی
نشی په یوه خاطر د دوه مینو استوګه ‌ ‌ ‌ یا به غم د ځان وی یا به مینه د جانان وی
چېری چه مهجوروی د غمونو پری ضروروی ‌ ‌ ‌ نه کا غم ویسا په هغه ځای چه دوه یاران وی
ستا په حمایت می له غمونو اړخ سوروی ‌ ‌ ‌ څه غم له طوفانه هر چه نوح ئی کشتیان وی

زه یونس چه کښېنم کناره کله له خلقو
تل مي په ګوښه کښي مشغولا پخپل بیان وی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) پیر محمد کاکړ(۱)20

پیر محمد وایی: زه سیم و زر نلرم مګر د زړه دولت را سره دی او د چا د دربار طامع نه یم. د مخ آب می کله په سوال نه دی توی شوی او د نا اهلانو پروا می کله نه ده کړی، د ظالمانو دارمدار له ما مه غواړئ، ځکه چه زه تر همایه بلند نظر او د خود بینانو د ستر ګو خاریم، په غوړه کاسه لکه مچ نه نبلم او د دعوتونو انتظار نه باسم، د چا منت و احسان ته می کله سر نه دی ټیټ کړی او د نا امیدی مملکت خدای زما په برخه کړیدی، د اغیارو دپاره سور اوریم مګر د یار په لاس کښې تر او تازه یی خاره ګل یم، د بل صاحب بندګی له مانه نه ده پوره زه د کردګار خاص بنده یم:

سیم و زر پـه ملـك کښـې نلـرم نـاداریم ‌ ‌ پـه دولـت د زړه تـر حـده دنیـا داریـم
وظیفـــه د حـــق لـــه دره را رســـیږی ‌ ‌ کله سپی غوندی طامع د بل درباریم
د مخ آب مې په سـوال سره تـوی نشـو ‌ ‌ پوشـیده پـه صـدف درغونـدی آبـداریم
قناعـت لـه نـا اهلانـو بـی پـروا کـړم ‌ ‌ پـدی ګـنج سـره سـرخروی لکـه انـاریم
دارمـــدار د هـــیڅ ظـــالم کـــولی نشـــم ‌ ‌ ځکه تل د هر خودبین د ستر ګو خاریم
ترهمـای بلنـد نظـریم کـه بـاور کـړی ‌ ‌ کرګس نـه یم چه جیفی تـه هـوا داریـم
نـه مګـس یـم چـه پـر غـوړه کاسـه منبـلم ‌ ‌ نـه دعـوت و تـه د چـا پـه انتظـاریم
نه پر ځان باندی منت د هر نامرد ږدم ‌ ‌ نـه یـم خرچـه د ګـاذر پـه جـامو بـاریم
مملکـت د نومیـدی مـی رب نصـیب کـړ ‌ ‌ په معنـي کښـې پـه راحـت تـر شـهریار یـم
تواضـع چـه مـی غنـی پـه دنیـا غـواړی ‌ ‌ لـه دی سـپیه د ملـك پـه دود بیـزاریم
د اغیـار پـه صـورت اوریـم چـه لګیـږم ‌ ‌ لکـه ګـل تـرو تـازه پـه لاس د یـاریم
بنـدګی د بـل صـاحب را څخـه نشـی ‌ ‌ خـاص بنـده زه پیـر محمـد د کردګـاریم

۱: پیر محمد یو پښتون او عالم شاعر دی چه پخپل وخت کښې د درس و تدریس خاوند و، دی د احمد شاه بابا معاصر ؤ او د ژوند نیټه ئی تخمیناً (۱۱۲۰ هـ) په حدود کښې ټاکلی شو. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې د پیر محمد له پېژندلو سره نوره علاقه هم لرې او غواړې چه د ده پوره حال احوال در معلوم شي نو د ده سندرو ته ښه غوږ ونیسی دی خپل ټول کیفیتونه او دردونه مونږ ته په شعر کښې وائی:

زه غریب لـه خپلـه یـاره جـدا سـوزم | یـو همـدرد راسـره نشـته تنهـا سـوزم
د حسرت پـه اوښـو لونـدیم لکـه شـمع | د فـراق پـه تـوره شـپه تـر سـبا سـوزم
و خپل عمر ته چه ګورم زېړی ګل یم | چه په ښاخ باندی په باد د فنا سوزم
د مجنـون پـه دود کـه ووزم صـحرا تـه | بـی لیلـی پـه هـر لالـه د صـحرا سـوزم
پروانـه ئـې پـر څـراغ د مجلـس نکـړم | په شغلو د ښکلی مخ ئې لـه ورا سـوزم

❀ ❀ ❀

هـر سـحرچه کـړی نالـه پـر ګـل لـه سـوزه | عشـق مـدام هغـه بلبلـه د سـحر کـړم
سـوز ګـداز د محبـت مـی دی نصـیب کـړ | په سره اور کښې دی د دلبره سمندر کړم

❀ ❀ ❀

تنهـا راغلـم لـه هـوا ده تنهـا درومـم | پـه دا ملـك کښـې تنـګ غمونـو د غربـت کـړم
روغ عـالم را سـره ژاړی پـه هجرانکښـې | چـه بیـان ورتـه احـوال د مصـیبت کـړم

❀ ❀ ❀

آه فریـاد کـړم همیشـه د زړه لـه داغـه | چـه لالـه غونـدی غـورېږی لـه دی باغـه
خـوار بـورا پـر ګلـو ګـرزی سینه سـوی | د پتنـګ دی سـرو کـار لـه دی چراغـه
سـل هنـره ورتـه کـړم نـه پایمـالیږی | تـورو سـترګوئې فتنـه کـړه را تـه چاغـه
روح زمـا وریسـی څـی د سـبا بـاده | ژر ئـې بـوی د زلفـو راوړه تـر دماغـه
چه بی یاره به فراغ د خاطر غـواړی | دا رنـګ مشـه پیـر محمـد خـاطر فراغـه

❀ ❀ ❀

پیر محمد ډیرې شاعرانه آرزو ګانی لری او څه چه د ده زړه غواړی هغه مونږ ته داسی بیانوی:

دریغه نسبت مـی لـه خلقـو پری شـوای | د یار په در کښې خاوری ایرې شـوای
فـراق مـې تنـګ کـړ زړه پـه قفس کښـې | چېرته چه ګل وای بلبل هورې شـوای
چـه لیـونی ئـې شـمال پربـوی کـړم | هغــه زلفینــی پرمــا خــورې شــوای
نصـیب قسـمت مـی پـه عاشـقی کښـې | د خــوږو شــونډو شــکر پـارې شــوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیــاهم یوځــل مــی دواړه منګــولې د غمــازانو پــه وینــو ســری شــوای
غمجــن بــه ولــی زه پیــر محمــد وم که لـه زړه هېری کښلی څېرې شـوای

❀ ❀ ❀

درېغــه اوره خــوزه د اســمان وای آبــدار پــه آب دې بحــر حیــوان وای
پــر مــزار راغــلای د ګلرخــانو وربانــدی تــوئې لکــه بــاران وای

❀ ❀ ❀

له دی دومره خبرو خوبه دومره معلومه شوی وی چه دغسی آرزوګانی بی له عاشقانو بل چا ته نه پیدا کېږی او دغسی حالونه بی له مینو په بل چا نه راځی د دغسی – کیفیتونو او نفسی اغېزو بیان هم بی له یوه مقتدر او پاخه شاعره بل څوك نشی کولی. که چېری په دنیا کښې چاته د شعر او شاعری سندونه ورکول کېدلای نو پیر محمد به په همدغه یوه رباعی: چه ځان پکښې د اسمان اوره کوی. او د آب حیوان په بحر آبداری غواړی چه بیا د ګلرخانو په مزار راشی او لکه باران وورېږی. د شعر او شاعری لوړ سند اخستی و، او نورو شعرونو ته به ئې څه ضرورت نه و پیدا شوی څوك چه د شاعرانو په خبرو پوهېدلی شی او شعر پېژنی هغه دا منی چه د صحرا په لاله بی له شاعره بل څوك نه سوزی او نه نور خلق د سبا له باده د زلفو بوی غواړی سړی چه د پیر محمد په اشعارو کښې غور وکړی او د ده د شاعری رنګ و ډول ته ښه ځیر شی نو ورته معلومېږی چه د رحمان بابا شعر و شاعری افکارو او خیالاتو سبك و اسلوب د پیر محمد په دیوان کښې ډېر تاثیر کړیدی او هماغه سوز و سادګی دلته هم تر سترګو کېږی ډېر شعرونه هلته شته چه دلته ئې پیروی او اقتفا شویده.

کومه عقیده او دلباختګی چه پیر محمد ئې د رحمان بابا د شعر په نسبت لری هغه پدی ډول ښکاره کوی:

جـوړ پـه شعر کښې رحمان غیـب اللسان دی پــه دا خبــر نشــته هــر ګــز د انســان شــعر
تــر مصــرع ئــې ځــار شــه لاړ د مرغلــرو پــه څــه تــارئې آوبختــه کړیکســان شــعر

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنی څنګه چه يونس په شعر کښې د رحمان بابا استاذی منی او ستائی ئې پير محمد ئې هم هغسې منی بلکه لا زيات يې صفت کوی او دغسی شعر ويل د انسان له توانه بهر بولی مګر دومره خبره ده چه يونس د خوشحال خان په نسبت وائی:

حقيقت ئی و يونس و ته ځرګند دی ډېر غرور دی پخپل شعر خټك نه کا(۱)[21]

❁ ❁ ❁

او پير محمد د خوشحال شاعری ته هم په ډېره درنه سترګه ګوری او بحر مواج ورته وائی خو بيائی هم له رحمان بابا سره نه برابر وی او د څه درشتۍ اعتراض پری کوی، مګر سره له دغه اعتراضه په ځينو اشعارو کښې د خوشحال خان پيروی او اقتفا کوی.
پير محمد هم لکه رحمان بابا خپل شعر سوزان بولی او د خپل شعر دپاره دغه صفت غوره کوی او وائی:

د زړه داغ به کړی تازه په سوزان شعر چه له کښليو پير محمد پر کنار کښېناست

❁ ❁ ❁

بل دفتر زه پير محمد په اوبو وينځم چه سوزان دفتر د مينی جوړوم

❁ ❁ ❁

دا صفت د پير محمد په شعر کښې په رښتيا موجود دی او د ده په زړه کښې يو رښتيانی درد او سوز شته کوم د عشق اور چه د ده په زړه کښې بلېږی هغه د ده په شعر کښې هم تجلی کوی او ترخولې ئی د آه دودونه بی اختياره را وزی لکه چه وائی:

د آه دود می تر خوله اوزی بی اختياره په ګوګل کښې می بلېږی د عشق اور

❁ ❁ ❁

پير محمد د عشق او درد، زهد و رندی، غم او حسرت، سوز و ساز، خپلی بيماری او رنځورۍ خپل قسمت او نصيب په باب کښې دا راز خبری کوی:

تر ساړه زهده رندی رالره ښه ده هر يو کس لری جدا جدا مذهب

۱: دا بيت په پښتانه شعراء کښې راغلی او خټك: خوشحال خان ګنل شويدی ما پخپله دغه بيت او وړاندی وروسته نور بيتونه د يونس په ديوان کښې نه دی ليدلی چه غرض له خټکه خوشحال خان دی او که کوم بل خټك يا ټول خټك دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاهدانو چه په زهد سره نه موند ‌ ‌ ‌ ما موندلی دی په عشق هغه مطلب

❀ ❀ ❀

زه هنوز په تمنا د رنګ و بویم ‌ ‌ ‌ د باغ ګل می شو نابود تر خاورو لاندی
بلبلان ئی دی نالان له دردو سوزه ‌ ‌ ‌ ګوره چاته د ګلزار ګلونه خاندی

❀ ❀ ❀

چه په اور د محبت ئی زړه پوخ نه وی ‌ ‌ ‌ له بلبله دی سیالی نکړی طاؤس
چه د مینی مشکلات باندی حل نشی ‌ ‌ ‌ حل می نشه لغتونه د قاموس

❀ ❀ ❀

ګوتی چه پر نبض زما ږدی هغه پری سوزی ‌ ‌ ‌ ځکه می حیران شو وعلاج وته طبیب

❀ ❀ ❀

مه ږده پری طبیبه دا مرهم د خوروزږونو ‌ ‌ ‌ داغ د خراب زړه می د خوبانو دی یادګار

❀ ❀ ❀

بیمار پخپله د ځان طبیب شی ‌ ‌ ‌ غمخور چه نه وی په زمانه کښې

❀ ❀ ❀

دار مدار چه د رنځور نکړی طبیبه! ‌ ‌ ‌ پیر محمد دي خداې روغ نکړی په دوا ستا

❀ ❀ ❀

طبیب نایاب شو د خوروزږونو ‌ ‌ ‌ دردمن پخسیری تل په درمان پسی

❀ ❀ ❀

پخپل لاس سره زما د درد دوا کړه ‌ ‌ ‌ بېګانه طبیب ته مه لېږه بیمار خپل
هېڅ پر هېزئی له میکونو شونډو نه و ‌ ‌ ‌ ځکه ووت پیر محمد له عقل و هوشه

❀ ❀ ❀

په ازل کښې چه قسمت کېده د بخرو ‌ ‌ ‌ زما غم شو په نصیب له هغه وېشه

❀ ❀ ❀

کامراني دي بېدردان کړی په دنیا کښې ‌ ‌ ‌ پیر محمد بینوا راغی بینوا ولاړ

❀ ❀ ❀

خراب دل می د دنیا و غم ته ونیو ‌ ‌ ‌ په سره اور باندی می وسو د خدای کور

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـر طاعـت راتـه بـې عشـقه معصـيت شـه   تـــراويح وی کـــه روژه کـــه اعتکـــاف

❀ ❀ ❀

رب غمجـــن پـــه دردوغـــم کـــړم دخوبـــانو   ګمـان مکـړه چـه بـه غـم د سـيم وزر خـورم

❀ ❀ ❀

بېلتانـه را خخـه ګـل هغـه خـراغ کـړ   چـه تـل بـل و، د پتنـګ پـه پـر و بـال

❀ ❀ ❀

مسـتو سـترګو دليلـی چـه کـړ بېخـوده   ګمان مکړه په مجنون چه به هوښيار شي

❀ ❀ ❀

عشـق لبـاس دخـود بينـۍ لـه مـا نـه وکـيښ   پـه سـره اور کښـې مـی د کفـر زنـار وسـو

❀ ❀ ❀

مکړه د عشق لـه دردوسوزه ما مشغول ناصحه   زه سـمندر پهـود پـه اور کښـې د خپـل ځـان وينمـه

❀ ❀ ❀

پير محمد قندهار او کابل هم پدی ډول يادوی:

قندهار

نـاز غمـزی چـه د خوبـانو پکښـې وينـم   قنـدهار تـه جـوړ هنـر د کشـمير راغـی

❀ ❀ ❀

کابل

د ښـو بـدو تميـز نشـته پـه کابـل کښـې   خـرم زړه چـه ورتـه راوړم رنجيـده شـی

❀ ❀ ❀

ځيني نور ښه ښه بيتونه يې چه په مختلفو موضوعاتو کښې مخې ته راغلي دادي:

بوسه

پـس لـه مرګـه کـه بوسـه پـر لبـو راکـړی   معجـزه بـه را ښـکاره د مسـيحا کـړی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سراب موج

پــه اوبــو د ديــدن تنــده نــه مــاتېږي   د مجنون په دود په موج د سراب خوښ يم

❀ ❀ ❀

د بلبلو حق

حق د بلبلانو په جانب دی که غوغا کا   وينم پـه ګلـزار کښـې د زاغـانو اشـيانې

❀ ❀ ❀

د عشق سندرې

خوار بورائي چه پر ګل له سوزه وائی   هم هغه د عشق سندرې نه دی څه دی؟

❀ ❀ ❀

زاهد

پــه کوڅــه د مهرويــانو غلــی غلــی   زاهـد پـټ پـه تمنـا د ديـدن ګـرزی

❀ ❀ ❀

ګلونه او اغزی

د هـر بـاغ ګلونـه څـې اغـزی پـاتېږی   خلط له خاورو سره وينم رنګين خلق

❀ ❀ ❀

د بلبل آه

د بلبــل پــه آه بــه وســوزی پــوهېږم   هغه زاغ چه په جوار د ګلزار کښېناست

❀ ❀ ❀

منصور

بار مې په هر جز کښې په صفت د جمال راغی   حق په منصور ووې اناالحق په سر د دار

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمود په سترګو

چه انکار ئې کړی له حسنه حاسد ولی؟ د محمـود پـه سـترګو نـه ګـوری ایـاز

❀ ❀ ❀

تجرید

لـه دنیـا پـه هسـی شـان مجـرد اوزه! چـه دي طمـع د کفـن نکـړی نبـاش

❀ ❀ ❀

د محبوبې په اړخ اووښته

محبوبـا پـر پالنـګ وا ووښـته لـه خوابـه کـه هوسـی وه د بهـار پـر ګلـو رغښـته

❀ ❀ ❀

د خال ښنکو

رنـدې سـترګی د زاهـد بـه بینـا نشـی مګر ته ورتـه میده د خال ښنکو کړی

❀ ❀ ❀

د پیر محمد د اشعارو نمونې:

لمړۍ نمونه

نشته هغه وخت چه خپل جانان را سره درومی
لاس پـه لاس و بـاغ تـه خرامـان را سـره دروـمی

چـا خخـه بـه غـواړم زه سـراغ د سـرو قـدو
خضـر پـدې لاره چـه حیـران را سـره دروـمی

زه او تصـور د یـار د مـخ سـره همـراه یـو
هـر چېرتـه چـه ځـم مـاه تابـان راسـره دروـمی

دروـمـم زه صـحرا تـه د فـراق غمونـو تنـګ کـړم
روح د مجنـون ویـنم همعنـان را سـره دروـمی

مینـی سرګشـته لکـه آسـیا کـړم نـه پـوهیږم
زمکـه پـر مـا ګـرزی کـه آسـمان را سـره دروـمی

وصف چـه لـه سوزه د ګلـرخ زه پیرمحمـد کـړم
دروـمـم پـه ژړا بلبـل نـالان را سـره دروـمی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کښې پیر محمد ته هغه وخت ور یادېږی چه خپل جانان به ورسره لاس تر لاسه نیولی و او دواړه به یو ځای باغ ته تله. د همدغه وخت په یاد د سرو قدو په سراغ پسی اوزی او د حیرت سفر کوی، ده سره پدی لار کښې خضر هم ملګری دی مګر څه پته ورسره نشته او حیران روان دی. د خپل یار تصور لکه ماه تابان ورسره دی د مجنون روح، اسمان او ژړېدونکی نالان بلبلان ئی هم د لاری ملګری دی خو یو هم نه پوهېږی چه چېرته ځو او د مقصود منزلګاه چېرته ده، د عشق سفر او د عاشق سیاحت باید همدغسی سر ګشتګی او حیرانی ولری.

❀ ❀ ❀

دوهمه نمونه

خو به په غم کښې دل سوخته سینه افګاره ګرزم؟ — خو به بار خو په وینو رنګ لیمه خونباره ګرزم
خو به زاغان کا کامرانی د نو بهار پر ګلو؟ — خو به نومید زه عندلیب له دی ګلزاره ګرزم؟
خو به طبیب زما پر حال نظر د رحم نکړی؟ — خو به ضعیف زېږه ګونه هسی بیماره ګرزم؟
خو به تل هسی لکه موجه په اضطراب یم خلقه؟ — خو به په هجر کښې بی صبره نا قراره ګرزم؟
خو به اغیار پر پیر محمد لکه اغزی خرخېږی؟ — خو به په عشق کښې ګله من له ګل رخساره ګرزم؟

❀ ❀ ❀

څوك چه په یوه شی پسی ډېر وګرزی او لاس ته ورنشی هغه ته ارومرو همدغه راز سوالونه پیدا کیږی پیر محمد هم ډېر وګرزېده او ستړی شه، د هجر بی صبری او ناقراری د موج اضطراب ئې ولید په سترګو کښې ئی د اغیارو اغزی وخرخیدل، بار خوئی په وینو رنګ او لیمه ئی خونباره شوه، ضعیفی او بیماری ئی زیاته شوه، طبیبانو پری رحم ونکړ خپله نا امیدی او د زاغانو کامرانی ئی په خو خو وارو ولیده، بې اختیاره ئی د غه کلمات له خولی ووتل او دا پورته شعر ورځنی جوړ شو.

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه نمونه

پرېږده! ما رقیبه چه خپل یار لره وردرومم — سترګی می کړی توری چه دیدار لره ور درومم
باد سبا راکړ د ګلرخ پیغام د زلفو — وخت د نوبهار شه ګلعذار لره ور درومم
رنګ په رنګ ګلونه ئې غوړیږی په ګلزار کښې — اوس به د بلبل په دود ګلزار لره وردرومم
څه شو که په اور ئې غم د مینی کباب کړی — بیا لکه پتنګ آتش رخسار لره وردرومم
زړه مې دی ډك شوی په خوناب له ډېره غمه — وینی چه مې خوری هغه خونخوار لره وردرومم
وائی عالم ماته د عشق راز به دی په دار کا — وایم زه منصوریم خوښ په دار لره وردرومم
خدای له نورو خلقو بینوا زه پیر محمد کړم — ځکه په شتاب د یار دربار لره وردرومم

❁ ❁ ❁

پیر محمد ته پس له ډېری مایوسۍ او سرګشتګی د سبا باد د پسرلی په وخت کښې د اشنا د زلفو بوی راووړاو بیائی په زړه کښې د دیدار آرزو پیدا شوه ځکه چه په پسرلی کښې مړې آرزوګانې هم ژوندۍ کیږی او افسردګی له سړی څخه ځی د همدی لامله پیر محمد وائی چه د نوبهار وخت ښه ز ما د ګلعذار په ګلزار کښې رنګ په رنګ ګلونه غوړیږی اوس لکه بلبل زه هم ګلزار ته درومم، هیڅ پروا نشته که د مینی په اور لکه پتنګ خپل آتش رخسار کباب کړی یم، زړه می که له ډېره غمه په خوناب ډك دی هغه خونخوار ته ورځم چه د زړه وینی می خوری او زما وینو ته تږی ناست دی، عالم را ته وائی چه د عشق راز به دی په دار کړی زما جواب دا دی چه زه منصور یم او په شوق د دار په لور ځم، له نورو خلقو خدای بینوا کړی یم او د یار دربار ته په شتاب درومم.
دا خبری دی کوی او روانیږی مګر له خدایه هم سوالونه کوی او د عشق په لار کښې ورڅخه صبر و توفیق او خپلی معشوقی ته رسیده په لاندینی ډول غواړی:

❁ ❁ ❁

څلورمه نمونه

الهی یو ځل دیدن د مهوش راکړی — له روزنه مې حجره د زړه رڼا کړی
چه په زلفو د ګلرخ وی بلو سېدلی — معطر می په هغه باد سبا کړی
درد زما له حده زیات صبر می کم دی — په دا درد باندی غالب صبر زما کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه زه چه وم له اصله په ګلشن کښې | هسې شان مې عندليب پر ګلو بيا کړی
هر سحر وصل د يار په دعا غواړم | مستجابه مې مجيبه! دا دعا کړی
بوی د عشق ئې له تربته جلا مکړه | بند په بند چه پير محمد خپله جدا کړی

❀ ❀ ❀

وروسته تر دی چه دی دا سوالونه کوی او له خدايه د زلفو عطر، په ګلو عندليبی او د يار وصل غواړی يو ه داسی ګلزار ته ننوزی چه هلته هر څه شته او دی حيرانيږي چه کوم يو له بله ښه دی؟ نو دا پوښتنې پدی ډول کوی.

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

کوم يو له دووښه دی سپين رخسار که چنبيل ګل؟ | کوم يو له دووښه دی تور ګيسو که دا سنبل؟
کوم يو له دووښه دی چه بيدار د مين زړه کا | ساز د مطربانو که پر ګل د بورا شخول؟
کوم يو له دووښه دی مخموران دی تميز وکا | جام د لعل ولبو که پياله د ګل ومل؟
کوم يو له دووښه دی د وصال په نوبهار کښی | راز د عشق په زړه کښې که چغاره د بلبل؟
کوم يو له دووښه دی د فراق په درد وغم کښې | داد فرياد پر ښکلو که تل صبرو تحمل؟

❀ ❀ ❀

په دغه وخت کښې چه دی د حسن په باغ کښې د انتخاباتو په فکر کښې دی او هر څه مهيا وينی مګر د يوه ترجيح په بل نشی کولی بيا ورته د بلی ورځې د هجران فکر پيدا کيږي چه يوه ورځ به دا ګلزار او د بلبلو چغار، ګلرخان او تار تار زلفې وی مګر مونږ به نه يو د چا په برخه چه خدای سوزيدل او کړيدل، د عشق غم او درد کړی وی هغه هيڅکله له افسوس او ارمانه په دنيا کښې نشی خلاصيدای ځکه پير محمد د بلی ورځې يعنی د سبا د غم د سندره پدی ډول شروع کوی:

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه نمونه

دریغه ګل به د ګلزاروی مونږ به نه یو — د بلبل به پری چغار وي مونږ به نه یو
زلمی جونه به سیلونه د صحرا کا — کوه و دشت به لاله زار وی مونږ به نه یو
څوك به ږدی تازه ګلونه په اربل کښې — چا به ایښی پر دستار وی مونږ به نه یو
ګلرخان به ګهی ناز ګهی نیاز کړی — عاشقان به صد هزار وی مونږ به نه یو
چه عنقا غوندی مرغان ئی په دام نښلی — هغه زلفی به تار تار وی مونږ به نه یو
یادګاری به په جهان کښی پیر محمده! — دا زمونږ شیرین ګفتار وی مونږ به نه یو

اوومه نمونه

خندا بس کړه ای نادانه ګریان اوسه — پخپل ځان باندی د رحم باران اوسه
رنګارنګ ګلونه وکره په باغ کښې — په همت باندی بلبله پاسبان اوسه
په عالم کښې ځان خلوت کړه له عالمه — دردانه شه په صدف کښې پنهان اوسه
آئینه د زړه په عشق سره صیقل کړه — بیا جمال ته د خوبانو حیران اوسه
و مطلب ته رسیده څه آسان نه دی — لکه چرخ ورپسې تل سرګردان اوسه
د بهار هوا هوس واړه تر شا کړه — د خزان له ډیره غمه نالان اوسه
درسته شپه لکه شبنم هسی وریږه! — و جمال ته د ګلرخ نګران اوسه
د حق ذکر کړه جاری په تمام تن کښې — سر تر پایه پیر محمده! زبان اوسه

اتمه نمونه

یار می ولاړ ورپسې کاږم خروش ځکه — دم په دم راځخه ځی عقل و هوش ځکه
می د مینې لیلی راکړه کناره شوه — د مجنون په دودیم مست و مدهوش ځکه
رنګ د شونډوئې را یاد شو په هجران کښې — لکه خم د میو راغلم په جوش ځکه
په چشمانو کښې ئې ویره د صیاد ده — تل په روڼو سترګو خواب کا خرګوش ځکه
وچ لامده د مظلومانو په آه سوزی — طاقت نه کا راته هیڅ خرقه پوش ځکه
دا د فریاد می و فلك ته نه رسیږی — د پتنګ په دود وریتیږم خموش ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه نمونه

تـه چـه هسـی کـار و بـار د دي دنيـا کـړی
چېری نـه چـه هېر لـه دلـه خپل اشـنا کـړی
هغـه رزق چـه مقـدر دی زيـات بـه نشـی
کـه پـه کـور کښـي زرغـون بـوټی د کيميا کـړی
راشـه راشـه نيکنـامی پـه دنيـا پيـره!
نشـته سـود تـر دا پـه پورتـه کـه سـودا کـړی
نيکنـامی کـه پـه دولـت حاصـله نکـړی
دا رنـګ فکـر دی صـواب نـه دی خطا کـړی
پس لـه مرګـه کـه ارمان کـړی پـه کـار نـه دی
نـن دي وخـت دی د درد منـو کـه دوا کـړی
کـه پـر ښـه بانـدی ښـه وکـړی خرخـاری ده
مـرد هلـه ئـي کـه بـدی لانـدی تـر پـا کـړی

❀ ❀ ❀

څلوريځـی

پټ داغ

عاشـق کـه خانـدی هـوا د بـاغ لـری
مکـړه ګمـان چـه خـاطر فـراغ لـری
غنچـه غـوړېږی د لالـه ګـوره
پـټ پـه سـينه کښـي دننـه داغ لـری

❀ ❀ ❀

د بڼ طوطيان

مـونږ لـه هـوا ده تنهـا راغلـی يـو
د بـڼ طوطيـان يـو پـه دام وتلـی يـو
غمـازه ظلـم را بانـدی مکـړه
د ښـويارانو فـراق نتلـی يـو

❀ ❀ ❀

نوروز

ځيـره د ګـل شـوه شـمع افـروزه
بلبـل چغـار کالـه درد و سـوزه
چـه پـه موسـم دی خوبـان هـوس کـا
تـر هـوا جـار شـم د تـا نـوروزه!

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنچه او بلبله

معشـــوقه خانـــدی زهيـــره کلـــه ده | غـم ئـی زمـا دی ښـادی ئـی خپلـه ده
نسـيم غنچـــه کـــړه د ګـــل خندانـــه | پـــه چغـــارګـــډه خـــواره بلبلـــه ده

❀ ❀ ❀

د رقيب دام

د يـار پـه در کښـې چـه رقيـب دام ږدی | محيــل ابلــيس دی د مکـــر دام ږدی
مـــين بلبـــل شـــه هـــوا د ګـــل لـــری | غمـاز پـه لار کښـې اغـزی مـدام ږدی

❀ ❀ ❀

(۳) کاظم خان (شيدا)(۱)22

د پښتو هغه شاعر دی چه په شاعرانه مضمونو پيدا کولو کښې ئی په پښتنو کښې ساری په نظر نه راځی او نازکخيالی ئی هم داسی حد ته رسيدلی ده چه په عادی نظرونو نه ليدل کيږی.

دا دوه صفتونه د ده په اشعارو کښې ډېره زياته غلبه لری او همدغه د مضمون آفرينی او نازکخيالی زور دی چه د ده په اشعارو کښې ساده خبری ډېرې نشو موندلی.

که چېری د شيدا په شعر کښې پردی لغتونه او بل راز ترکيبونه نه وای يعنی له دغی معنوی لوړتيا سره ئې ځينی نور شعری صفات هم پوره درلودای او جمله بندی يا د کلماتو تاليف ئی د پښتو له سبك و اسلوب سره موافق وای نو د ده شعرونو او د ده شاعری خورا لوړ مقام پيدا کاوه مګر دا د شعر و ادب عشوه او کرشمه ده چه هېچا ته ځان پوره نه تسليموی او د هيچا پوره احاطه او مالکيت په ځان نه قبلوی.

هغه اعتراض چه ځينی کسان ئی د ژبې د سبك او سلوب په لحاظ په بيدل کوی يا وائی چه د ده مضامين لکه معما ډېر فکر غواړی د شيدا په شعر هم کيږی او د ده شعر په پښتو

۱: د افضل خان ځوی د اشرف خان نمسی او د خوشحال خان ختك: کړوسی دی چه په (۱۱۳۵ هـ) کښی زيږيدلی او تر (۱۱۹۱) پوری ئې ژوند په يقين سره ثابت دی ځکه چه پخپل يوه بيت کښې ئی دغه کال ياد کړيدی (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې هماغه رنګ او کيف لري چه د بيدل اشعار ئې په فارسي کښې لري مګر هغومره چه هلته له بعيدولو ازموکار اخستل شوی دلته نه دی اخستل شوی.
شيدا د شعر په نسبت خپله نظريه داسې ښکاره کوي:

مضمون د شعر لکه پيکر دی   رنګين الفاظ ئې رخت و زېور دی
ورته ضرور دی دا دواړه څيزه   پيکر که هر څو دلربا تر دی

❀ ❀ ❀

د همدغې نظريې په اساس ده پخپلو اشعارو کښې فارسي او عربي رنګين الفاظ دومره ډېر کړي چه د پيکر دلربائي پکښې ورکه شوېده او هر څوك ئې احساس نشي کولی.
دا نوموړی شاعر خپل شعر او خپله شاعري مونږ ته پدې ډول معرفي کوي.

هر مضمون مې طبعزاد دی   ګل زما د رای ايجاد دی
نه غلط نه مبتذل دی   تووارد ئې محتمل دی
چه نازك د چا خيال وی   هم بلند لکه هلال وی
تامل پکښې ضرور شي   پس له هغه پری مرور شي
که صحرا ګل و ګلزار وی   آهسته خرام په کار وی

❀ ❀ ❀

دا نازکخيال او بلند خيال شاعر چه کله ئې خپل شعر ډېر خوښېږی او خپله شاعري ستائي نو وائي:

په دا وقت کښې که شيدا دواړه مهمند وای   ثنا خوان به و هر دم ستا د ويلو

❀ ❀ ❀

په بل ځای کښې اظهار کوي:

شيداخان به دې کامير د شاعرانو   که مزارو ته ئې عرض د تا انشاء شي

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه مهمند (رحمان، حميد) نښئي او خان خو خوشحال خان ختك دی چه دی ورځني پس له مړيني تقدير او مكافات غواړی.
دی په يوه بل ځای كښې هم رحمان بابا پدې ډول يادوی:

نن رحمان په دا مصرع د شيدا زړه وړی — ته پری ئی كه آهوئې كه جادو كړی

❀ ❀ ❀

يعنی د ده د غزلې پيروی او د وروستۍ مسری په دلربائی اقرار كوی.
شيدا كه څه هم ځينی نور شاعران لكه ميرزا، دولت، واصل، په ښه كلام ستائی مګر خپل تحسين او د خپل شعر ستاينه له دواړو مهمندو او د شاعرانو ميری له خپل نيكه خوشحال خان څخه غواړی او دوی ته له نورو نه په زيات حق قايليږی. هو! څوك چه په يوه مصرع له چا نه زړه وړلی شی هغه ته بايد سړی په غټ حق قايل وی. شيدا كه څه هم خپله نا خبری يا نه پوهېدل يونيم ځای پدی ډول بيانوی:

هېڅ خبر لكه نرګس په احوال نه يم — چه په څه چمن كښې ناست يم تماشا كړم

❀ ❀ ❀

په معنی د معنی پوه نشوم باور كړه — ما كتلی درست صراح تمام قاموس دی

❀ ❀ ❀

مګر دا خو هغه راز اقرار او عالمانه حيرت دی چه له ډېرو پوهو خلقو د خپلی انتهائی پوهې په وخت كښې ليدل شوی او اورېدل شويدی.
څوك چه د معنی په معنی پسی ګرزی هغه البته د بشری پوهی نيمګړتيا ته ملتفت كيږی او ځان د جهان د چمن نرګس ګڼی چه د خپلی تماشا په كيف نه پوهيږی. د شيدا زړه د علم و معرفت يوه داسی مدرسه وه چه له غيره خالی وه او د عمر و زيد تكرار ونه پكښې نه كيده ځكه وائی:

مدرسه د زړه خالی بويه له غيره — تابكی به دی تكرار د عمر و زيدوی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیدا خپل ځان مونږ ته داسی راښئی:

چـه لنبـو تـه د تنـور پـه شـان پیـدا ده | کـه پـوهیږی دا سـوخته سـینه زمـا ده
لکـه ابـر پـه هـیڅ وخـت نشـو بـي نمـه | هـر سـاعت زمـا پـه سـترګو کښـي ژړا ده
خوښ په شور لکه ساحل د سیلاب نه یم | چـه مـي ایښـی پـه عزلـت د کـور بنـا ده

❀ ❀ ❀

ژغـول مـی لکـه نـی مصـلحت نـه دی | پـه سینه کښـي مـی ناله پرېږده مستوره

❀ ❀ ❀

هـیڅ سـراغ ئـی نشـی موندلـه برهمنـه | زمـا زړه پـه یـوه هسـی بـت مـین دی

❀ ❀ ❀

اوس ئـی پـل پـه مـږو ایـرو نشته عالمـه | اواره شـــیدا د څـــه دوهـــی ملنـــګ و

❀ ❀ ❀

وروسته تر دی لړی او مجملي معرفي اوس د شیدا مضمون آفرینی، نازکخیالی او اپتکار د ده له افکارو سره پدي لاندی متفرقو بیتو کښي وګوری؟!
په یوه ځای کښي غواړی چه د زردارانو عیبو ته خلق ملتفت کړی او ووائی چه سیم او زرو د دوی زشتی او عیبونه مونږ ته ښکاره کړیدی. دا مضمون ډېرو شاعرانو په راز راز پیرایو کښي بیان کړیدی. مګر شیدا ورته له ټولو نه بل راز شاعرانه پیرایه پیدا کوی او وائی:

د نرګس د سترګو ګل عیب نه باله شی | سیم و زر کاندی زشتی د هر چا خوبه

❀ ❀ ❀

نرګس به ډېرو خلقو په باغ کښي لیدلی وی او دی ته به هم ملتفت شوی وی چه په سترګو کښي ئې ګلان شته مګر هر چا دغه سترګی ستایلی دی او دې عیب ته ئې د هیچا پام نه دی شوی ځکه چه پدی ګل کښي طلائی او د سپینو زرو رنګ هم لیدل کیږی چه دغه زشتی ئی نبه کړېده مګر شیدا دې نکتی ته ملتفت دی او کله چه د زردارانو پټ عیبونه ښکاره کوی نو د نرګس د سترګو ګلونه سره له سیم و زره یادوی او ځانته یو ښه مضمون پیدا کوی.
په همدغه بیت پسې د خپلی زمانی ځان ځانی ته ملتفت کیږی او غواړی چه دا مطلب ډېر پوره افاده کړی نو وائی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما نـه د شـيدا هسـې ځـان ځـانی شـوه　　　چـــه بـــلا کنـــاره درومـــی لـــه ايوبـــه

❀ ❀ ❀

په يوه بل ځای کښې وائی چه ما خپل راز پټ ساته مګر رسوا شوم او خپله پرده داری مې ونکړای شوه مګر دا مطلب پدی ډول ادا کوی.

شـيدا تـا د خپلـی مينـی رازپـو شـی کـړه　　　په پرده کښې د نغمی په شان رسوا شوې

❀ ❀ ❀

که سړی فکر وکړی په پرده کښې د نغمی رسوائی يو دا راز تعبير او مضمون دی چه د ډېرو باريك بينو خلقو ورته پام کيږی.
شيدا يو ځای له ممسکانو شکايت کوی او وائی چه دوی هميشه په بسط کښې قبض وی مګر دغه دوه ضد حالتونه چه اجتماع ئی منطقيانو ته ډېره ګرانه خبره ده په داسی مهارت جمع کوی او شاعرانه رنګ ورکوی چه هر څوك ئی منلو ته تيار دی لکه پدی بيت کښې:

هميشه وی د ممسك قبض په بسط کښې　　　پـه دريـاب کښـې شـيدا ګـوره ګردابونـه

❀ ❀ ❀

دلته د بسط دپاره درياب او د قبض دپاره ممسك ګرداب داسی مثالونه دی چه لکه ګرداب عميق او ژور فکر غواړی.
کله چه شيدا د ځينو سياه رويانو رفعت او لوړتيا ته ملتفت کيږی او نصيحت ورته کوی نو وائی:

ســـياه رو يـــه لـــږ رفعـــت لکـــه دود مشـــه　　　د آفتـاب غونـدی کـړه مخ پـه رخشـانی کښـې

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې ځای کښې دود د سیاه رویی او لږ رفعت او د نمر لوړتیا او درخشانی سړی ته په لوړو خلقوو کښې دوه طایفې ښئی چه یوه طایفه په لږ ځکوالی مختوری کېږی او ځینی پخپله لوړتیا جهان رڼا کوی.
زمونږ دغه مضمون آفرین شاعر چه د دی عالم هری ذرې او هر لوری ته کوری یو اعلی شاعرانه نوی مضمون ورته پیدا کېږی یائی پیدا کوی چه ځینی نور کسان ئی په عمرو عمرو هم نشی موندلی.
دی یو ځای د کرم او اسراف مضمونونه په دوه بیتو کښې راوړی او د دواړو تصویر پدی شان را باسی:

بـرګ و بـار لکـه بهـار ورتـه پیشـکش کـړه	کـه خـزان راشـی کریمـه! سـتا تـر کـوره
چـه پـه ورځ لکـه فلـك شـمع سـوزی کـا	درسته شپه ئې تیاره نه درومی له کوره

❀ ❀ ❀

پدې دوه بیتو کښې که سړی غور وکړی پوهېږې چه دواړه مضمونونه په نوو پیرایو کښې ادا شوی او د دواړو دپاره اعلی مثالونه ښودل شویدې د کرم په باب کښې وائی چه که خزان دې کور ته راغی او مېلمه شه نو لکه بهار خپل ټول برګ و بار ورته پیشکش کړه مګر سره له دغه امره د اسراف عاقبت هم ښئی چه که څوك بیهوده او بې له کومې فایدی خپل مال صرفوی یا د ده په عبارت لکه فلك د ورځې خپله شمع سوزی نو درسته شپه به ئې په کور کښې تیاره وی.
د شیدا په کلام کښې ځینی ډېر ساده بیتونه هم پیدا کېږی چه د رحمان بابا د ساده شعر خوند او ښې ښې خبرې پکښې پیدا کولی شو،
لکه دا لاندې بیتونه:

(۱) وفا:

چه له ښاخ سره وفا که په سره اور کښې	لا تـر ګلـه یـم مـین د ګـل پـه خـار زه

❀ ❀ ❀

سـایه وار متحمـل د سـنګ و خـار شـه	چـه پـه لار د رفاقت درومـی وفا کـړه!

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) د بهار تماشا:

چـه مشـغول پـه تماشـا د نـو بهـار شـوم هېڅ حاصل مې پکښې نه و، بې ارمانه
په هر ښاخ ئې د ګلبن وی یو څو چیغې دریـده و پـه مـاتم کښـې څـوګرېوانـه

❀ ❀ ❀

(۳) معشوقی ته خطاب:

د صحرا پـه لـور شـمال تـه زلفـی نیسـه! چه سبزه می د مزار ګل د ریحان کړې
د بهـار پـه تماشـا دی څـه موقـوف و؟ چه دې بلې سرې لمبې په ارغوان کړې

❀ ❀ ❀

(۴) یوسف:

څـه امیـد د انتفـاع کـوې لـه مصـره شـیدا نلـرې یوسـف کـاروان د تـا

❀ ❀ ❀

کـه ئـی ووې زمـانی یـو څـو درهمـه تـه یوسـف څنګـه؟ پـه کمه بها پلـورې

❀ ❀ ❀

(۵) یتیم او بېکس:

څـوك پـه زخـم پاهـه ږدی د بېکسـانو؟ د یتیم اوښې کړې وچې په استین چا؟
د بـېکس پـه مـاتم کلـه چـانعرې کـړی؟ څوك په مرګ د شمع ولیده غمګین چا؟

❀ ❀ ❀

(۶) لوړ همتی:

چـه خپـل بـرګ پـه آب چـرخ نکـړم سرسـبز د همـت علـو پـه شـان د کهکشـان را

❀ ❀ ❀

چېرې نه چه دار محروم په میدان پرېږدی کـه یوسـر پـه تـن لـرې بلنـد همتـه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

❀ ❀ ❀

آفـــرين د هغـــه ســـر پـــه عريـــانۍ   چـه فـرو نشـه دسـتار او يـا افسـر تـه
که دې جام لکه حباب ونه نيو سيندته   آفـرين دې پـه همـت شـيدا ختکـه!

❀ ❀ ❀

چه همت مې نه کا ډېر په هسکولو   لکـه مـوج نکړمـه بـيم د پرېوتلـو
سوال مې خوی له در افشانه ابره نه دی   صدف ورانه خپله خوله کړه په غوښتلو
د آفتاب پـه کمنـد نـه خېژم آسمان تـه   نـه ړدم بـار لکـه شـبنم پـه دوش د ګلـو

❀ ❀ ❀

(۷) مرده دل او بې ذوقه:

مرده دل ئې د جمال تماشا څه کا؟   د مجنون تصوير ادا د ليلی څه کا؟
د سرور اسباب پـه کار د مهجور نشه   د دستار غنچه مقدم د سبا څه کا؟

❀ ❀ ❀

(۸) غفلت او نادانی:

نـادانی ګڼـه غفلـت د رهروانـو   لکه طفل د زانګو په تله کښې خواب کا

❀ ❀ ❀

نادانۍ درته بيضه وسيع جهان کړ   د هوا په طيران پوه نه ئې معذوره

❀ ❀ ❀

(۹) لوی:

د ذرې په احوال تل د لمر نظر وی   لوی به نه ګوری واړه په سترګه سپکه

❀ ❀ ❀

سرګردان کاندی ګرداب خلاف د بحر   پيـروی د لويـو ده بيمضـرته

❀ ❀ ❀

(۱۰) د زمانې سردی:

د تنور شعله بـه آب د فـواری شـی   سردجوشی که ورته ياده د ايام کړی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوران سردجوشـــی هســـی تقاضـا کـا　　　چه په اور کښې دانه سبز شی د سپاندی

❀ ❀ ❀

(۱۱) ځان ساتل:

همیشــه وی نـرم چــوب غــذا د کــرم　　　شــیدا مشــه مــرد خــالی لــه سیاســته

❀ ❀ ❀

سترګه نـه سـوزی د خـس لـه نـامردانو　　　کـه همـه لکـه ایـرې آتـش نسـب وی

❀ ❀ ❀

(۱۲) شاعرانه شکایت:

زمانـه بیـایئ کـاروان د ګـل خـرمن تـه　　　همیشه پخپل بوستان کښې پیایی خرونه

❀ ❀ ❀

زمانـــه پـــه رعایـــت د ګـــاو خـــر ده　　　پـــرورش د علـــف زار بویـــه باغوانـــه

د کـوری نیـل دی کـړه پـوری پـه دیـده خپـل　　　بصـــارت د تمیـــز نلـــری آســـمانه

❀ ❀ ❀

د جام مستی:

چېری نه چه ئی دا جام پریوزی له لاسه　　　عجب مست د جاه په میو شاه جم دی

❀ ❀ ❀

کښې قافلې:

د پاسبان پـه نعـرو هـېڅ احتیـاط نـه کـا　　　قـافلی د دې ربــاط مګــر کــهـی دی؟

❀ ❀ ❀

زمونږ دغه نوموړی شاعر چه د معنی په معنی پسی ئی قاموسونه لټول هېڅکله په صورت نه غولېده او معنی ئی غوښتله ځکه ئی ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدف لاس قطرې ته نيسي په درياب کښي　　　بزرګي د صورت څه کړی معنی غواړه!

❀ ❀ ❀

د همدی لامه ئی له انسانه هم رښتيانی همدردی غوښتنه او يوازی د سترګو په اوښکو ياد دروغو په ژړائی قناعت نه کاوه او ويل ئې:

چه ليده پکښې اثر د الم نشي　　　څه حاصل لکه شبنم له چشم تره

❀ ❀ ❀

پخپلو اشعارو کښی هم شيدا معانی ډېر ښه پاللی دی او نيمګړی ئې نه دی پرې اينښی، ډېرو شاعرانو د خپلو معشوقو زلفو ته دامونه ويلی او خپله ګرفتاری ئی بيان کړېده مګر شيدا دغه دام ته ددانو په ځای د رخسار ګل پيدا کړی او بلبل ګيردام ئی بللی دی لکه په دې بيت کښی:

د دانو په عوض ګل لري په دام کښي　　　په رخسار ئې توری زلفی بلبل ګيری

❀ ❀ ❀

پدې دام کښې شيدا يوازی بلبلان نه دی نيولی بلکه د ختن آهوان ئې هم پکښې ايسار کړيدی لکه چه وائی:

بوی په زلفو کښې زما ګلبدن راووړ؟　　　که په دام کښې ئې آهو د ختن راووړ؟

❀ ❀ ❀

دا ښکار ګمان کوم چه يوازی شيدا کړيدی او بل چا په دام کښې آهوان نه دی نيولی يا ئې مونږ ته نه دی راوړی. هر کله چه يو شاعر د هر چا له بيانه پخپلو اشعارو کښې ډېر ښه پېژندل کېږی او د شعر او ادب آشنايان له يوځو شعرونو د شاعر شاعرانه اقتدار او افکار، خصوصيات او د شعر ډول په ښه شان ځانته معلومولی شی نو د نمونو په ډول ئې ځينی اشعار را اخلو:

لمړی نمونه

تېزکاته د دې نګارې بې څه نه دی
د عالم سينې فګارې بې څه نه دی

قرينه ده د شهيد په حال ظاهره
سره لبان د دی خونخوارې بې څه نه دی

په سبزانو کښی د هند عجب طوطی ئې
ستا خبرې شيرين کارې بی څه نه دی

بيا به راشی څه آفت په ګرېوانونو
تله دی نن سبا رفتارې بې څه نه دی

مګر کاندې پاسبانی د مهرويانو
د فلك سترګې بيدارې بی څه نه دی

(شيدا) بيا ګلرنګ راغلی دی و باغ ته
د بلبل سوزنده نارې بې څه نه دی

دوهمه نمونه

نوبهار له باغ و راغ سره آشنا شه
په سرو سترګوئې ژړل ځنی جدا شه

د غنچې د رباط در په واکېده دی
قافله د رنګ و بوی درومی سبا شه

د سوخته جهان لوخړی فلك بولی
ستا خطا فکرته څه وايم خطا شه

آبادی ئی مستلزمه د زندان وی
هر خاطر چه ازاده لکه صحرا شه

چه په تله ئې خبر نشوې په افکار هم
ستا له صافه شسته تېر هسی رها شه

ودانی ئې بيا محاله ده نادانه
د شيدا خاطر لوی ښهر و تالاشه

دريمه نمونه

په نهاد د هر سړی کښې هنر نشته
د زانو په آئينه کښې جوهر نشته

کله جمع د توښې ازاده کاندې
په ښاخونو کښې د سروی ثمر نشته

د دنيا په تخريب زړه د سيلاب سوړ شی
د ظالم زړه کښې د رحم اثر نشته

په خوږه ژبه مرغوب لکه طوطی شه
که قدرت دې په عطا د شکر نشته

قدمبوس به ئې افسر د قيصروکا
چه سيلاب ئی لکه آب د ګوهر نشته

د همت علو احسان د غير څه کا؟
د بڼو سايه په سترګو د نمر نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه نمونه

په دا وضع ئی کړ صدف له ځانه لرې
سرګوشـــی ور ســـره کانـــدی مرغلـــرې

ګويا ئې به د غنچې کاندی څوك ياده
هـرې خـولی کلـه زده کړيـدی خبـرې

بېتـابی ئـی پـه ماتـم کښـې د فرهـاد وی
چــه را ولــوېږی دغــره تــورې کمــرې

استعمال ئـې پـه تـدبير د مجنـون بويـه
د ځنځيـر لـه حلقـو، نـه رغبـږی زغـرې

نفـع نـه کـا انـزوا چـه انسـان نـه وی
کـه مدام لکـه حيـوان پـه صحرا څـرې

د افتـاب شـعله د مـاه پـه خـرمن لګـی
ځنـی نـه کـا اقتبـاس د وېـران سـرې

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

بـوی پـه زلفـو کښـې زمـا ګلبـدن راووړ
که په دام کښې ئی آهـو د ختن راووړ

خاصـيت لـری د ګـل غنچـه دهانـه
پس له کاله دی څـو ورځـی ديدن راووړ

چـــه زمـــا پـــه آتشـــين آه نـــرم نشـــه
زړه دې سخت راته تر سنګ و آهن راووړ

شـمع ځان تـر مـرګ پخـوا ژاړی عالمـه!
د فـانوس پـه بهانـه ئـی کفـن راووړ

نـن شـيدا لـه ځانـه سير دی لکـه شـمع
ستا محفل تـه ئـی بيسـره ګـردن راووړ

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه

لکـــه زرکـــه د رفعـــت پـــه کهســـار بانـــدې
لـــه خنـــدا ســـره پـــه ســـرو ســـترګو ژړا کـــړه!

بـار د هـر خـس و خاشـاك پخپـل ګـردن وړه
حوصـــله دی پـــه مثـــال د لـــوی دريـــا کـــړه!

تـــر غرمـــې دی د افتـــاب زوال ليـــده شـــی
وعـــالم و تـــه زړه صـــاف لکـــه ســـبا کـــړه!

پـه هـر آن کښـې پـر بوتـل دی لـرزان اوسـه
تواضـع پـه اوج د مـوج غونـدې پيـدا کـړه!

چـه راحـت درځخـه ستړی سـتومان مـومی
خپـل صـورت دی لکـه سيوری د بيديا کـړه!

چـه دی مـخ لکـه د صـبح صـادق سـپين وی
پـه هـر کـار کښـې لـه عـالم سـره رښـتيا کـړه!

ســـايه وار محتمـــل د ســـنګ و خـــار شـــه
چـــه پـــه لار د رفاقـــت درومـــې وفـــا کـــړه!

چـه اقـوال ئـې پـه خـلاف د احـوال ويـنم
اعتـــراض پـــه خامـــه طبـــع د شـــيدا کـــړه!

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه نمونه

په مزار مې د ګیاه ښاخونه نی شوه
لامې زړه په جوش د آه و فغان پردی

خوار خسته ئې دې هر لور په نمك سوی
لا هغسی د اسمان نمکدان پردی

وری زه لکه مخمل د غفلت خوب یم
که په شور کوی و بازار د کاشان پر دی

په احوال ئې شه خبر د مصر عزیزه!
په ناله د ښکنا هو زندان پر دی

زما، یو ګل د لنشین لکه غنچه شه
که د ګلو په انواع ګلستان پر دی

د لیلی ادا که نشته شیدا ولې؟
په شورش د لوی جنون بیابان پر دی

❀ ❀ ❀

اتمه نمونه

هر قاصد چه روان شوی په تورتم دی
پریوتلی هغه دم لکه شبنم دی

د لیلی په رګ نشتر قیس مجروح شه
که ئی نه وی دا صفت کله همدم دی

په معنی کښې ئی لیده کښلی صورت شی
که مبنی په دا دیوان بیت الصنم دی

چه جرعه ئی د ساغر نشته د میو
په قطره ئی قادر نه بولم که یم دی

رغیده ئی لکه برق معاً فوراً دی
تا چه اینبی په هر زخم خپل مرهم دی

چه سایه کاندې مدام په سر د سترو
(شیدا) شام د غریبی عجب عالم دی

❀ ❀ ❀

شیدا په یوه ځای کښې عبدالقادر خان هم یادوې او د یوی مسری ستاینه یې پدی ډول کوی:

شیدا خوښ په دا مسرع عبدالقادر کړ
دلبر مخ را نه ښئی په هر آئین کښې

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) علیخان ختټک(۱)23

دا نوموړی شاعر چه پلار، نیکه، غور نیکه دری واړه ئی شاعران تېر شویدی په پښتو کښې یو ښه وړوکی د شعر دیوان لری چه ډېر خواږه اشعار پکښې شته، مګر د ده دیوان لکه د شیدا دیوان په نازکخیالیو او پیچیده مضامینو نه دی ډك او ساده شعرونه پکښې ډېر دی. هغه څوك چه شیدا د حمید شاګرد، یادوی او حمید د یوه سبك پالونکی او لرونکی بولی علیخان د رحمان بابا شاګرد او د ده د سبك پیرو ګڼی، ځینی وائی چه علیخان د خوشحال خان په سبك روان دی او د خپل نیکه پیروی کوی.

څوك چه د علیخان دیوان ببرته کړی او د ده حال د ده په اشعارو کښې ګوری معلومېږی چه دی هم د عشق له درد و غمه لکه حیمد ډېر شکایتونه لری او عشق ته نږدی نږدی په هماغه سترګه ګوری چه حمید ورته کتلی دی.

عشق:

که د عشق معنی دی نزده درته وایم — ځکنـدن دی تـر انجامـه لـه آغـازه
عقـل شـرم، قـراری د سـړی یوسـی — لفظ د عشق به خبر درکړی له دې رازه

❀ ❀ ❀

هـیڅ اثـر بـه ئـی د عقـل پاتـه نشـی — پـه هـر زړه بانـدی چـه وکـا اثـر مینـه

❀ ❀ ❀

چـه سـودا د محبـت کـا پـه جهانکښـی — د جهـان دغـم محنـت ئـی اجـاره کـړ

❀ ❀ ❀

نېکـان ځکـه جنتیـان دی چـه مین شـی — پـه دنیـا کښـې ورښـکاره کـا سـقر مینـه

❀ ❀ ❀

ختـې د عاشـق چـه لا اخښـلی ملایکـو — غم ئی لکه بوس هسی ورګډ کړ په خمیر کښې

❀ ❀ ❀

د عشق باز مې په خاطر کا پنجه خښه — شـوکوی زمـا د زړه د ځیګـر غوښـه

❀ ❀ ❀

شیخ ومحتسب، رقیب، نصیب، هجر، چغل، عشق — دا اوه پـه مـا اوه اسـمانه نـړوی

۱: د افضل خان ځوی د اشرف خان نمسی، د خوشحال خان کړوسی، د کاظم خان شیدا ورور دی له (۱۱۵۰ هـ) څخه وروسته ئی د ژوند پته لګېږی او تر (۱۱۸۰ هـ) پوری ئی ژوند په یقینی ډول معلوم دی ځکه چه پخپله یوه بدله کښی دغه کال پدی ډول شئی. سن د هجر غرو، سردکانی تری کمتر و. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❀ ❀ ❀

همدغه د عشق او مينې غمونو عليخان داسې حد ته ورساوه چه ژړا خو لا څه کوې چه خندا به ئې هم له درده وه لکه چه وائی:

واژه خوله لکه پرهار له درده خاندم ستا جفا ته له حيرته خندا راغله
لکه وخاخې شونټې د اور له تاوه هسې ماله نن له سوخته ژړا راغله

❀ ❀ ❀

په چا باندې چه غم دغه راز استيلا وکړی او د هجر محنتونه پرې راشی د هغه فريادونه بيا لرې لرې ځايو ته رسيږی او زمانه ئې تر ډېرو وختو پورې ساتی يعنې د يوه مهجوراوديوه رنځور فرياد ډېر فرق لری او يو راز نه وی.

د رنځور فرياد خو خپله خونه اوری د مهجور سرې فرياد ځی په خو کروه

❀ ❀ ❀

دغه فريادی شاعر چه کله ئې له خپله بخته او کله ئې له عشق او مينې شکايتونه کړيدی، يو وخت ئې د شکلو له جفا او هجرانه او بل وخت ئې له رقيبانو او ناصحانو خپل ګريوان څيرلی دی د ده له فريادونو د عشق سندرې جوړې شوی چه اوس په زړونو اثر کوی او د دردمنو درد زياتوی.
يو وخت عليخان د ناصحانو خبرو پوزې ته راوستلی دی او وائې:

ما چه ناصحان له خپله عشق اړوی عشق په مثال اور دی په پوکی ئې سړوی
شيخ راته تاروه تار وه ويل د نصيحت کا لامې د پرهار د پاسه مالګې دوروی
خود له درده شين له ځان پکو ناست يم واعظه شيخ و محتسب دی ژبې سمې غروی
شيخ و محتسب، رقيب، نصيب، هجر، چغل، عشق دا اوه په ما اوه اسمانه نړوی
سر مې په ميدان د محبت کښې ايښی ګوی دی خدايزده چه خوبان به ئې تر کومه رغړوی
ورشه اې ريباره د وصال زيری تری راوړه خو به رنځوران په انتظار کښې کړوی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ربیار چه ځی له هغی خوا لکه چه کوم نبه خبر راوړی او علیخان ته یو داسی مجلس میسرېږی چه هلته غیرو غماز نشته او یوازی دی او یار، مطرب او ساقی ناست دی (یوازې ورته ځکه وویل شوه چه مخالفین پکښې نشته او ټول خپل دی) ځکه خپله سندره بل راز شروع کوی او وائی:

پورتـه شـه! سـاقی قاضـی معزولـه مـلا کـارکـا	راکـړه پیـالې خلـی نـه لا داشـته نـه هغـه
راشه! دمه وخت دی محتسب شیخان اوده دی	و وایـــه بـــدلې نـــه لا دا شـــته نـــه هغـــه
غـړوکـړه پـرګـلـوژمـی لاړ شـه خـزان پـس دی	مـــالوزه بلبلـــی نـــه لا داشـــته نـــه هغـــه
زیـری دی وی یـاره رقیـب ړونـد غمـاز پکـور شـه	راشـــه کـــه ځملـــی نـــه لا داشـــته نـــه هغـــه

❁ ❁ ❁

دا راز د امید واری او بېغمی سندرې د علیخان په دیوان کښې ډېرې کمی دی او په نیست حساب دی نو که غواړی چه د یوه دردمن او غمجن زړه آه و فریاد واورئ دی خپل شکایتونه مونږ ته پدی ډول بیانوی:

زمانه او بخت:

زمـــانې راســـره واخســـته یـــك لختـــه	هـره ورځ پـه مـا راځـی سـخته پـه سـخته
ژړا رعد، باران او ښکو به مې وېښ کړو	کـــه اوده وای ولـــی مړئـــې زمـــا بختـــه

❁ ❁ ❁

جفا:

ښېې ئی ښکلوم د جفا زهر مدام څکمه	هم لکه مجنون هسی یار نشوم د لیلی
ښـکلی د مجـاز خـو د جفـا تحصـیل تمـام دی	نـه دی خبـر شـوی د وفـا لـه مسـلی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هجران سندره

یار مې په خاطر د جفا اور ولګاوه ‌ ‌ ‌ ما چه مړکاوه هجران پرې نور ولګاوه
مائې لاله دره سوال جواب مونډلی نه و ‌ ‌ ‌ زر بیا سپې رقیب راپسې شور ولګاوه
خوږ زړه مې یارښه کړو په ترخو ترخو خبرو ‌ ‌ ‌ دائې پرې د مالګې تود ټکور ولګاوه
باغ زما د ګلو زاغ لوټی زه ورته ګورم ‌ ‌ ‌ خدای مې په ژوندونې میراث خور ولګاوه
یو وصل د یار که مې مونډای په زر سفره ‌ ‌ ‌ اور به مې هزار ځله په کور ولګاوه
ځکه ښایسته شوه کشیده زما د شعر ‌ ‌ ‌ مینې د ګلرخ پکښې انځور ولګاوه
کښېووت علیخان په هسې شورو خونه چوړو ‌ ‌ ‌ وژله ئې زده نه وه پرې ئې لور ولګاوه

❁ ❁ ❁

دغه راز شکایتونه نور هم هر ځای کوی او وائی:

خلقو خوبه وې چه پټ په فعل کښې ضمیر وی ‌ ‌ ‌ ما فعل جفا ولید څرګند ستا په ضمیر کښې

❁ ❁ ❁

ژوبل زړه به دی روغ نکړی علیخانه! ‌ ‌ ‌ پسې مه ځه جراحان دی طبیب نشته

❁ ❁ ❁

علیخان به له هغو نه څه ګله کا ‌ ‌ ‌ چه برسیره پوست ئې سپین خوی ئې دروی

❁ ❁ ❁

ستا جفا خو قبلوم ولې تر کومه؟ ‌ ‌ ‌ له وفا زړه صبروم ولې تر کومه؟
د ډېر ظلم حال دې نه وایم وچاته ‌ ‌ ‌ تول په زړه کښې ځایوم ولې تر کومه؟
د رقیب تېره ویل له حده تېر شوه ‌ ‌ ‌ ستا په مخ به ئې تېروم ولې تر کومه؟
زه خبریم تا ویلی لاپخواو ‌ ‌ ‌ چه فلانی به رنځوم ولې تر کومه؟

❁ ❁ ❁

ستا ابرو یو زه کړمه بې قدره بی تمکینه ‌ ‌ ‌ خوږ عمر مې تریخ شه په سرو شونډو شکرینه
واړه معشوقی که له عاشقو بی پروا وای ‌ ‌ ‌ نه به مړه له هجره په فرهاد پسې شیرینه
دا مې له جنونه دماغ وران شه سودائی شوم ‌ ‌ ‌ یامې په زړه و او ربده د تورو زلفو مینه
ستا د مخ سرخی زما زردی چه روز افزون ده ‌ ‌ ‌ سری شونډې دی تل خوری زما خوار د ځیګر وینه
سپین انګی تور کاکل ئې نقش دی په زړه کښې ‌ ‌ ‌ ځکه پروا نه کا عاشقان له تورو سپینه

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرۍ شـوندی نـرۍ پـوزه نـرۍ وروځــی   خـدای دغـه بهانـه زمـا د لاغـری کـړه
بـی لـه پـوهی بـل څـه څیز راسره نـه و   چـه تحفه مـی استقبال تـه دیاری کـړه

❀ ❀ ❀

د عشق او مینی همدغه سوزو ګداز د علیخان په زړه کښې دومره حرارت او سوی پیدا کړی چه د دنیا د سولو امید ترینه کوی لکه چه وائی:

حـق حیـران متحیـر یـم دی دنیـا تـه   چـه لانـه مـی ده د آه پـه لمبـو سـوې

❀ ❀ ❀

له همدغه آهه دی خپله معشوقه هم پدی ډول وېروی:

وچ لکـه درومـه شـوم اور د مینـی تـه وابنه شـوم   نـرم تـر او بـه شـوم ویـره کـړه زمـا لـه آهـه
سخت زړه به دی موم کړم خپل احوال که درمعلوم کړم   ولـی دی محـروم کـړم د چشـمانو لـه نګاهـه

❀ ❀ ❀

سره له دغو ټولو زحمتو او سختیو چه ده د عشق په لار کښې لیدلی دی بیائی هم په عشق او مینه کښې څه نقصان نه دی راغلی او دومره محبت ئی په زړه کښې و، چه که چا مینه پور غوښتلی نو ده ته به راتله لکه چه وائی:

که درخـو وای نن له تابه ئی ښایست غوښت   آدم خـــان بـــه ووړ د مینـــی پـــور لـــه مـــا

❀ ❀ ❀

که خوبانو له علیخان سره څومره جفاګانی کولې بیا هم ده بی یاره عمر ژوند نه باله او ویل ئې:

دا بی یاره عمر شمار په ژوندون نه دی   مـا رښـتیا وایـه و یـار تـه د جـان لفـظ

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معشوقو هر حکم ده په سر او سترګو منلی دی لکه چه پخپله وائی:

بـل جــواب عليخــان نــزده د خوبـانو | خـو هر حکم ته ئی وائی چه په چشم

❀ ❀ ❀

عليخان وائی زه له خدايه جام جم نه غواړم بلکه د حقيقت له جامه محبت غواړم.

محبـت د حقيقـت لـه جامـه غــواړی | عليخان له خدايه نه غواړی د جم جام

❀ ❀ ❀

نوم د مجاز اخلی، بلبل د حقيقت د ګل دی | څه تپوس نه دی عليخان چه په مرداره ګرځی

❀ ❀ ❀

عليخـــــان لــــه فـــانی مينــــــي | ګـــــوتی وښــــــکی پــــه رښـــــتيا

❀ ❀ ❀

زمونږ دغه د حقيقت جام غوښتونکی شاعر چه عمر ئی په غمونو کښي تېر شوی يوازی له خوبانو او رقيبانو شکايت نه کوی، له خپله بخته، له خپلو تالو او د زمانی له فتنو هم پدی راز خپله ناراضی ښکاره کوی:

که طالع مي مبارك بخت می ميمون وای | لـه فتنـو د زمـانی څـه خـو مـامون وای
ما به وښکو هسی شعر په سوزش کښي | چـه لايـق بـه دليلـی او د مجنـون وای
پښـــتنو بـــه د ميــرزا شـــغل ونکـــړو | کـه خبـر زمـا د شـعر پـه مضـمون وای
سـتا د لبـودي حکمـت تـه بـه حيـران و | کـه پيـدا زمـونږ پـه عصر افلاطـون وای
غـم د ترکــو لکـه فـرض لازم تـل شـه | البتـه قضـا کيـده بـه کـه مسـنون وای
عليخـان د زمـانی پـه چـال نـن پوشـه | هره ورځ وائی اوس دريغه که پرون وای

❀ ❀ ❀

پدی شعر کښي علاوه پدی چه له بخت او طالع څخه ناراضائی ليدل کيږی دا هم ورځنی معلوميږی چه د ده په وخت کښي په پښتو کښي د ميرزا د ديوان شغل زيات و، او ده د هغه په اشعارو د خپل شعر برتری غوښته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لامله چه د عليخان په اشعارو کښې د ده د افکارو او شاعرانه اقتدار يا د ده د حال احوال تصوير معلوم شی دا څو شعره ئې د نمونو په ډول وګورئ:

لمړی نمونه

تاروګی په پتنګانو حساب نه دی — نفساني په عاشقانو حساب نه دی
چه نه مهر محبت لری نه مالګه — سپين ږنګر دی په خوبانو حساب نه دی
هر غنی چه دلجوئی د فقير نه کا — زرانډوز دی په غنيانو حساب نه دی
د بغل په کتاب څه شی علم بويه — هر صحاف په ملايانو حساب نه دی
چه د قام بهبود ته نه ګوری بيسوده — زورور دی په خانانو حساب نه دی

دوهمه نمونه

ښه يم که بديم خدای ته معلوم يم — غليم ته کاني او دوست ته موم يم
خواږه ته خوږ يم کاږه ته کوږيم — سموته سم يم تريخ ته زقوم يم
د يار مريی يم په هسکه غاړه — که دی ظالم شی زه ئی مظلوم يم
په ځای ويل کړم پوله اينسول کړم — جاهل ته ګونګ يم ممسك ته شوم يم
په خدای کا دايم چه درته وايم — که خدای می نه کا چيرته يم کوم يم؟
عليخان وايم حيران په دا يم — چه ډير دی وسوم ولی لااوم يم

دريمه نمونه

يار آشنا چه کبرجن شی مه ئی وينه — چه بی پته دروغجن شی مه ئی وينه
که دی ورور که دی عزيز او که دی يار وی — چه کاسير او بدلمن شی مه ئی وينه
که هر څو دی دلبری او دلجوئی کا — ناديده چه دولتمن شی مه ئې وينه
چه آشنا د حقارت په سترګو ګوری — که رستم نريمن شی مه ئی وينه
بی اخلاصه اقربا واوره پردی دی — که دی پلاروی چه دښمن شی مه ئی وينه
که ئی مخ ترپښي سپين وی په دا څه شو — چه خاطر دی ترې خيرن وی مه ئی وينه
چه په مال پسی پخپله لرګی واخلي — که ئی دوغ واړه روغن شی مه ئی وينه
چه بی آبه بی حرمته پکښي اوسي — هغه ځای که دی وطن شی مه ئی وينه
که هر څو په صورت روغ وی عليخانه — چه په خوی خصلت يمن شی مه ئی وينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه نمونه

درست له غمه ناقراریم لکه وم   آشفته په غم د یاریم لکه وم
طبیب خپه راځه ونیوه چه جوړ شه   زه هم هغسې بیماریم لکه وم
د یارۍ د باغ مې ګل بوی کړی نه دی   هره ورځ ئې خوړ په خاریم لکه وم
که خزان ئې د خط ګل کړو د مخ مړاوی   هم بلبل ئې د ګلزاریم لکه وم
ستا زده ستا پټو نیتونوزده دلبره!   زه خو هغه خدمتګاریم لکه وم

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

هله مې د حقیقت له جامه شومه   چه ځان خلاص کړی له ناموس اوله رسومه
ډېر د طمع ودانې ته هڅه مکړه   ګوندی څټ ته به دې پرېوزی د غم لومه
طالبان خو په حصول د معنې پړه دی   ته په څه صورت پرست شوی نا مفهومه
د نفس پوله درته غر د کوهستان دی   په ظاهر صورت ئې پوخ په معنې اومه
په عظیم دریاب کښې ګډیم نه پوهېږم   چه آغاز ئې دی له څه انجام له کومه
رب د هسې مشکارانو په لاس ورکړم   چه د باز تفاوت نه کاندی له بومه
علیخان د هغو خلقو خانه زاد دی   چه سنګین خاطرئی نرم کړ تر مومه

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه

چه د خیال په لاسو تن د دلبر نیسم   د هلك په دود په لاس کښې قمر نیسم
توری زلفی سپین رخسار ورڅخه غواړم   ځکه خدای ته لاس په شام و سحر نیسم
د کوڅې ګوت به دی پری نږدم رقیب ته   اپریدی شوم و مغل ته خیبر نیسم
چه د پله خاوری دې باد راباندی راوړی   هغه خاوری به په مشك و عنبر نیسم
وایم اوس به د همزولو سره راشی   په هر ځای ورته د لوبو ګدر نیسم
چه ئې بوی د زلفو شته مناسب ندی   چه به پوزی ته د مشکو مجمر نیسم
که یو ګوټ شراب د خپلی جوټې راکړی   هر یوڅاڅکی به ئې په جام د کوثر نیسم

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه نمونه

پسرلی می د خزان په نا تار تېرشه — ما لا ګل بوی کړی نه و بهار تېر شه
لامخ پټې غوټۍ نه وی تازه شوې — چه بیا دور نیمه خوا د ګلزار تېر شه
اوس که ځان وهم که خاورې په سر نولم — په هیڅ رنګ به بېرته نه راځی وار تېرشه
مونږ لا اوس بوس و کنار وو ندا وشوه — چه را پاڅه وخت د بوس و کنار تېر شه
د بلبل اسره خوره شوله د ناستې — چه د باغ په ځنګ راته په چغار تېر شه

❀ ❀ ❀

اتمه نمونه

ښکلی ښایسته ئی د ښایست د ملك اربابه — بی زرو نوابه، بی نوکره بی سپاهه
شال خور په اورووړی آب و تاب له پرښتووړی — زړونه په ولجووړی راځی مست له خانقاهه
زړه قالب ته جان ئی زما څه د ټول جهان ئې — لا په هر چا ګران ئی د خوبانو شاهنشاهه
ستا د در ملنګ یم ته ډیوه زه دې پتنګ یم — خوار بی نام و ننګ یم مکړه ننګ له خاك راهه
یار خوخوب خصلت دی زما واړه خپل شامت دی — یا ستا مصلحت دی ای رقیبه جفا خواهه
ټک د پنارس وی ماوی بازئی ته ټپوس وی — زر کله وی مس وی غلط شوم له اشتباهه

❀ ❀ ❀

نهمه نمونه

څه خوراشه نن د عشق د مړو په خلیو — ورته وایه ای د هجر تېغ وژلیو
چه د عشق د ځکندن پیالی مونوش کړی — شهید ګی مو مبارك شه خدای بخښلیو
چه د تورو زلفو سیوری په چا وشی — بی مجاله وی د تور دېو له وهلیو
خلق وائی چه طوطیان دا د چمن دی — خو فریاد دی د مژګانو د ویشتلیو
د جنت مانۍ زاهد ته ما بخښلی — علیخان ته دی خدای پرېږدی در د ښکلیو

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدی ځو شعرونو کښې سلاست او روانی، سادګي او خوږوالی، له ډېر ملاحت او فصاحت و بلاغت سره یو ځای شوی او د پښتو مخصوصو محاورو او خوږو عباراتو پکښې ډېر زیات خوند پیدا کړیدی.

دغه مخصوص تعبیرونه چه پدی اشعارو کښې ګورو لکه: مه ئی وینه – اور لګول – د لوبو ګدرنیول – اسره خوریدل – غېږ او په ځیر کتل – په تور و سپین پروا نه کول – د عشق د مرو ځلیو ته را بلنه – د ځګر وینی خوړل -ځېږ ته لومه پرېوتل – د ګلو باغ لوټېدل – سپین ډېګر په خوبانو نه حسابول – د تورو زلفو سیوری په چا کېدل ستا زده ستا پېو نیتو زده ویل – طبیب خپله خپه نیول – اپریدی کېدل او خیبرنیول – په خوی و خصلت پمنېدل او داسی نو… د پښتو په ادب کښې زښت ډېر قیمت لری.

هغه ادبی کیف او حلاوت یا ملاحت چه د هرې ژبې په ادب کښې موجود وی او بی د ژبې له اصل خاوندانو نور ځوك پرې نشی پوهېدای یعنی ترجمانان ورځنی محروم دی او یوازی اهل لسان ئی ځکلی شی یا په بل عبارت د هری ژبی د ادب هغه مخصوصه برخه چه په بله ژبه کښې عیناً نشی راتلای د همدغسی مخصوصو تعبیرونو او محاورو په آهنګ او د ژبی په مخصوصو مصطلحاتو کښې ځای لری نو داشی باید د پښتو په ادب کښې قیمتی ځیزو ګڼو او د علیخان شاعری پرې وستایو.

علاوه په دغه ادبی مالکه چه پدی اشعارو کښې شته د اصل مضمون او معنی په لحاظ هم دا شعرونه هر یو پخپله موضوع کښې لوړ قیمت لری، کله چه علیخان د خپل پسرلی ژر تېرېدل او خپله نامرادی یا د وخت او فرصت ژر له لاسه وتل بیانوی نو وائی ما لا ګل نه و بوی کړی، مخ پتې غوټی لا نه وی تازه شوې چه بهار او د ګلزار نیمه خوا دوران تېر شو او د بلبل اسره خوره شوه.

تر ځو چه ما ورته غېږ او په ځیر کتل هغه لکه رخشنده برق تېرشه او که ځان وهم او که په سر خاوری بادوم وار تېر شوی او په هېڅ رنګ بېرته نه راګرزی.

همدارنګه کله چه د اخلاقی معایبو په بیان شروع کوی نو هغه ټول عیبونه چه یو سړی د پښتنو په نظر کښې بد ښکاره کوی یو یو ښئی او سړی پوهوی چه پښتانه کبرجن، دروغجن، کاسیر، بدلمنی، نادیده، سپك نظری، بی اخلاصه، خاطر بدوونکی، په مال پسی لرګی اخستونکی، بی آبی او بی حرمتی، په خوی و خصلت پمن والی یا داسی نور عیبونه او عیب لرونکی نه خوښوی او نه ئی وینی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل ځاى کښې چه اخلاقى تعليم کوى نو وائى که د حقيقت له جامه څه شومى خپل ځان د ناموس او رسومو له قيده خلاص کړه، د طمع دانى ته هڅه مکړه، صورت پرست مه اوسه، د نفس پوله له مخى واخله او د معنى او موالى درنه لرى کړه.
په غزلو او عاشقانه سندرو کښې ئى هم ډېر نزاکت او خوږوالى موجود دى او همدغه راز اشعار د ده اصلى آهنګ بلل کېږى ځکه چه نورى خبرى ئى په دېوانکښې ډېرى لږى دى او بى د عشق له سندرو نورى خبرى نه کوى، د ده په غزلو کښې ځينى بيتونه داسى هم راځى چه د ده ملائى او علم پکښې ځان ښکاره کوى او پوهېداى شو چه دى په دينى علومو، په فقه او صرف و نحوه او منطق کښې د معلوماتو خاوند و، او کولى ئى شوه چه په غزلو کښې هم ورځنى کار واخلى لکه پدى لاندى شعر کښې.

څه شى که د يار له غمه ډېر په واويلايم
بيا خوئى له خيال سره مدام په مشغولايم
غم د تبسم په جامه نغاړم له وکړى
تل لکه ګلاب په پرېشانى کښې په خندايم
پلار مى د غنم دانې را وويست له جنته
زه لا طمعدار د غنم رنګو د وفايم
ډېر څه قبلوم د يار د غم سيندونه نغړم
شکى غوندې پروت ترى په غاړه د دريايم
مړ به وم ترا وسه هومره هجر څوك اوزه څوك
واړه کړېدلى د وصال په تمنا يم
سپين يم په خاطر کښې په تحقيق د يار له مخه
خلقو ته بدنام د تورو زلفو په سودايم
ښه مى منظور نشوه په نظر د خوش منظرو
لغوه مى عمل شه چه مدخول د کافه مايم
هر مراد دې ورم که نتيجه زما وصال شى
پور په دواړه شرط د صغرا او د کبرا يم
اوښى وينى روکى ورکوم په پور د وصل
شوم بايع د روکو پيرودونکى د نسايم

دا بدل وزنى دى د اشنا وصل بى تولـه
صاف متشرع په شرع تينګ پاك له ربايم

❁ ❁ ❁

پدى شعر کښې دا مضمون چه خپل غم د تبسم په جامه کښې نغړم او لکه ګل په پريشانى کښې خاندم، د غنم دانى زما پلار له جنته را وويست او زه لا بيا له غنم رنګو د وفا طمع کوم، د درياب په غاړه لکه شګه ترى پروت يم او د وصال په تمنا کړېږم، خاطر مى د يار د مخ له نوره سپين دى او خلقو ته د زلفو په سودا بدنام يم، ښه شاعرانه رنګ لرى او د عليخان د خيال دقت، تعبيرى اقتدار ورځنى په ښه شان معلومېدلى شى. وروسته تر دى چه د عمل لغوه کېدلو او د کافه مامدخول ته اشاره کوى يا نتيجه او صغرى و کبرى

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادوی نو د خپل ملاتوب څه قدرته اظهار کوی، او وریسی خپل فقاهت هم پدی ډول بیانوی چه زه خپلی اوښی او وینی روکی ورکوم او د وصل پور غواړم یعنی د نقدو او نیسیې معامله ده چه په دغسې بیع کښې سودا او رباهم پیښیږی مګر د دی لامله چه زما اوښکی اووینی وزنی دي یعنی تلل کیږی او د اشنا وصل بی توله دی نو ربا او غاړه بندیده پکښې نشته (ځکه چه دلته جنس او قدر چه د ربا علت دی وجود نلری)
پدی ځای کښې علیخان د وصال دپاره ځانته روایت پیدا کړی چه څوك ورته حرام خورونه وائی او سره له دی چه د دلبرو سره وصل شې متشرع او په شروع ټینګ هم وبلل شي.
نو ویلی شو چه علیخان سره له دی چه شاعر دی ملا هم دی مګر هغسی ملا چه کتابونه به ئی په بغل کښې نه ګرزول او صحاف نه وو لکه چه پخپله وائی:

د بغـل پـه کتـاب څـه شـی علـم بویـه   هـر صـحاف پـه ملایـانو حسـاب نـه دی

❀ ❀ ❀

دغسی ملا چه کتابونه په غیږ کښې ګرزول صحافی بولی او اصلی علم بل شی ګڼی هغه هر څه کیدای شی او په شعر و شاعری کښې هم لوړ مقام پیدا کوی، دغه راز ملایان بیا شعر او شاعری هم بده نه ګڼی بلکه وائی:

عالمـان شـعر پـه څـه ګڼـی ممنـوع   ډیـر ابیـات لـه آنحضـرته دی مسـموع
عذاب نه دی نه ثواب شعر خو ثوب دی   ګـاه ئـی اغونـدی انسان ګـاهی سبوع
عبث پوچ دروغ ویل وی که کنځل وی   بـی لـه نظمـه هـم قبـیح دی پـه وقـوع
عام له نظمه که ئی کاندی څوك په نثر   ویـل مـه بویـه هرګـز غیـر مشـروع
عنوانـات دی دا ابیـات معنـون حکـم   ښـه بـد ګـوره د محمـول او د موضـوع
عقل نقل طبع دری واړه مـی ملـه دی   اعتراض شـه پـری مـدفوع بلکـه مرفـوع

❀ ❀ ❀

(٥) عبد الرحيم هوتك (١)(24)

دا هغه شاعر دی چه په لس کلنی مسافر شوی او تر اتیا کالو پوری عمر ئی په غربت او مسافرت کښی په ترکستان او بخارا تېر کړیدی پدی دومره موده کښی دا پردېس شاعر تل د خپل اصلی وطن قندهار او خصوصاً (ښه بولان) یعنی کلات په ارمان ژړېدلی او د خپلو اشنایانو په یاد کړېدلی دی – دا شاعر یوازی د پردېسۍ په رنځ اخته نه و، د عشق شور او تاوده جذبات هم ورسره و، او د جمال په لټون کښی هم سرګردانه و، دا لاندی بیتونه د دی خبرو تصدیق کوی:

لـس کلـن لـه ملکـه ووتـم بیـرون شـوم | پـه سـراغ د مهوشـانو جګـر خـون شـوم

❀ ❀ ❀

پنځـوس کاله زیات و کـم وشـوه رحیمه! | پـه سـراغ د اشـنا ناسـت پرترکسـتان یـم

❀ ❀ ❀

بخـارا او سـمرقند مـی زړه زخمـی کـړ | غـــوارم پـــاځم پـــه زیـــارت د قنـــدهار

❀ ❀ ❀

ســتا قســمت شــو بخــارا عبدالرحیمــه! | عزیزانـــو اختیـــار تـــول (ښـــه بـــولان) کـــړ

❀ ❀ ❀

ښایســـته قنـــدهار ډېـــر ډېـــر یادومـــه | کـــه هـــر څـــو ئـــی هېرومـــه نـــه هېرېـــږی

❀ ❀ ❀

زه رحـــیم پـــه بخـــارا کښـــې ارزو کـــړم | که می خدای کړی په بلاد د قندهار ګډ
د رحـیم حـال و هـر چـاو تـه معلـوم دی | چه مدام ژاړی غریب په ترکستان کښې

❀ ❀ ❀

(پښتانه شعراٴ)

عبدالرحیم د پښتانه شعراٴ د لیك په قرار په قام هوتك دی مګر په یوه بیت کښې ځانته میا(١)[25] هم وائی او احتمال لری چه په هوتکو کښې به هم ځینی روحانې کورنی میاګان بلل کیږی. دی مونږ ته د خپل ژوند قصه له ابتدا نه پدی ډول شروع کوی.

---

[١]: د ژوند زمانه ئی د پښتانه شعراء له لیکه د (١١٥٠ هـ) په حدودو کښی معلومیږی او د ځینو اشعارو په استناد ئی تر (١٢٠٠ هـ) یا څه دپاځه ژوندی ګڼلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه هغــه ســاعت چــه وزووم لــه مــوره　　دائــی ونیــوم پــه غېبږ کنبــې زمــا وروره!
پــه چــاږه د عاشــقی ئــی زمــا نــوپربکړ　　راته وې ویل په غوږ کنبې چه سر توره!
قـــرار مـــه اوســـه مـــدام پـــه ژړا ژاړه　　عشـق در ننـوت پـه تـا لـه هـره لـوره
چه کلام می د دائی په غوږ و کنبیووت　　سـرا پـا مـی سـینه ډکـه شـوه لـه اوره
چـه پـه شـه او پـه بـدو پوهېـدم خلقه،　　د زړه میـل مـی مـدام شـه لـه طنبـوره
ورځ پـه ورځ بـه لوؤیـدم پـه زړه زهیـروم　　سـرو کـار مـی لـه ربـاب او لـه سـنتوره
ای رحیمــه تــا بــه هلــه مــرد وبــولم　　کــه لــه عشــقه ســره ورغلــی تــر ګــوره

❀ ❀ ❀

دا مور زادی عاشق چه څومره لوئېږی هغومره ئی د عشق شور هم زیاتېږی او سره له دی چه د څوارلسو علمو ملا ورځنی جوړېږی او ډېر کتابونه لولی د عشق په جذبه دغه ټول هېروی او د اشنا د لیدو په وخت کنبې ځان لکه هلك نادان ګڼی.

څوارلس علمه مې ټول هېر کړه که باور کړی　　چــه دی وویــنم هلــك غونــدی نــادان شــم

❀ ❀ ❀

صــرف و نحــوه فلســفه تفســیر او فقــه　　ټول می هېر کړه چه می زړه په عشق خبر شه

❀ ❀ ❀

کله چه د عشق باخبری او پوهه ده ته حاصلېږی او پوهېږی چه اصلی ملائی په همدغه جنون او لیونتوب کنبې ده او حقیقت ته هم هغه وخت سړی رسی چه له ظواهرو تېر شی او له معنوی اسرار و سره اشنا ئی پیدا کړی نو بیا ځان د کامل پیر په یوه سبق ملا ګڼی او د عشق د لفظ معنی دعوه پدی ډول کوی:

څوارلس عمله می ټول وکړه ملا نشوم　　پــه یــوه ســبق د پیــر کامــل مــلا شــوم

❀ ❀ ❀

تلفظ معنی د عشق می دی په زړه کنبې　　لــه ګفتــاره د کتــاب پــه دود خــاموش یــم

❀ ❀ ❀

عبدالرحیم خپل ځان مونږ ته پدی لاندی څو شعرونو کنبې رابنئی او خپل دردونه او حالونه پدی ډول بیانوی:

---

۱ :بی د یاره له فکره میا عبدالرحـیمه　　نور څه نکړم که بیداریم که ویده یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه منصور غوندی په دار دی هغه زه یم چه په غم کښې ګرفتار دی هغه زه یم
چه له نورو خلقو لری ګرزی د خوبانو خدمتګار دی هغه زه یم
چه مدام له بلبلانو سره ناست دی په چمن کښې په چغار دی هغه زه یم
له مجنون سره چه ګرزی بیابان کښې د لیلی له مینی خوار دی هغه زه یم

❀ ❀ ❀

د اشنا له مینی تل خانه بدوش یم له متاعه د دوه کونو نظر پوش یم
چه په درس د عشق مشغول شوم زما جانه د مجنون په دود مدام حیران مدهوش یم
تلفظ معنی د عشق می دی په زړه کښې له ګفتاره د کتاب په دود خاموش یم
د لیلی د ناقی ږغ می اوریدلی ځکه هر نفس باده غوندی په جوش یم
چه می وتړله ملا د عشق و لور ته له هغه وخته رحیمه نمد پوش یم

❀ ❀ ❀

په تبره توره د تا چه مبتلا شوم سرپرېکړی په بیابان د کربلا شوم
هم غبار شوم هم رانجه شوم هم طوطیا شوم په څو رنګه شوم چه تا سره آشنا شوم
مست مو ولیدی له خوابه سر نه اخلی هم نسیم شوم هم جرس شوم هم صدا شوم
چه د عشق خرقه می واغوسته عالمه له قبا او له شلوار څخه جلا شوم
چه می سترګی د یار ولیدی په سترګو ای رحیمه! لیونی په وا ویلا شوم

❀ ❀ ❀

نیمه شپه له ځایه پاځم په ژړا شم لور په لور په جستجو کښې د لیلی شم
خلق ټول په خوب ویده آرمیده وی زما په سترګو خوب حرام په واویلا شم
کله ناست یم په حجره کښې تار وهمه کله ووزمه صحرا ته په غوغا شم
غورځوم سر په هر لور طاقت می نشی نابره چه ئی وینم هبا شم
زه چه یار په سترګو وینم رحیمه ځان می هېر شی ټول د ده په تماشا شم

❀ ❀ ❀

له دی څو شعرونو ‌ به عبدالرحیم دومره پېژندل شوی وی چه دغه د خوبانو خدمتګار او په غم ګرفتار شاعر چه کله له بلبلو سره په چمن کښې په چغارو ګډ دی او کله له مجنون سره په بیابانو ګرزی دی د لیلی د ناقی په غږ دومره مست شوی چه لکه باده په جوش راغلی دی، همدغه جوش و خروش دی نیمه شپه له ځایه په ژړا را پاڅوی او په لیلی پسی ئی لور په لور ګرزوی، پدی لاره کښې دی هم غبار کېږی هم رانجه کېږی هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

طوطیا – کېږی مګر کوم ځای ته نه رسېږی او د دی دپاره چه خپله محبوبا له مسته خوبه را پاڅوی کله نسیم شی کله جرس او صدا شی خو هغه سر نه را پورته کوی د عشق دغه سوی لکه چه د ده په روح او وجود کښې عمیق تاثیر کوی د ده په شعر و شاعرۍ کښې هم پوره نمایش لری او په ټول دیوان کښې ئې بې له دغه درد او سوزه نور څه نشته لکه چه پخپله هم وائی:

بی له عشقه بی له درده بی له سوزه وبه نه لولې بل شی زما په دیوان کښې

❀ ❀ ❀

کوم شاعر چه هم مسافر وی او هم عاشق د هغه دیوان باید همدغسی شی وی او بی د عشق له درد و سوزه نور څه پکښې ونه لوستل شی. زمونږ دغه مهجور شاعر لکه چه د شاعرانو او عاشقانو عادت دی په هر ځای کښې چه و، د سحر بادئی د خپل اشنا مقدم ته استاوه او دا راز خبری ئی ورته کولی:

سحر باده د اشنا په مقام ورشه زما دپاره پکښې وګرزه کوتر شه
لوی و کم چه وی ټول ووینه په سترګو په احوال سره د هر یوه خبر شه
هر یوه چه زما له حاله پښتېدو وی په ژړا ورته په اوښکو کښې احمر شه
له خوارۍ له غریبۍ له بېکسۍ نه څو دې توان وی ورته زما په رنګ اصغر شه
که خبری زما دپاره درته وکړی مخ را کوز کړه زما ولوری ته چپر شه
پر لار نکړی چه به ووائی وچاته په شتاب راشه و ما وته دفتر شه
د نسیم په زیادې به نشی رحیمه! د دلدار په لور پخپله قلندر شه

❀ ❀ ❀

عبدالرحیم لکه چه پخپله ژړېده دغسی ئی نسیم او د سحر باد هم پخپل حال ژړاوه او متاثر کاوه، او هر چاته ئې د ژړا توصیه کوله، د همدی لامله ئې هغه زهد او طاعت هم نه خوښېده چه سوزو ژړا به ورسره نه وه ځکه ئی د ځینی زاهدانو په مقابل کښې رندان خوښ و، او له ریا کارۍ یا وچ طاعت څخه ئی بد راتله له دی لاندې بیتو څخه د ده فکر او نظر څه نه څه معلومېږی:

وچ طاعت د زاهدانو په دود مکړه شپه او ورځ په ژړا ژاړه نالان اوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

❀ ❀ ❀

زاهـدان واړه پـه وچـه ویالـه ناسـت دی　　　زه غوته تللی د عشق په لوی دریاب یم

❀ ❀ ❀

د رنـدانو کـره ورشـه څـه بـه مـومې　　　پـه هـیڅ رنـګ د زاهـدانو مهمـان مشـه

❀ ❀ ❀

مـی پرسـت یـم سر و کـار مـی لـه شـرابو　　　زاهـد نـه یـم چـه مـدام تسـبی شـمېرمه

❀ ❀ ❀

زه لـه یـاره سـره پـروت شـوندې ئـی زبېښـم　　　زاهـد سـل دانـی پـه لاس ورك پـه حسـاب کښـې

❀ ❀ ❀

چه منصور غوندی شور نلری په سر کښې　　　درتـه وایـم پـه طلـب کښـې د دار مشـه

❀ ❀ ❀

منبـر وسـوزه پـه اور کښـې شـراب وچښـه　　　درتــه وایــم خــو د زړونــو ازار مګــړه

❀ ❀ ❀

ای زمـا زړه لـه هـر چـا سـره یـار مشـه　　　بیهـوده بنـده د هـر رنـګ دربـار مشـه

د کامــل او مکمــل پــر دربــار اوســه　　　کـه هـر څـو ئـې بـد ووینـی بیـزار مشـه

چــه لــه عشــقه خبــر نلــری پــه عمــر　　　زړه ئـې مـړ دی د هغـه یـار غـار مشـه

دســتار واچــوه لــه ســره ســرتور کښــېنه　　　لکــه شــیخ پــر لوئیــدو د دســتار مشــه

❀ ❀ ❀

د عبدالرحیم شهرت:

مشهور شوی می پرست یم په جهانکښې　　　مجنـون خـط د تسـلیم را کـړ بیابانکښـې

عــالم ټولــه پــه یقــین ســره خبــر دی　　　بـی لـه عشـقه هنـر نلـرم پـه ځانکښـې

لــه هلکینــی تــر اویــاؤ کــالو پــوری　　　ګرزېـدلی یـم د مینـی پـه بوستانکښـې

❀ ❀ ❀

ښائی چه د عبدالرحیم معرفی لږه غوندی شوی وی او د ده پخپلو شعرونو او بیتونو کښې د ده حالات او خیالات څه نه څه څرګند شوی وی، اوس ئی یو څو نور شعرونه هم د نمونو په ډول وګورئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړی نمونه

چه په زړه کښې د اشنا مینه لرینه
نښانې ئې ښکاره کېږی له جبینه

چه ئی ستا صورت لیدلی وی جانانه
د جنت حوری په زړه کله ورځینه

که زاهد ستا سترګې ولیدی په سترګو
اور به درست په خانقاه ولګوینه

که دی بوی د محتسب په دماغ کښېووت
په دره به اول خپل ځان و وهینه

بی له فکره د خپل یار عبدالرحیمه!
خراب زړه می کله بل فکر لرینه

❀ ❀ ❀

دوهمه نمونه

شکر کاږم چه تل مست یم په صهبا کښې
زاهدانو غوندی نه یم په ریا کښې

د هر چا دی ګوښی ګوښې روزګارونه
د عاشق روزګار د یار په تماشا کښې

سوداګریم په بازار کښې د شرابو
خریدار به می تل مست وی په سودا کښې

آرزو مندوی هر سړی و یوه شی ته
زه مدام یم د اشنا په تمنا کښې

بی له یاره که به بل مقصد لرمه
ګرفتار دی شم رحیمه په بلا کښې

❀ ❀ ❀

دریمه نمونه

که هزار ځله تقوی پرهیزګاری کړی
ښه دی نشته چه مدام دل آزاری کړې

که د شپی نمنځونه کړی په ورځ روژه ئی
خیراتونه هم په یاد کښې د باری کړی

هم مدام په ژړا ژاړی قرآن لولی
عمر ټول تېر په دعا او په زاری کړی

که دا ټوله په ځای راوړی چه مذکور شوه
کور دی خور دی چه د زړونو خرابی کړی

❀ ❀ ❀

څلورمه نمونه

ای زاهده ته چه دا رنګه بلا کړی
همېشه دی لاس نیولی دی دعا کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سل دانی دی تل نیولی دی په لاس کښې — سوداګر ئی حسابونه د دنیا کړی
ورد او را د به دی له لاری کارا منعه — واړه ترك وهه که مینه په رښتیا کړی
کله دیګ کله کوزه تر اوبو باسی — کله ناست لکه دوبی سپینه قبا کړی
ورد اوراد زهدو تقوی چه درته ګورم — بی له ذوقه بی له شوقه دایما کړی
دا دی واړه خامکاری ده برادره — فکر بل کړه که ارزو د دلربا کړی
ای رحیمه ریاکار به په لار نکړی — که کشاف غوندی کتاب ورته معنا کړی

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

مقید لکه زاهد په اذکار مشه — پخته کار اوسه په عشق کښې خامکار مشه
چه په قدر او قیمت دی نه پوهیږی — له هغو سره هرګز یار غار مشه
خدای پخپله ستا د رزق ضامن شوی — له عالمه د ډوډۍ منت بار مشه
که ته غواړی چه په دوه کونه عزیز شی — بی له خدایه د مخلوق طمعدار مشه
خاموشی ده لویه برخه که پوهیږی — د واعظ په دود په بند د ګفتار مشه
ناخوانده له کوره مه اوزه که مرد یې — چه دی نه بولی مېلمه د خپل پلار مشه
که به لویه درجه غواړی رحیمه — څو دی توان دی ښه کوه دل آزار مشه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) احمد شاه بابا(۱) 26

هغه د تخت و تاج خاوند چه د پښتون په تاریخ او د جهان په نومورو شاهانو کښې لوړ مقام لری د شعر او ادب په دنیا کښې هم بې برخی نه دی او د عشق او محبت له عالمه هم پوره خبر دار دی دا ستر پادشاه وائی چه زه د بیخبری په خوب ویده وم مګر د بلبل نارو راویښ کړم ځکه اوس لکه بلبل په چغاریم او نه پوهیږم چه د کوم ګلزار بلبل شم.

زه بیــــــده وم خبـــــــر نــــــه وم | د بلبـــــل نـــــارو بیـــــدار کــــړم
چـــه د ګـــل پـــه څیـــر ئـــی مـــخ دی | پـــری بلبـــل غونـــدی چغـــار کـــړم
مهرویـــــــــان لکـــــــــه ګلونـــــــــه | زړه بلبـــــل د کـــــوم ګلــــزار کـــــړم؟

❀ ❀ ❀

دا د عشق او شعر کرشمه ده چه د لوی اقتدار او سلطنت خاوند هم د حسن و جمال په مقام کښې له قلندرانو او ملنګانو سره برابر وی او څه چه په دنیا کښې د افتخار او عزت اسباب ګڼل کیږی هغه ټول ئی له نظره غورځوی ترڅو چه د لیلی دربار ته بې له عجز و محبته نور څه وړاندی نکړی ځکه احمد شاه بابا خپلی محبوبا ته دا رنګه عرضونه کوی:

کـــه زه نـــوریم ســـتا د کـــوریم محبوبـــا | هســـی نـــه چـــه د پېغـــوریم محبوبـــا
نـــه د اصـــل لافـــی کـــړم نـــه د خبـــرو | اور لړونـــی ســـتا د اوریـــم محبوبـــا
که دا ستا نظر پر ماوی تر نمر لوی یم | کـــه نظـــر کـــړی هـــومره نـــوریم محبوبـــا
کـــه قـــدم زمـــا پـــه ســـر ږدې ای دلبـــره | زه خـــو خـــاوری ســـتا د لـــوریم محبوبـــا
لـــه احمـــده مـــه غـــواړه بیوفـــائی | ســـتا پـــه مینـــه ســـره تـــوریم محبوبـــا

❀ ❀ ❀

زمونږ دغه بابا او پادشاه شاعر چه د ښایست او ښکلیتوب په مقابل کښې نه د اصل لافی کوی او نه د خبرو بلکه ځان د عشق د اور – اور لړونی ګڼی او دی دربار ته بې له

۱:د (۱۱۳۵ هـ) په حدودو کښې په هرات کښې زوکړی په (۱۱۶۰ هـ) کښې پادشاه شوی او په (۱۱۸۶ هـ) کښې وروسته تر (۲۶) کاله پادشاهی وفات شویدی. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاکسارۍ او عجز و نیازه نور څه نه تقدیموی د خپل دیوان په نورو ځایو کښې هم خپله ژړا خپله حیرانی، د زلفو قدردانی ښکاره کوی او سره له دغومره – لویه اقتداره د رقیب له لاسه لکه نور بی وزلی شاعران ژاړی مګر له خپلو لښکرو او قوت و سلطنت څخه د خوبانو په کشور کښې هېڅ کار نه اخلی د مثال په ډول ئی دا لاندی بیتونه وګورئ!

که هر څو په زړه نادان یم — ستا د زلفو قدردان یم
که بادشاه د درست جهان یم — غلام ستا ماه تابان یم
د رقیب له ډېره دروهه — په وصال دی هم ګریان یم
پخپل ځان هېڅ نه پوهېږم — په دیدن ولی حیران یم
ستا د دوو ملالو ستر ګو — په کتلو سر غلطان یم
یو څو ورځی می رضا کړه — جانه څو ورځی مهمان یم
که هر څو په بهار درومم — آخر پایه د خزان یم
که بلبل وماته ووې — ماهم زده ؤ چه ژړان یم

❀ ❀ ❀

همیشه سوی سینه دریسی ګرزم — چه ستا ځای نه دی په مځکه په آسمانکښې
قلندر یا به ملنګ پر جهان ګرزم — یا به اوښی تویوم پخپل ګریوانکښی

❀ ❀ ❀

ځینو شاعرانو چه په دنیا کښې هېڅ نلرل او په خال هندوئې سمرقند و بخارا قربانول بنائی چه ځینی کسان ووائی چه هر څوك د هوا مرغان د پیسی شل خرڅوی خو چه لاس ته ورشی نو بیائی پری زړه نه کیږی مګر احمد شاه بابا خپل هغه کشور چه په ډېرو سفرونو او جنګونو ئې ګټلی و له خپل دلبره ځاراوه او ویل ئی:

دواړه ځار شه تر دلبر — هم می سر هم می کشور
زړه می هسی لیلی وری — چه ځلیږی لکه نمر
مینان ئی په اور سوی — سور پیزوان لکه اخګر
طراری او هم شوخی کا — لاس ئی توری وهی سر
په سرونو صرفه نکړي — د عاشق کاری ځیګر
که دیار په عشق سر کیږدی — احمد ها له کا اختر

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري! دومره لوی فاتح چه ډېر زورور دښمنان ئی په مقابل کښې مغلوب شوی او لوی لوی ملکونه او قوتونه ئی لاندی کړی دی د یوه پېزوان په اور سوزی او د حسن د توری تاب و طاقت نلری. هغه چا چه د سلطنت او شان و شوکت مزه څکلی ده او د دنیا ټول نعمتونه ئی لیدلی دی خپل سر او کشور دواړه تر دلبر ځار وی او له هر څه تېرېږی، نو که کوم د تخت و تاج خاوند خپل جاه و جلال پرېږدی او په لیلی پسی ځی دا د عشق هغه جاذبه او قوت دی چه انسان ئی په مقابل کښې اوس او پخوا کله نه دی دریدلی او ډېر زورور شخصیتونه ئی هم په مقابل کښې مغلوب شویدی.

د احمد شاه بابا په ژوند او حیات باندې د دې لامله چه دوه کتابه لیکل شوی او د ده سیاسی او نبوغی شخصیت هلته ښودل شوی او دلته ئی بی له شاعرۍ نور څه خبری نه کوو، نو وروسته تر دی لږی غوندی معرفۍ د ده د اشعارو یو څو نمونې ښیو:

لمړۍ نمونه

نـــــــــن ولاړه محبوبـــــــــا ده	پـــــه ډېــــــر حســــــن مهیـــــا ده
بختـــــــــه تابـــــــه نګومـــــــــه	چـــــه عجبـــــه یـــــک تنهـــــا ده
چـــه ئـــی مـــخ تــــه کاتـــه نشـــی	هـــــم لــــــه لمــــــره لا زیبـــــا ده
لـــه ښائســـت ئـــی نـــه ســـمېږی	کـــــه ســـــپوږمۍ کـــــه ثریـــــا ده
زه بـــه ئـــی ولـــې تعریـــف نکـــړم	دا د دوه کونـــــــــــو شـــــــــــها ده
د کمـــــال مخـــــی ئـــــی نشـــــته	لــــــه ښــــــوونی بــــــی پــــــروا ده
د کمـــــــــال لـــــــــه برکتـــــــــه	هـــــر عاشـــــق وائـــــی زمـــــا ده
پـــه ښایســـت ئـــی جهـــان وینـــو	نــــن د هــــــر زړګــــــی رڼــــــا ده
چـــه د یـــار پـــر برجـــل ورشـــی	کـــه ســـر پـــرې کـــا زمـــونږ رضـــا ده
پرســــــر تللـــــــو نـــــــه وېرېـــــــږم	وېــــــره دا چــــــه بــــــې وفــــــا ده
زاری کانـــــــده احمـــــــد شـــــــاهه	پــــــــــــر انګــــــــــــړ ولاړه دا ده

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه نمونه

قافله د عشق راغلی له کوم خوا ده — پر زړګی باندی مېشته کا څه غوغا ده
پري پوهېږم زړه به بیا له مانه یوسی — چه دا هسی نن راغلی دلربا ده
ټوله یو دی که غلجی که اودلی دی — ښه هغه چه ئی د زړه ښیښه صفا ده
چه عمل ئی د نیکی وی مېړه هغه — که اغوستی ئی ګدله د خمتا ده
د خالق په وړه قبول دی نیکو کاره — نیکو کار څخه د لوی خښتن رضا ده
پښتانه دی ټوله لاس سره یو کاندی — چه مو نن غزا هر لوری شاوخوا ده

دریمه نمونه

ای زما خرابه دله — ورشه و پوښته بلبله
د بېلتون یو هسی اور دی — دود ئی خېژی له ګوګله
د بهار ارمان به نکړم — ستا بهار دی تل تر تله
چه د حسن چمن وینم — تل تازه اوسې ای ګله!
محبوبا که مستغنی ئی — بیا هم ګوره ماته کله

څلورمه نمونه

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځیګرونه — ستا په لاره کښې بایلی ځلمی سرونه
تا ته راشمه زړګی زما فارغ شی — بی له تا می اندېښنی د زړه مارونه
که هر څو می د دنیا ملکونه ډېر شی — زما به هیر نشی دا ستا ښکلی باغونه
د ډیلی تخت هېرومه چه را یاد کړم — زما د ښکلی پښتونخوا د غرو سرونه
د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم — چه په تورو پښتانه کا ګزارونه
د فرید او د حمید دور به بیا شی — چه زه وکاندم پر هر لوری تاختونه
که تمامه دنیا یوخواته بل خوائی — زما خوښ دی ستا خالی تش ډګرونه
احمد شاه به دغه ستا قدر هېرنه کا — که ونیسی د تمام جهان ملکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه نمونه

نن مې وليده ولاړه   محبوبا په هسکه غاړه
په ژړا مې زړګې ورك و   په خندا راته ولاړه
راته ئې ووې حال دې څه دې؟   اې زما په غم ويجاړه
زه همېش له تا سره يم   بيا پخپل اطاق مې غواړه
كه له تا سره زه نه وم   بيا ها له راپسې ژاړه

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه

راغله ورېځ د نو بهار   ټول جهان به كړي ګلزار
ښاخ د خار كا سره ګلونه   دا قدرت د كردګار
د قدرت او به ئې وركړي   وچ ښاخونه كړي اثمار
هېڅ نښان د ثمر نه وي   شي په څو رنګه اظهار
له قدرته ئې ځاريږم   غر شي ټول ډك له اشجار
چه جهان پري تازه كېږي   تل دي اوسي دا بهار
د خزان باد دي تاړه شي   چه بلبل نشي پري خوار
هغه باد پر يار رامشه   چه ئې زلفي كا تار تار

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علماء او روحانيونو اشعار

څوك چه له فكر ومعنى سره زياته رابطه پيدا كړى او د معرفت په لټون كښې شى يعنى په زړه كښې ئې سترګې پيدا شى او د عرفان لور ته ئى مخه شى هغه ارو مرو د يوه قوى تخيل خاوند وى او د خيال په مرسته له يوه بل عالمه الهامات اخلى، دا الهامات كه په ادبى كلماتو او شاعرانه آهنګ كښې ښكاره شى خلق ئى شعر بولى او كه په بله لهجه وى يو فلسفى يا تصوفى رنګ پيدا كوى. نو فلاسفه، عارفان او شاعران يو له بله معناً او روحاً نږدې دى او شعر و فلسفه او تصوف كله كله داسى خلط شى چه بېلول ئى ګران او مشكل وى، همداغه سبب دى چه ځينى كسان لكه په عربى كښې ابوالعلاء يامتنبى ښه نه پېژندل كېږى چه فيلسوف شاعر ورته ووايو كه شاعر فيلسوف؟ همدارنګه افلاطون يو فيلسوف دى چه شاعر هم ورته ويلى شو او فلسفه ئى ادبى رنګ لرى. په فارسى كښې مولاناى روم او فيضى، حكيم سنائى او عمر خيام، بوعلى سينا او عطار په پښتو كښې ميرزا انصارى او دولت هماغه راز خلق دى چه هم شعر لرى هم فلسفه يا تصوف، او همدغسى اشخاصو ته مونږ روحانيون شعراء ويلى شو د داسى كسانو اشعار غالباً له نورو شاعرانو څخه بل راز وى او بل ډول خوند لرى اكثر علماء او ملايان تېرشويدى چه له علم سره ئې شعر هم درلود او په ادب كښې د لوړ مقام خاوندان و، مګر ځينو لكه جامى خپل اشعار له علمه سره ښكاره كړيدى او ځينو نورو لكه امام شافعى خپل اشعار پټ ساتل او ويل ئې كه شعر د علماء دپاره عيب نه ګڼل كېداى نو زه به له (لبيدى) څخه نن ورځ په شعر كښې لوړوم.

په پښتنو كښې هم ځينى علماء او بزرګان تېر شويدى چه اشعار ئى پاته دى او خپله شاعرى ئى نه ده پټه كړې مګر ځينو نورو خپل شعرونه هر چاته نه دى ښكاره كړى او خپل دغه هنر ئى پټ ساتلى دى.

دلته مونږ د نمونى په ډول د څو تنو څه اشعار را اخلو چه پسله (۱۲۰۰ هـ) څخه ئى ژوند درلود او د علمى يا روحانى شهرت خاوندان و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) میا عبدالکریم صاحب[27]:

د میا صاحب زیارت د لغمان د علیشنګ په دره کښې دی چه دغه ځای د میا صاحب دېره بولي، د ده زیارت ته ډېر خلق د ثواب په امید راځی او د سوالونو د قبلېدو ځای ئې ګڼی. د میا صاحب علمی او روحانی شهرت تر ډېرو ځایو رسېدلی او خلق پری د ښه سرېتوب او بزرګی کلکه عقیده او ټینګ اعتقاد لری.

د میا صاحب دېره د موقعیت او منظری په لحاظ یو دا راز ځای دی چه په هر چا باندې یو روحانی اثر کوی او سړی پخپلو افکارو او خیالاتو کښې ارو مرو یو تغیر او تحول وینی په دغه ځای کښې صوفیانه فکر او شاعرانه خیال قوت مومی او د زړه کیفیت او احساس و نظر هم بل راز کېږی ځکه هر څوك د میا صاحب د زیارت په تاثیر باندی اقرار کوی.

میا صاحب لکه چه پښتانه شعرأ لیکی د اعلیحضرت احمد شاه بابا او تیمور شاه معاصرو او په دغه وخت کښې ئې د تدریس او لارښودنی غږ لری لری ځایو ته رسېدلی و او د دې مملکت په لویو بزرګانو او علمانو کښې منل شوی و.

میا صاحب سره له دغو علمی او روحانی فضایلو شعری قریحه هم لرله او د شعرو ذوق خاوند هم و، چه د شعر دوه نمونی ئې له پښتانه شعرأ څخه را اخلو:

(۱)

که مې د حق مینه روزی شی له دوامه سره
په نالیدلی لار چه تلې توښه دی ولې نوره
اول دی خوب په نالیچو په پشمینو باندی و
اول دی ښې لورې مانې یا دی باغچې جوړی کړی
عبدالکریمه مه نازیږه په نیمګړی دنیا

لکه الف چه وصلت بیا موندە له لامه سره
اوس د هی هی فریاد کوی له هره ګامه سره
اوس دې د ګور چنجی مستی کړی له اندامه سره
اوس دی مرګی خونه اواره کړه له بامه سره
د مسافرو دلته څه دی له دوامه سره

❀ ❀ ❀

(۲)

څه عجب باغ دی د سرو ګلو پری خزان ولګېد
بلبلی لاړی په ژړا ګډ پری سوران ولګېد

۱: د میا الله بخش زوی دی او په (۱۲۰۷ هـ) کښې وفات شویدی. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیل د خدای ؤ چه نمرود ګذار کړ سرو لمبو ته | چه خدای ئی مل و هغه پوری ګلستان ولګېد
هغه خلق څه شوه چه پالکی ئی په هوا ګرزېدی | د مرګ له لاسه ئی مسکن په ګورستان ولګېد
شداد نمرود ؤ چه دعوه ئی د خدائی کوله | لعین مردار شه ځکه ځای ئی په نیران ولګېد
عبدالکریمه ولی غم کړی څله مست نه ګرزی | نبی سردار د دواړو کونو پهلوان ولګېد

❁ ❁ ❁

(۲) مراد علی صاحبزاده د کامې:

د صاحب زاده صاحب پلار عبدالرحمن نومېده چه په فقیر صاحب مشهور و.
مراد علی صاحبزاده لکه چه د پښتانه شعراْ په دوهم ټوك کښې لیکلی دی د (۱۲۲۰ هـ) په حدودو کښې زوکړی او په عربی علومو کښې (لکه صرف، نحو، منطق، حکمت، فقه، تفسیر، میراث، عروض و قوافی، بدیع و بیان) د تبحر خاوند وو. ده په پښتو کښې ډېر تالیفات کړی او په پښتو باندی د یوه مهم او لوی مؤلف حق لری ځکه چه پښتو او پښتنو ته ئی یو دا راز خدمت کړی چه هېڅکله نه ورکېږی. دا خدمت د قرآن کریم هغه مکمل تفسیر دی چه تفسیر یسیرئې بولې او د مراد علی صاحبزاده لوی حق په مونږ ټولو باندی ثابتوی. صاحبزاده صاحب په پښتو کښې نور آثار او کتابونه هم لری او علاوه پدی چه په پښتو کښې ښه لیکونکی تېر شویدی نظمونه او اشعار ئې هم پاته دی او په ځینو اشعارو کښې ئې خپل تخلص مراد لیکلی دی، دلته ئی یو دوه شعره د نمونی په ډول را اخلو.

(۱)

قبله

قبله د تن پرورو خوب و خوراك | قبله د عاقلانو فکر و ادراك
قبله د دنیا دار و سیم و زر | قبله دپادشاهانو تاج و افسر
قبله د غافلانو ځان او مال | قبله د ذاکرانو ذکر او حال
قبله د سرودیانو چنګ و رباب | قبله د زاهدانو وی محراب
قبله د ګمراهانو مکرو تلبیس | قبله د عالمانو درس و تدریس
قبله د جاهلانو وی بدکار | قبله د سالکانو وی اسرار
قبله د کافرانو وی زنار | قبله د عاشقانو مخ د یار

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبلـــــه د مشـــــرکانو دی ضـــــلال — **قبلـــــه د عارفـــــانو دی وصـــــال**

❁ ❁ ❁

(پښتانه شعراٴ)

(۲)

له اوله هيڅ څيز نه ؤ خاك او به نه باد او نار — نه دا ځکی اسمانونه نمر سپوږمی ليل و نهار
نه دا انس و جن حيوان نه نباتات سيندونه غرونه — مګر ذات بی جهات و، تل ثابت په يو قرار
بيا د رب اراده وشوه چه زه و پېژاندی شمه — نو پيدا د حضرت نور په محبت کړ کردګار
ناګاه نور شه په جنبش تری مرغلره شوه پيدا — بيا د قهر نظر وشو نو دوه ځايه کړه قهار
له يوی قطرې ئی ساز کړ، هغه لوی عرش مجيد — بيائی باد پسی پيدا کړه په قدرت سره بسيار
په دوهمه قطره باندی بيا نظر د قهر وشه — له هيبته ئې اوبه شوه او له خوفه تار په تار
بيائی عرش په ابو کښېښود او اوبه په شادباد — بيا د ځمکی اسمانونو عزم کړ پروردګار
بيا اوبه شولی په موج څګ پرې راغی ډېر او تېز — رب تری سازه کړله ځمکه او هم غرونه او شجار

او په دغه موج وهلو ډېر لوګی ورځنی ولاړه
نو تری جوړ شوه اسمانونه پکښی ستوری بيشماره

❁ ❁ ❁

(تفسير يسير)

(۳) علامه حبيب الله(۱)[28] (مشهور په حبو آخندزاده صاحب)

دا لوی متبحر او منلی عالم چه د ملا فيض الله اخندزاده زوی او په کام کاکړ دی د قندهار له محقېقينو او د افغاانستان له علمی مشاهيرو څخه دی چه د علم و فضيلت شهرت ئی تر هند او ايرانه هم رسېدلی او پخپل وخت کښې د پښتانه شعراٴ په عبارت (استاد الکل فی الکل) بلل کېده.

دا نوموړی عالم سره له دغه علم و فضله د پښتو په نوموړو شاعرانو کښې هم ښه مقام لری چه د منهاج العابدين په نامه د ده د شعر ديوان موښ ته پاته دی د حبو اخندزاده صاحب شرح حال په پښتانه شعراٴ کښې ښه مفصل ليکل شويدی او که څوك د افغانستان مشاهير ليکی البته چه په ډېرو ليکلو به ئی هم حق ادا نکړی شی موښ دلته يوازی د ده

۱:(۱۲۶۵ هـ) کښې په ۵۲ کلنی وفات شويدی. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شاعری سره کار لرو او غواړو چه د اشعارو رنګ او ډول ئی په دوه دری نمونو کښې وښیو:

(۱)

علم

علم ښه عظیم دولت دی — چه د دوو کونو عزت دی
د هر فضل و هنر کان دی — د جهان په تن کښې جان دی
قوت د زړه قوت د روح دی — سرمایه د هر فتوح دی
لکه لوی پکښې هنر دی — هسی رنګ ئی لوی خطر دی
که سودونه تری مونده شی — هم زیانونه ځنی وره شی
ګاهی زړه لره مدد شی — ګاهی دی د لاری سد شی
ګاه د وصل شی د لال — ګاه حجاب شی د وصال
کله نوش شی کله زهر — کله لطف د کله قهر
چه په زړه اثر کا یار شی — چه په تن زور وکړی مار شی
ډیر عظیم ئی منفعت دی — چه مدار د عبادت دی
د دین کار واړه په ده شی — چه مولا پری پیژنده شی
آئینه د زړه صفا کا — چه له رنګه ئی جلا کا

❀ ❀ ❀

(۲)

زړه

زړه په مثل د بادشاه دی — هر اندام د ده سپاه دی
کل اعضائی مسخر دی — د ده حکم ته مضطر دی
په فرمان ئی خوله ویل کړی — لاس نیول سترګی کتل کړی
چه دی راست شی راست بدن شی — چه فاسد شی فاسد تن شی
ته مدام اصلاح د زړه کړه — په هیڅ وخت کښې غفلت مکړه
ډیر پکښې دی جواهر — قیمتی نفیس نادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول عقل نښه ګوهر دی | د جمله نعمتو سر دی
بل ګوهر ئې معرفت دی | زیات تر نورو په قیمت دی
نور علمونه حکمتونه | واړه دی لوی نعمتونه
چه زړه هسې خزانه ده | د ګوهر و ګنجینه ده
پس لازم ئې ده ساتنه | له جمله غلو او رهزنه
چه دښمن ئې تالانه کا | جواهر ئې یغما نه کا

❁ ❁ ❁

(۳)

دا جهان واړه عدم و | د عدم غولی تور تم و
ټول اشیا پکښې مستورو | نه تمیز و نه ظهور و
توره شپه وه د عدم | نور د حق شو صبحدم
رنګ په رنګ اشیا عیان شوه | خوك اعراض شوه خوك اعیان شوه
په هر شی کښې تجلی | شان په شان ګښه جدا
ګوښی شان دی په هران | کل یوم هو فی شان
چه څه خیر او یا کمال دی | یا څه حسن او جمال دی
ټول له حقه مستعار دی | په ممکن کښې نمو دار دی
یا چه څه مهر و احسان کا | یا پر جن یا پر انسان کا
دا پرتو د وجود د حق دی | چه احسان د ده مطلق دی
نور د حق متاصل دی | په ممکن کښې عکس و ظل دی
پس چه هر حسن و احسان | له خالقه دی عیان
هر سړی چه ثنا وائی | په نیکی سره خوك ستائی
دا ثنا ثنا د حق ده | چه نیکی عطا د حق ده
کاینات چه د جهان دی | په ثنا د حق ګویان دی
نباتات که جمادات دی | علویات که سفلیات دی
غنچه ګوره یکدهانه | په تسبیح د حق ګویانه
هر بلبل چه په نوا دی | د تحمید نغمه سرا دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ګیاه رطب اللسان دی　　له خالقه ثنا خوان دی
هره ونه ثنا وائی　　په هزار ژبی ئی ستائی
اسمان ګوره په رکوع دی　　چه مدام دی په خشوع دی
زمکه تل ده په سجود　　تعظیم کړی د لوی معبود
دا دریاب چه تل په جوش دی　　هم د ذکر په خروش دی
غرض دا چه څه اشیاً دی　　په تسبیح د حق ګویا دی
ولی حق ئې د ثنا
په هیچا نشی ادا

❁ ❁ ❁

(۴) ملا عبدالباقی کاکړ(۱)[29]

شعر یوه نغمه ده چه د شاعر د زړه درد او احساسات پکښې ارو مرو ځان ښکاره کوی یعنی هر څه چه د شاعر د زړه په اعماقو او د نفس په خفایاؤ، شعور او ما تحت الشعور کښې وی شعر ئی میدان ته را باسی او څه چه په دیګ کښې وی په کاسه کښې را وزی کله چه شعر د یوه ملا کورته راځی او یو رښتیانی عالم یا په بل عبارت د اسلام په درد درد من سړی شعر وائی نو په شعر کښې ئی دینی او تبلیغی مطالب له اسلامی درد سره یو ځای وینو او شاعری بل راز راته ځان ښئی. نور شاعران که پخپل شعر کښې د ښکلو له جفا او هجرانه یا د رقیبانو له ظلم و جوره شکایت کوی ملا عبدالباقی له بدو عاداتو او هغو رواجونو سرټکوی چه له اسلامه ورته مخالف ایسی او له دینی امورو سره تصادم لری د همدی لامله خپل دیوان (تهذیب الواجبات لتخریب العادات) بولی او په پښتنو باندی سخت تنقیدونه کوی، ملا عبدالباقی که څه هم په خټه کاکړ او د قندهار د خوا پښتون دی مګر د خدای د کلام او د اسلامی احکامو په مقابل کښې ځینی پښتنی دودونه ډیر بد ګڼی او کوم مزمن اخلاقی امراض چه په کورو کلی کښې وینی په ډیر نفرت ورته ګوری نو باید د ده وطن او کورنۍ قوم او قبیله اسلام وبولو او علم و دین ته ئی منسوب وګڼو.

عبدالباقی ملا دی مګر داسی ملا چه په ظاهری طاعتونو نه غولیږی او انسان یوې حقیقی قبلې ته متوجه کوی لکه چه وائی:

۱: د ژوندون دوره ئی د (۱۳۰۰ هـ) په حدودو کښې ده د (۱۳۱۹ هـ) پوری ئی ژوند یقینی دی. (پښتانه شعرا دوهم ټوک)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسه او قال و قیل منبر هلته ستا په نبه شه
که دې ځان ویوست له میانه چه محراب دی پر قبله شه

که محراب دې شه و ځانته نمونځ کوی بی طهارته
تر هغو دی نمونځ باطل دی څو محراب وهی په لته

سجده راغله خپل بدن ته قبله پاته شوه بیکاره
تندی څوك دی زړه ته ګوره چپه مه ځه ای ناداره

بدن شو د تندی پېټی ته نبه وګوره و ځانته
دا چه ګام پر مخه نځو سجده نه راځی رحمان ته

څو سجده رب ته ونکړی خلاص به نشی له تاوانه
که مسجد کل پیمانه شی په سجدو سره نادانه

د پکړۍ پر وله سجده ده زموږ په شرع کښې مکروهه
ستا په سر په خوارونو د دنیا غم او اندوهه

هم ساجدئی هم مسجودئی دا به کله شی جانانه
څولوئی رب ته ورنکړی ترابده سرګردانه

❀ ❀ ❀

په بل ځای کښې هم حاجیانو ته د کعبې رهبری کوی او وائی چه باید سړی روحانی حاجی شی او روحاً کعبی ته ورشی یعنی د تن او بدن تیمار داری پرېږدی او دغه جسمانیت چه د روح د سیر په لاره کښې لوی پېچومی او د روحانی مقاصدو دپاره لوی حایل دی له مینځه واخستل شی ملا عبدالباقی دغه حاجی چه په اوښ سپور دی او مزل کوی حاجی او اوښ نه بولی بلکه روح ته حاجی او بدن ته اوښ وائی لکه پدی لاندی بیتو کښې:

د بدن مثال ئی اوښ کړ روح حاجی دی ځی مکی ته
چه پر اوښ باندی شیدا شو وربه کله شی کعبی ته

شپه او ورځ د اوښ تیمار دی بل څه نه وینم په ځانکښې
بدګمان می قیاسی شو څه په ځانکښې په جهانکښې

شپه او ورځ د تن خدمت دی پټ او لڅ ترې قربانیږم
د شیطان پر لکۍ سپور یم د بزو په شان رقصیږم

او یا لوبی زده کومه مدعا ټوله یوه شوه
که می دین شو که مې عمر و بدن ته وسیله شوه

د تن پوله که شوه ورانه هیڅ پېچومی نشته وړاندی
که پر دی پوله بالا شوه کوه قاف به شی تر لاندی

سنګ وزر، غم و ښادی چه دواړه یو شوه په میزان
دروازه شوه پر تا خلاصه نوم د یووور د انسان

❀ ❀ ❀

ملا عبدالباقی په هغو کسانو چه د خپل طبیعت او اصطلاح و عادت له مخی طاعت و عبادت ته را وړاندی کیږی یعنی فرایض پرېږدی او په نوافلو سرماتوی، له مکروهاتو ځان ساتی او په حرامو ورمنډی وهی سخت انتقادونه کوی او په دین باندی بی ترتیبه ګډیدل نه خوښوی:

د پیشو پسخورده نخورم زه مکروه کله کوم
د مړه ورور په ورستو غوښو ځان او کلی عذروم

په نبی لاس کښې می عصا ده چه سنت می علاوه شی
پدی بل کښې می تېشه ده د خپل دین ریښی وهم

دین مې ټوله طبیعت او اصطلاح او بد عادت شه
تش الفاظ می دی په خوله کښې د ملیت دعوی کوم

زه په خوله هاها لرمه چه مرغی دانی یونسی
په لاسو کښې می اورټك دی په ګله اور لګوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

علت ټوله کم علمی ده بی ترتیبه په دین ګډ شوم
فرایض می بېکاره کړ نوافل پر سترګو ږدم

❁ ❁ ❁

په یو بل ځای کښې د خپل وخت له کوم قاضی نه د شریعت دپایمالولو شکوه کوی او په ځینو پیرانو او ملایانو هم پدې ډول دینی انتقاد کوی:

رب دی نه کا داسی پېښه د قاضی خپلی چه غلا شی
که هر څو تحمل وکا په اندوه به ئی مبتلا شی

محکمه به وی مغمومه محتسب به شی ناتوانه
د قاضی خپلی شوی ورکی مصیبت ئی تر آسمانه

نازنین شریعت ګوره تریښو لاندی شو پایماله
د خپلی قدرئی نشته آه افسوس لدی وباله

که آخوند څوك په مسجد کښې په کړو حروفو یاد کا
چه ئی وس دو سه کېږی ذات وبود به ئی برباد کا

د صاحب پر مسئله که بی اودسه مرید تېرشی
دی مردود د طریقی شه تر ښکنځابه ئی وهل ډېر شی

ته د شرع بوستان ګوره څه رخنی پکښې شوی جوړې
خره غوائی پکښې تېرېږی په څرمنی او په اوړې

❁ ❁ ❁

ملا عبدالباقی لکه چه په ځینو علماؤ او روحانیونو انتقاد کوی په پښتنو او ځینو پښتنی دودونو هم ډېر بی پروا راځی او د حق په ویلو کښې ئی له هېچا نه سترګه نه سوزی ځکه چه د دی سړی په زړه کښې د اسلام یو رښتیانی درد شته او هماغه درد ورځنی هر هر ځای ویل کېږی، نو دا مسلکی عشق باید مونږ ډېر محترم وبولو او دغه راز ترخه ویل په ډېرو خوږو خبرو، ورنګړو، هر انتقاد چه د اصلاحی مطالبو او د یوه ملت د غمخوری په اثر کښې وی هغه ډېر لوړ قیمت لری او هر څوك ئی قدر کوی. د دغه راز انتقادونو یوه نمونه دا ده:

قرآن وائی چه ورور مړ شه د اورتې واك ئی خپل دی
پټان خان توره ترخنګ کړه د بابا روش ئی بل دی

مخامخ پر قرآن ورشی هېڅ حیا نه کا له خدایه
د بابا روش غالب کړی قرآن واچوی بیځایه

بلاشکه چه د ظلم دوړی پورته شوی تر عرشه
دا خفت د قرآن بولی آسمان لرزوي تر فرشه

د مزمن مرض علاج دی بوعلی په قانون نشی
خصوصاً که جبلی وی په سینا افلاطون نشی

هر سړی چه حجت نیسی د بد کار په باباګانو
غلط درومی دا شیوه ده د قدیمو جاهلانو

علت ټوله بد تقلید دی مومنان پری حبطه شوه
هېڅ تېزی د فهم نشته چه احکام د دین خسته شوه

د قرآن پانړی بالا کړه څه نعری وهی بېشانه
چه روش پر عادت راغی وائی نروی په اسانه

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملا عبدالباقي په اشعارو کښې ديني او مذهبي جذبات باعث شويدي چه د دين جواهر او حقيقت خلقو ته وځلوی او د تقليد و عادت ګردونه ترې وڅنډی، نو ويلې شو چه ملا عبدالباقي په ديني او مذهبي احکامو کښې د ښه تعمق او دقت خاوند و. او يو عالمانه شعور ئې په شعر کښې ځرګند کړيدی د نمونو په ډول ئې دا څو شعرونه نور هم وګورئ:

لمړۍ نمونه
د نفس خدعه او د ريا طاعتونه

نفس پر خپل بدن عاشق دی پرې شيدا لکه مجنون
دليلـــي لــه اشـــتياقه لېتـــوب ئـــې شـــو فنـــون

بدني نقوش بې ټوله څو ئې روح د معنی نه وی
په ښه نه راځی جانانه چه توښه د عقبی نه وی

کـه اوه قطاره اوښ ئـې پـه قرآن مکـی تـه بار شی
که د نفس بدن ته مخ و په قيامت به څه پکار شی

تش دريری خاوند ګوره په څه شوق ئی چارشانه کړی
يوه لوبه د زينت شوه خوار په ړيره سامانه کړی

فهم و عقل دېتـه وايـو چه نفس نشـی پـری افکار
کـه خوشـبو پـه حقيقـت و، پـه نـيم غـاز نشـو پکار

حقيقت و هم و خيال بولي مدعا زيب و زينت شوه
کـه اسباب د جهـل نـه وی کلـه لاړ د سـعادت شـوه

چه تر رنګ و خوند تېر نشو عاقل نه وخوت ساده دی
افلاطون که د خپل وخت وی تر شا دروغی پسمانده دی

دين مو کړ تابع صورت له ځکه هر څوك چپه دروغی
هغه دين زمونږ پکار شوچه صورت برخه تری موغی

مکتوبات ته مې شوق کېږی حکم ريزه په مجلس کښې
سـامانه لـری ښښـانه شـوه مړانـه پـه اولـس کښـې

فتوحــات و فصـــوص دواړه پــه دوو لبـــو لـــو لمـــه
لـوی صـوفي د زمـانی شـوم غـاړه لـوړه غځومـه

قسـم قسـم بـازئ جـوړی مـدعا ټولـه يـوه شـوه
که ئی دين کـه ئـی دنيا ده وصورت ته وسيله شوه

په خدعه د نفس يوه نشوو ظاهر رنګ ئی د طاعت
چـه ئـی لـځ مکـر و حيلـه شـوه زنـار و د ګبريسـت

ګـاهی جـګ پرېښـو ولاړ شـی تهجـد کـوی د شـپی
ګـاهی غټـی تسـبی واخلـی ګـردن بنـد د رقـی

کله کـوز شـی و خلـوت تـه قيل قال کړی بيکاره
کلـه وخېـږی منبـر تـه فصاحـت کـا خپـل ښـکاره

زور ئــې ټولــه بــدنی دی مــدعائی ســامانه شــوه
د سـامبال پـه کښـېدوئی خرخـه ټولـه زمانـه شـوه

لـه قرآنـه قـوت واخلـه چـه نفس ووهـی پـه لتـه
تـا قرآن د ده پېزوان کـړ چـه ښـه واېسـی پـه نتـه

❀ ❀ ❀

دوهمه نمونه
سوء ظن

بـدګمان سـياه روئـی ده ديـن پـه ونـړوی وروره!
تخـالف د حکـم پرېـړده د مـولی امـر تـه ګـوره!

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدګمان دروني چرك دی چه راپورته شي پر خيال
باطني خبث که ورك شو ګمان نلری مجال
ستا د خيال په اندازه کېږي انسان لوی دی نه ځاېږی
توله عکس د خپل مخ دی چه له بله ليدل کېږی
چه عينکه شوه مظلمه جهان توله شوه تاريك
د ابليس مراد حاصل شوچه په خوی شو ور شريك
ابليس وکتل ادم ته پر خپل ځان ئی کړ قياس
دغه تخم ابليسی دی چه کښتکړ ئی شه خناس
علت کل د باطن خيری بدګمان له هغه ځايه
د رحمت په لمن ځانګه صفائی غواړه له خدايه
ښه ګمان د الله خوښ دی له قوته د ايمان
بدګمان خدای منع کړی په آيت کښې د قرآن
که قاضی چېری ولی وی مامور شوی په صورت
حق باطل په کشفوني صورت لار د شريعت
چه په کشف کړی حکمونه قطب و غوث لره نه ښائی
پر ګمان که نا پو درومی د شيطان سبق به وائی
چه مقياس ئی د دين نه وی سنګ و تول د قياس کېږدی
خوار پوزبند شو له شيطانه غلط درومی قرآن پرېږدی

❀ ❀ ❀

دريمه نمونه
د حب او بغض تاثير د انسان په قضاوت کښې

دا نکته درسره واخله په ښه خط ئې نوشته کړه
هره ورځ که چيری نه وی په هفته ئی وظيفه کړه
زما دين زما مرانه تابع ستا د طبيعت
که دی طبعه وه مايله نشته ماله بد خصلت
زما کار که نامشروع او نامعقول او ناموزون وی
که ته وی زما هم طبعه تر موزنو به افزون وی
که دی طبعه له مارغښتی برطرف وه زه شقی يم
شك شبه پدې کښې نشته که هر څومره متقی يم
زما اذان که چيری واوری کليمه نه په درستېږی
تکه پوست می داسی خوار شی بنی نه ځنی سازېږی
که می دم د مسيحا وی ته به ئې وګڼی جادو
طبيعت که روګردان شو ما به وبولې هندو
زما تندی که سپوږمۍ وی ستا په خيال کښې به تبۍ شی
که تك تور وی له ظلمته په نظر به دی سپوږمۍ شی
که هر څو ګرګين پمن يم د ظلمت په خم لړلی
که مرغوب د طبيعت وم د کوثر په اوبو وللی
څه عالم طبع غلط کړ له زانګو تر زکندنه
آګاه نشو تر لحده خود بافته له خود دوخته
حقيقت شو خورا لری عاقلان شوه ناراسا
ګرويده د طبيعت دی له فاسقه تر پارسا
خود به وی حقايق لری لعل يا قوت په خزينو کښې
جواهر کله مونده شی د دهليز په دالانو کښې

❀ ❀ ❀

څلورمه نمونه
من کان فی هذه اعمی فهو فی الاخرة اعمی

هغه څوك چه دلته ړوند وی په دنيا کښې له صوابه
چپه لار ئی وی اخستی باندی درومی بی کتابه
دا سرې په عقبی ړوند دی دوه جهانه ئی خطا شوه
راسته لار ده ځنی ورکه نه ئی دا نه ئی عقبا شوه
پر دنيا به سرګردانه ، هلاك ګرزی تر تابوته
ړوند و کوڼ په آخرت شه دائی ګټه له ناسوته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه پدی دنیا کښې ړوند دی نابینا په اخرت دی — که ئې اوس علاج ونکړ تر ابده په لعنت دی
خاوری واړه پر دا عقل چه ټوله پر تن تمام شه — هوشیار هغه سړی بوله چه ئې تن د زړه غلام شه
نه ئی سرشته نه ئی پای شته عمر ټول پکښې تلف شه — یوا ومړی مزی کوم دی چه د دین خرقې ته صرف شه
ته مسجود د جبرئیل وی ملا دی ماته شه نامرده — د بوده په آبخور مېخ شوی ځانته وګوره نامرده
رب می بولی بلندی ته زما د کښې خواته کښېن دی — په دوو غبرګو سترګو ړوند شوم د فلك عجب ګردش دی
د پستی له اشتیاقه څه عالم په غم نری شه — آه و اوه ئی له ځیګره مدام خېژی لیونی شه
نه ظالم نی معاون شوم نه رهزن نه آدم خور — نه می نوم نه می نشان شو پر ځای پروت یمه نسکور
نه می وتړله غټه چه شهره شم د عالم — نه ابلیس غوندی شیطان شوم په ذلت کښې د آدم
څوك شوه هسی ګشنه چشمه د ږوږی په غم زهېری — دومره فکر فهم نشته طفل څه خوری چه وزېږی
توری خاوری ئی غنم کړه سترګې و موږه بیدار شه — الله پاکی سترګی غواړی وپوهېږه خبردار شه
که روژې دی که نمنځو نه همکی د دید اسباب — ټوله دین د دید دوا چه دا غلط دی دا صواب
په قرآن کښې الله وائی نمونځ مانعه د منکر شی — یعنی دید دی پری زیاتېږی بد به تا ته مصور شی
معصیت سړی ړوند کون کا ښه او بد شی ځنی ورك — د فاجر په سترګه ګل دی تور ظلمت په مردمك
خیرګی د بصیرت شوه که د ورنکړ زکات — کدورت د زړه جارو کړه په سفر د عرفات

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

علم

چه حضرت ئې علم بولی هغه علم د قرآن دی — له بلوغه تر تابوته فرض واجب پر انس و جان دی
شك شبه پدی کښې نشته مرضو لره علاج دی — حذاقت د شریعت شو هر عاقل ورته محتاج دی
جالینوس ارسطو دواړه هریره تر پیشو ځارشه — زر یونان او فیلسوفه د بلال تر خد نثار شه
د اصحابو د پښوګرد، د خود بین د دید سرمه کړه — خاك روب د مدینی شه ، نفس شیطان سراسیمه کړه
خود بینی که ورکه نشی علوم ټوله حبطه شوه — له معقول اوله منقوله سر، سرسام اعضا سکته شوه
علوم ټوله بدنی و، بدن پاته شو پر زمکه — د لاس ګوټي به پر خوله کړی صد ساله وړه هلکه
علت ټوله عشق د تن دی په معنی ساعت تېر نشو — په ظاهر صورت مشغوله بدن هېڅکله هېر نشو
چه ئي عشق پر تن تمام شو بل څه نشته بی آبخوره — په قسمت بالا خرخېږی چه هر څو بوده پر خوره
باری ربه چه تر ړکو د شهر ګوراته تېر شوی — تر دی زیات قربت به څه وی ای را تېره ولی هېر شوی

❀ ❀ ❀

نن ورځ علم وسیله شوه وبکړی ته چه په لو شوای — خوارلس علمه زده کوم چه عمامه په شپېتو ولوشوای
د لحد ملکری نشو خواری مه کاږه – دلبره — چه هر وخت له آسه کوز شوی بکړی ولوېده له سره
که اطوال او مطول له یاده لولی بی کتابه — که غایه او غرض نه و، څه به یوسی له دی بابه
که هیئت د بطلیموس دی پر نکین نقوش پراته وی — چه پخپل غولی کښې ورك شی د نقشو به حاصل څه وی
چه فارسی او عربی او ترکی دری سره په یاد کا — که مراد له سړی ورك و په کوم لفظ به ځان ښاد کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــه بیــان او معــانی او بــدیع تولــه ملکــه شــی
پس لـه مرګـه فصاحت او بلاغت کله په ښه شی

❀ ❀ ❀

عرش تر فرشته چه ځلېږی کل د علم سترګه غواړی
که د علم سترګه نه وی نسکور پربووت تل دې ژاړی
د انسان په خال وخط کښې تر پوه پورته زینت نشته
که ځان پېژنی سړی دی تر ده بل په عزت نشته
جټ جولا که هوښ پیدا کا تر شریف د قوم بهتر دی
که سر خیل شی جاهل پاته تر زړی جټې بتر دی

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه
عارفانه سندره

را اخیستی می شهباز دی د خپل عشق رباب وهمه
نغـاره د اسـلام کـوك شـوه دواړه برېتـه تاوومـه
د ساقی شـراب لـه عشـقه عـالم ټـول وینـم ګلرنګـه
خوشحالی پر حال د هغو چه ئی زړه پاك شوله زنګه
څـه نغمـی څـه ترانـی دی قسـم قسـم اوازونـه
قمریان پرښاخو ناست دی مطرب نـوی کـړه سازونه
خم پـه جـوش، پیالـه پـه دور، قلقل شـو د صراحی
مسـتانه پـه رقـص راغلـه درب و دروب د پـاکوبی
چه د هوش پیاله ئې نوش کړه څه چه دلته نندارې دی
نمونــه لــه آخرتــه تماشــې ټــولی هــورې دی
دلته محض عکس وظل دی حقایق غـواړه هـوری
چا چه شاکړه دې نشې تـه زربـه وکړی ننداری
سر بـالا کـړه لـه څـانګو نـو ګـوره پورتـه آسمان تـه
شـوه خیمـه د مسـافرو نظـر وکـړه تېـر جهـان تـه

❀ ❀ ❀

(شپږمه نمونه له پښتانه شعرا ٔ څخه)

(۵) د موسيي اخندزاده صاحب(۱)[30]:

اخندزاده صاحب د خپل وخت له مشهورو عالمانو او پیرانو څخه و چه په لوګر، غزنی، کابل او ځینو نورو ځایو کښې ئی ډېر مریدان لرل او د لوی اعتبار خاوند و د اخندزاده صاحب نوم ملا فیض محمد دی چه د اعلیحضرت امیر شیرعلی خان په وخت کښې ئی ژوند درلود او د هډی د اخندزاده صاحب (جناب مولانا نجم الدین صاحب) همعصره وه او دواړه د سوات د اخندزاده صاحب جناب مولانا عبدالغفور صاحب شاګردان او مریدان وو.

۱:ماخذ د کابل مجله د ښاغلی حبیبی مقاله او روضه المجاهدین.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملا فیض محمد صاحب د زیږیدو نېټه د (۱۲۵۰ هـ) په حدودو کښې معلومېږی او له ده
څخه یو قلمی کتاب د (روضه المجاهدین) په نامه پاته دی چه په پښتو نظم لیکلی
شویدی او د جهاد ستانیه، او ترغیب پکښې زښت ډېر لیدل کېږی او لکه چه له نامه
څخه ئې معلومېږی د کتاب موضوع هم همدغه شی دی، پدی کتاب کښې تبلیغی
مطالب او د اتفاق و یووالی خواته را بلنه او نور دینی او اخلاقی مضامین د پښتو په ښه
روان شعر کښې لیدل کېږی او ویلی شو د موسیی اخندزاده صاحب د پښتو شاعر هم و او
د پښتو له شعره ئی. د وعظ و نصیحت، ارشاد او تبلیغ کار اخیست.
دا کتاب چه د پښتو ټولنی کتابخانی ته د ښاغلی پژواک په سعیه سپارل شویدی په (۱۳۳۷
هـ) کښې د لغمان د علیشنګ د دری د اسلام آباد د کلی رمضان نامی کاتب لیکلی دی
او (۱۳۵) مخه دی. د نمونی په ډول ئی دا څو شعرونه وګورئ:

(۱)

راشـــــه واوره دا بیـــــان
راشــه بــوی کــړه دا ګــلان

عنـــدلیب د دی ګلشـــن شـــه
هـم طـوطی د دی چمـن شـه

پــه سـیل ګــډ شــه د بلبلــو
څــوکی وخــوره هــم د ګلــو

کارغــه مــه کېــږه دینــداره
چـه ګـردش کـړی پـه مرداره

ګونګــټ مــه کېـږه بـورا شــه
پـه غنچـه د ګـل شـیدا شـه

سـتا د نفـس دومـره مقـدار دی
چــه الله ئـــی خریـــدار دی

ګـــوره دومــره دی قیمــت دی
خــون بهـا د سـتا جنـت دی

خبــر دار شــه بــا همتــه
ځــان دی نکــړی بــی عزتــه

چـــه دلال نکــــړی شـــیطان
ځـان دی خـرخ نکـړی ارزان

ســـربای نکـــړی پـــه کـــوډی
ځـان خـرخ نکـړې پـه دوړی

چـــه الله تـــه ځـــان پرنکـــړی
په جیفه خپل ځان مړ نکړی

ګـوره پـټ نشـی پـه ګـور کښـې
بیا بـه تـل زاړی پـه ګـور کښـې

ګـــوره نکـړی ځـان بـی ننګـه
مــخ وانـــه ړوی لـــه جنګـــه

څـوك چـه ځـان ساتی لـه تـورو
رغبـت نـه کانـدی پـه حـورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)

که جهاد پېښ شه دینداره — واخله لاس له کلی کاره
مه بل کار کړه مه پیشه — تل جهاد کړه همیشه
رغبت مکړه خرکارۍ ته — ځان تیار کړه سردارۍ ته
ګوره مکړه باغبانی — راغب شه په کامرانی
سبق مه وایه طالبه — بیا مطلوب ته شه راغبه
د کوډیو دکانداره — د لعلو شه خریداره
په غزا لاړ شه همت کړه — تر نظر لاندی جنت کړه
نوره غلا بس کړه سارقه — توبه ګار شه ای فاسقه
سکنه ما خله د چا کورته — په غزا لاړ شه کوم لورته
کفن مه کاږه سنبال شه — خبردار شه ورانډی لاړ نه
سترګه پټه لکه باز کړه — د مولی په لور پرواز کړه
کارغه مه کېږه بلبل شه — جیفه پرېږده یار د ګل شه
مومن هر چېرته عالی دی — پاك الله د ده والی دی
خلاف مکړی پخپل میانکښې — چه واقع به شئ په زیان کښې
د نصرت شمال به کوږ شی — د دښمن خاطر به خوږ شی
رعایائی که پلتن — داسی شئ لکه یوتن
همه واړه یو وجود شی — په طلب کښې د مقصود شی
اقامت په بندر ګوره — تر یوی شپی ورځی وروره
تر تمام جهان بهتر دی — هم له هر شی نه خوشتر دی
که ئی مشك که ئی عنبر وی — که ئی در که ئی ګوهر وی
هم بهتر دی ای فهامه — یوی میاشتی له صیامه
چه په شپو کښې ئی قیام کړی — عبادت د رب مدام کړی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) ملا صیام الدین (واعظ):

کله چه شعر د خلقو د اصلاح او لارښودنی دپاره جوړیږی او د منبر په سر ویل کیږی نو بیا ورته خلق خطبه وائی او خطابی آهنګ پیدا کوی په دغسی اشعارو کښې د اخرت سودا د خدای ویره، د ظلم او ګناهونو عذاب، د نیکۍ اجر او ثواب بیانیږی او له ترغیب او ترهیب نه پکښې کار اخلی یعنی شعر د موعظی ځای نیسی او شاعر د واعظ حیث پیدا کوی ځکه صیام الدین اخندزاده صاحب خپل تخلص واعظ کړی و او پخپلو اشعارو کښې ئی ځانته واعظ ویلی.

واعظ په خلقو کښې د کجوری په ملا صاحب مشهورو او پلارئی محمد نظیف نومیده واعظ صاحب سره له دی چه د خپل وخت یولوی شیخ او د لنګرو خانقا خاوند، د خلقو پیشوا او رهنما ؤ له شعر سره ئی هم ډیره مینه درلوده او همیشه به ئې فارسی او پښتو اشعار لوستل، ده پخپله هم په پښتو او فارسی شعر وایه او د هری جمعی په ورځ به ئی خلقو فارسی یا پښتو خطبې ته انتظار درلود.

د ده په وینا او بیان کښې ډیر تاثیر و او هر څوك به ئی په خواږه قرائت، نورانی څیره او ښه وینا مینیدل چه بیا به ئی زړه د ده له صحبته نشو صبرولی د ده بلاغت و فصاحت ښه سړیتوب او اخلاقی فضایلو، وقار او مروت ډیر خلق د ده تابع کړي و او په مجلس کښې به يې بل شان تاثیر لیدل کیده..دد شعر یوه نمونه دا ده:

خطبه

سـبا پـاڅي تـر بېګـا دي لـه خـولي شـورځی | نـه سـتومان شـوي نـه دی هـېڅ د زړګـی زور ځـی
د اجـل سـواره د هـر سـړی پـه کـورځی | ګورسـتان تـه د چـاپلار او د چـا مـور ځـی

❀ ❀ ❀

ډيـر خوبـان چـه پـه رخسـار بـدر مثـال و | پادشـاهان چـه هـم ئـی جـاه او هـم جـلال و
ښایسـته ځلمـی چـه سربانـدی بـه ئـی شـال و | اوس ئـې وګـوره چـه قبـر تـه سـر تـور ځـی

❀ ❀ ❀

کـه تمـام عمـر پـه حـرص سره تـالا ش کـړي | نـه بـه زيـات نصيب پـه قدر د خاشـخاش کـړي
بيفايـدې دي خوشـې خـاوری پـه سر فـاش کـړي | لــه ازل ســره ســم کلــه د چــا زور ځــی

❀ ❀ ❀

کـه پـه حـرص دي د قـارون قدر تـه مـال شـی | در حاصـل کـه افلاطـون قـدر کمـال شـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر به ستا د مرګ له خپو لاندې پایمال شی
سپېره تن به خالی لاس د ګور په لور ځی

❀ ❀ ❀

روزی رزق نعمتونه د رحمان خورې
ای کمبخته فریب ولی د شیطان خوری
تش په تشه قسمونه په قرآن خورې
خوار ذلیل به آخرت ته قسمخور ځی

❀ ❀ ❀

په حرامو پسی ګرزې نه ئی مومې
له اخلاصه په هر لورې پسې درومې
ګرزوې په لاس کنبې دام د ټګی لومې
سرې لمیې به په سورمو د حرامخور ځی

❀ ❀ ❀

چه په غلا، ظلم ټګی به پردی مال خوری
یا په نس یا په اولاد او په عیال خورې
پدې کل واړه ایمان د ده نقصان خوری
آخرت ته به په غاړه پردې پورځی

❀ ❀ ❀

كينه بده ده بيشكه جنګ حرام دی
چه ایمان پرې نقصانېږی څه ناکام دی
کمینی کوئ چه څومره لوی مقام دی
میوه داره منډه ځمکی ته نسکور ځی

❀ ❀ ❀

وخت آخر شو، فسادونه شوه برسېره
مؤمنانو په ایمان مو وکړئ وېره
جماعت، جمع، جمعه چه نکړی هېره
استغفار وايئ، چه څوم د زړګی زور ځی

❀ ❀ ❀

وخت آخر شو خود حیا له ښځو لاړه
نا محرم نه پلو نه نیسی په غاړه
ای مومنه! ته دې سترګې ورنه نغاړه
هغه غل دی چه په لور د پردی کور ځی

❀ ❀ ❀

په یو دم به شل غزل بیان په شعر کړې
که ته مرد ئې سم به مونځ ملا ته تېر کړې
برابر په شدومد، په زور و زېر کړې
د بلبل مقام ته کله کارغه تور ځی

❀ ❀ ❀

که دې چېری شل روپی پټې تر ملا وی
په چوله کنبې به دې څومره خوف د غلا وی
په تلوار به دې خپې هسې مبتلا وی
لکه دود چه پاس په سر د لمبو سور ځی

❀ ❀ ❀

او ایمان چه د ستا نور د کردګار دی
هم بهتره له هر څه نه په هزار دی
هیڅ له تا سره نه وېره نه ئی ډار دی
شیطان تل درسره سم د ایمان چور ځی

❀ ❀ ❀

قرانونه له زړګونو شول بسیار
په هر کور کنبې دی ګردونه پرې انبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلق اکثر ئې له لوستونه شول بېزار   له دنيا به شرمېدلی په مخ تور ځی

❀ ❀ ❀

دېر شيخان او ملايان د دنيا کار کړي   چه وخت تير شی نو بيا هله مونځ اختيار کړی
زړئې لري لکه درونډ د اوړو بار کړي   په خوله مونځ په زړه ئی شل فکرونه نور ځی

❀ ❀ ❀

مونځ هغه دی چه معنا ته ئی حضور وی   لکه دا چه يې له خدای سره مذکور وی
هم ئې ښه قيام، قعود په ښه شعور وی   چه دا نه وی ښکته پورته به تش تور ځی

❀ ❀ ❀

بېلمازان به سره ناست وی سترګې خړې   په لامده چلم مرداری خولې ککړې
په ژوندونې ورنه خېژی شنې لوخړی   خود به قبر ته زړه سوې لکه سکور ځی

❀ ❀ ❀

په غيبت مرداري خولې زوړندې پوزې   چه ئې کاندې په اذان پورې ېچموزې
خدايه! ته ئی پخپل قهر سره بوزې   هغه ځای ته چه قارون ښکته نسکور ځی

❀ ❀ ❀

ای واعظه! راشه بس دغه ګفتار کړه   ځان دې سم ته د نبی صاحب په لار کړه
له دې پسه نصيحت ځانته اختيار کړه   په لمده ګرګه تاثير کله د اور ځی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساز او سرود بدلې

بزمي اشعار

په پښتو کښې يو ډول اشعار شته چه مجلسيان ئی له ساز سره وائی او مخصوص آهنګونه لری.

دا راز اشعار اکثره له عربی عروض څخه مخالف وی او د پښتو په مخصوص آهنګ ويل کيږی د همدې لامله ئی ملی اشعار هم بولی او ځينو ته سيرې بدلې هم وائی، دا ډول سندرې په طبيعت کښې نشاط او مستی پيدا کوی او جونه و ځلمی ئی په ډېر شوق اوری ځکه چه پدی قسم سندرو کښې د زړه خبرې په ډېر ساده کيف له ډېر صداقت او صراحت سره وی او څه چه د يوه مين زړه غوښتی وی هغه ويل شوی وی.

له دې قسم اشعارو سره زياته دلچسپی د دی لامله وی چه اکثره پکښې شاعران عاشق او معشوقه په سوال و جواب راولی او د دوی د زړونو رښتيانی ترجمانی کوی، پدی اشعارو کښې سړی ته يو دا راز تخيل پيدا کيږی چه دوه مين د عشق راز او نياز لری او زه ئی خبرې اورم. نو هر کله چه عاشق او معشوقه مجنون او ليلی آدم او درخانی، مومن خان او شرينو، موسی خان او ګلمکۍ، سيد کمال او ببو جانه شاعران شی او د عشق سندې وائی ولی به په سړی اثر نه کوی او زړونه به نه ويښوی پدی راز اشعارو کښې مينه او عشق له يوی خوا څخه نه وی بلکه ليلی هم مينه وی او په همدغسی ځای کښې ويل کيږی:

پــــه ليلـــــی هـــــر خـــــوك مينبـــــږی   سخ د هغو دی چه ليلی شی پری مينه

❀ ❀ ❀

همدغه شی دی چه د پښتو په ملی او وطنی اشعارو کښې ئی زياته جاذبه پيدا کړی او رومانتيکی رنګ ئی ورکړی دی که په چا باندی کله د عشق او مينی شمال لګېدلی وی هغه دا منلی شی چه د يوی معشوقې د جنګ خبری او سپوره کنځلی په سړی باندی خومره خوږې لګيږی نو اشعار او د مينی خبری به ئی ولی خوږی او مزه داری نه وی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی د پښتو په عامیانه ادب. ملی چاربیتو، لنډیو او غزلو کښې فکر وکړی نو کومی خبرې چه د معشوقو له خوا شویدی دومره مؤثر دی چه سړی ورته پیریان نیسی او بل راز پری راځی، د مثال په ډول دالاندی شعر وګوری چه یو مین او مینه یو ځای شوی او پدی باندی ئی جګړه ده چه په سپینه خوله می غابن مه لګوه چه مخ به می سور کړی او د کلی کور او همزولو پیغور به راپاته شی، دا جګړه یوځل د دوی په منځ کښې تودیږي او بیا بېرته سره پخلا کیږی او په ډېر لطف و نزاکت سره سوال و جواب خاتمه مومی:

<u>صفت خان د چپرهار:</u>

مه لګوه غابن په سپینه خوله مخ می دی سور که

مه لګوه غابن چه د همزولو دی پیغور کړمه
زه به څه جواب سبا د کلی او د کور کړمه
اوس به د کوځی په منځ کښې پورته شروشور کړمه
مخ می دي ځوانمرګه غوځ د غاښو په انبور که

مه لګوه غابن په سپینه خوله مخ می دی سور که

غټ به کړی په زوره ګوندی تولـه به دی تېره کړم
لیچی به زیندی ستا د نری غاړی چاپېره کړم
دا قهر وغصه به دی په یو ساعت کښې هېره کړم
ځانته دی مرګوتی پدی خپل عمل حضور که

مه لګوه غابن په سپینه خوله مخ می دی سور که

مرګ داسی اسان دی چه ئی تا غوندی ځلمی وکی
تاغوندی کارونه مګر چېرته کوم شرمی وکی
ځوان خودی یوځوان وی چه دا ستا غوندی ګرمی وکی
لاس د آخر پوری په بد دود او بد دستور که

مه لګوه غابن په سپینه خوله مخ می دی سور که

ما غوندی ځلمی وری د ځمکی په مخ بل نشته
تا غوندی پیکی په مخ د بوتی د سنبل نشته
ماغوندی بلبل په بڼ کښې ستا د مخ د ګل نشته
نه لګوم غابن وری دا سوال می دی منظور که

مه لګوه غابن په سپینه خوله مخ می دی سور که

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا چه کړ منظوره زه مېنه د بویولویم
زه په زړه کښې پاکه کله ستا د غولولویم

واك اختیار دی خپل دی یاره ستا د لوبولویم
ستا د زړه کوټی ته وقف ما د جبین ورکه

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

راشه صفت خانه چه اشنا دې دلجوئی وکړه
تېر شه باك ئی نشته چه پخوا یې بدخوئی وکړه

وه قراره شومه اودې داسی نیکخوئی وکړه
خیر دی پکښې نشته که دی یار ځانته تربور که

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

(پښتانه شعراء)

پدی شعر کښې چه عاشق او معشوقه پخلا کېدو ته چل جوړوی یعنی عاشق له یوې خوا خپل ځلمیتوب او له بلی خوا د محبوبی د مخ ګل ستائی او وائی چه نه د سنبل بوټی تا غوندی پیکی لری او نه ما غوندی بلبل پدې بڼ کښې شته ستا سوال می منظور که او په سپینه خوله دی غاښ نه لګوم نو معشوقه هم وائی تا چه زما سوال منظور کړ نو زه هم ستا د بویولو مېنه یم او ستا د لوبولو یم په زړه کښې درسره پاکه یم او د فریب و چل فکر راسره نشته. د خپل جبین نورمی ستا د زړه کوټی ته وقف کړ.

که څوك د خبرو له خوند سره اشنا وی او دا مزه څکلی شی هغه به دا ومنی چه د جبین نور د زړه د کوټې دپاره د پښتو په ملی اشعارو کښې دغه راز ډېری ښې ښې نمونې شته چه د سوال و جواب له طریقی نه پکښې کار اخستل شوی او شاعر پدې باب کښې ډېر مهارت خرڅ کړیدی، د مثال په ډول دا یوه دوه نمونی نوری هم وګورئ!

<u>لیونی محمدجی د پکلی:</u>

بیګا می دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو
زه ګډ لکه بورا شوم په ګلزار د تورو زلفو

❀ ❀ ❀

بیګا می دی سیل کړی ستا زلفو په باغچه کښې
خښ می کړه غاښونه په نرمیۍ زنه سوچه کښې

ګډ لکه بورا شوم د انارو په چرچه کښې
بل بوی می کړ د شاه د غاړی هار د تور زلفو

زه ګډ لکه بورا شوم په ګلزار د تورو زلفو

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه هار دی زما بوی کړیاره ته پری مست بنګی شولې   اوده لکه بهرام د سر اسیا په پالنګی شولی
خورلکه بورا زما په سره ګل اننګی شولی   اوس ډېر درته قهرېږی څوکېدار د تورو زلفو

بېګامی دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❁ ❁ ❁

که ډېر راته قهرېږی وړی رب به می ساتی کنه   ته راته اوس سم که د اوږدو زلفو لښتی کنه
سپینه خوله دی راکه موږمی که لکه طوطی کنه   یو ځله می ګډ که په انبار د تورو زلفو

بېګامی دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❁ ❁ ❁

تا به کړم داخل یاره د سپینی سینی باغ کښې   ته به شی یاغی له ما به ګرزی په دماغ کښې
سپین مخ چه ښکاره کړم رڼا ورکه شی چراخ کښې   رب را له راکړیدی سینګار د تورو زلفو

بېګا می دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❁ ❁ ❁

رب درله درکړی دی ډېر حسن بیشماره   نظر وکړه نیازبینی زه ولاړ یم ستا دپاره
پرون چه صبحدم می درلېږلی وه ریباره   په زړه باندی چیچلی یم ښامار د تورو زلفو

بېګا می دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❁ ❁ ❁

ښامار به درته دم کړمه وږوکیه اوده داره یم   زهیره زه کمبخته ستا په پت کښې بیقراره یم
راځه چه ځوپکلی نه زه موزی نه اوس بیزاره یم   ما تول درله درکړیدی اختیار د تورو زلفو

بېګا مې دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❁ ❁ ❁

اختیار دې (محمدجی) که د پکلې په شاعرانو کښې   بادشاه دی ځان نه شمېری په جمله د فقیرانو کښې
قلنګ ئی که جاری اوس د ډیلی په امیرانو کښې   ملګونه ئی رایت کړه په اشعار د تورو زلفو

بېګامی دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو
زه ګډ لکه بورا شوم په ګلزار د تورو زلفو

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید کمال دشکی:

ورووڼیسـه پـه خولـه کښـې د سورکوشـونډو سـرونه | پـه غاښـو بـه میـده کړی سره ننکـی سـره زنځیرونـه
وروونیسه پـه خولـه کښـې غونډه زنـه مـی ابـداره | نادانـه ډار مـی شـینه سـتا د غاښـو لـه پرهـاره
تـــه کلـــه بینـــوائی د ګلونـــو لـــه ګلـــزاره | اول اخـــره ســـتا یـــم خلـــه وائـــی منترونـــه

ورو ونیسـه پـه خولـه کښـې د سـورکو شـونډو سـرونه

❀ ❀ ❀

منتـر بـه ولـی نـه وایـم زمـا د خـوا بلبلـی | پـه خوله باندی زمائی او په زړه باندی د بل ئی
لـه مـا سـره وعـده ږدی مـوزیکی سـره څملـی | را اوړی پـه زړګـی مـی د غمونـو انبارونـه

ورو ونیسـه پـه خولـه کښـې د سـورکو شـونډو سـرونه

ملاتینګـه کـړه جانانـه یـم ولاړه سـتا پـه پـټ | اول او اخـر سـتا یـم پـه مـوزی دی شـی لعنـت
مـوزی بـه مـی بیـا نـه مـومی تـر ورځـی د قیامـت | مـا سـتا د پـاره ایښـی دیسـین بابـا نذرونـه

ورو ونیسـه پـه خولـه کښـې د سـورکو شـونډو سـرونه

نذرونه به خود ورکړی چه ته داسی شینکی خال لری | توره دې لنګی سپینه اوړی ننکی کښې لال لری
مدام چه په سلام ببو خیل ځانته سید کمال لری | سپینه خـولګی ورکـړه ځکـه کړی درتـه عذرونـه

ورو ونیسـه پـه خولـه کښـې د سـورکو شـونډو سـرونه
پـه غاښـو بـه میـده کـړې سـره ننکـی سـره زنځیرونـه

❀ ❀ ❀

د بزم او سرود په اشعارو کښې نور هم ډیر صفتونه شته چه د دی اشعارو جاذبه او تاثیر زیاتوی او یو ډول مستی او خمار په اوریدونکو کښې پیدا کوی ځکه چه یو خو وزن او آهنګ ډیر مست او دلچسپ وی بل پکښې تعبیرات ډیر ساده او طبیعت ته نزدی وی او هر څوك ګمان کړی چه زما د زړه خبری کوی، د همدی لامله چه دا خبری د زړه خبری وی په زړونو اثر کوی او زړه ته لاره لری، ښائی چه تاسی به کله په مجلسونو او صحبتونو کښې له هر هر چا نه ډیری خبری اوریدلی وی او ډیر کسانو به له تاسی سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینی او محبت، دوستی او خلوص اظهار کړی وی مګر د چا خبری چه تاسی ته بې الایشه ښکاره شویدی هغه خوند او خوږوالی به مو په ډېرو تکلفی او مصنوعی اظهاراتو کښې نه وی لیدلی او پدی به باور لری، چه په زړونو باندی د زړونو خبری ښې لګېږی که څه هم طفلانه وی او د ځینو په نظر کښې هېڅ معنا ونلری.

زما په ګمان او د شاعرانو په عقیده کومی خبری چه عشق او محبت، د زړه جذبات ئی چاته ورښئی ادبی فنون او معانی و بیان، صرف و نحو، استاد او معلم ئی نشی ښودلی زمونږ په ملی ادب کښې د مینو ناری چه د امیانو شاعرانو له خولی وتلی دی ښائی چه د دیوان خاوندان به ئی نلری او نه به کوم ملا په خوب کښې لیدلی وی، د همدی لامله یو شاعر وائی:

هغـه چـاری چـه زمـا پـه خـاطر اوری　　　شیخ ئی نه وینی په خوب ملا په توری

❀ ❀ ❀

د آدم خان او درخانی په نارو کښې دا یوه ناره چه درخوئی کوی او د فتح خان اس ته په هغه وخت کښې وائی چه فتح خان سپور دی او جنګ ته ځی.

د فتح خان کرنګه نال نال به دی زرین کړم　　　که دی دا وار فتح راوړو زما امیل به دی د غاړی لونګین کړم

❀ ❀ ❀

د شعر او ادب، د عشق او مینی په بازار کښې لوړ قیمت لری او سړی پوهېږی چه مینه څومره ښې او خوږی خبرې یوه شاعر یا شاعری ته ورښئی.

د ښادی خان او بیبو د عشق په افسانه کښې هم دغه راز ډېری د خوند نارې شته چه د مینی له کانونه را وتلی او حقیقی اثر ئی پیدا کړیدی.

یوه ورځ ښادی خان د بیبو کورته راغلی او هغه ځی چلم ورته ډکوی او په چلم باندی پخپلو ګوتو اوړدی، ښادی وائی:

که ور وځی بیبو جانه په څه شان په کرشمو ځی　　　د یوه ښادی دپاره بخملی ګوتی سېزی په چلم اوړدی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدی ناره کښې که څه هم د قافیه والو په نزد څه ضعف او نقص موجود دی مګر د اهل دلو او عشق لرونکو نظر په معنی باندی وی او په بیبو باندی د ښادی خان دلسوزی اثر کوی ځکه ورته په جواب کښې وائی:

چلم به ډك كرم د لونګو د اژری پیزوان به پاس پر چلم کښیږدم
نو به یوسم دا چلم او سپینه خوله به د ښــادی مخی ته کښیږدم

دلته باید مونږ د شعر ردیف و قافیی ته ونه ګورو او دا ونه وایو چه قافیه پکښې نشته بلکه کیف په نظر کښې ونیسو یوه معشوقه چه د خپلی غاړی له لونګو چلم ډکوی او دپاسه پری خپل پیزوان ږدی بیائی له سپینی خولی سره یو ځای د خپل اشنا په مخکښې ږدی نو ته ووایه چه د دی چلم نیشه به څنګه وی او دا کیف به سړی په بل شی کښې څنګه پیدا کړی، سره له دومره لطف او نزاکته چه پدې شعر کښې شته که سړی د شعر قافیې ته ملتفت کیږی باید پخپل ذوق بدګمانه شی او خپل علاج وکړی ځکه زه هم پخپل دغه التفات خوښ نه یم او ښه نه ورته وایم.
د پښتو د ملی ادب ښېګڼې او مزایا بیانول ځانته مستقل کتاب غواړی او په دغسی لنډو بحثو کښې ئی حق نه ادا کیږی ځکه خپل بحث ته خاتمه ورکوم او یو څو نمونې ئی ښاغلو لوستونکو ته له پښتانه شعراٴ څخه را اخلم:

<u>صالح محمد:</u>

(۱)

لیلــی بانــه دی د نښــترو پــه شــان
ډول دی زیــات دی د رنګینــه ســره
ســپینه ســینه لــری د زرو پــه شــان
مـــزه کـــوې د لونګینـــه ســـره

❀ ❀ ❀

لیلـې کـوځې دی لګـی مـلا بانـدی
تـالو نـه خـوری څـومره اوږدی دینـه
لبـــې دی را پـــه بســـم الله بانـــدی
د میتـــر لام صـــاحب خـــوردی دینـــه
بیګـــا راځـــه زمـــا ســـلام بانـــدی
نـــن مـــی خالونـــه ایښـــې دری دینـــه
د وروځــو خــال مــی د کــوترو پــه شــان
هســـی شـــغلی کالـــه جبینـــه ســـره

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وروځو خال زما سردار دينه — دا توری زلفی می فوځونه لرم
هلکه نوی می بهار دينه — ځان دی ساته ډير مکيزونه لرم
زما صورت د ګلو هار دينه — په اوربل زړونه تاويزونه لرم
افسون کوم د جادوګرو په شان — سترګی می ښکار کا له دوربينه سره

❀ ❀ ❀

افسون دی وکړ جادوګری جلی — په مخه مه راځه رنځور دی کړمه
دا توری زلفی دی لښکري جلی — هسی په دار لکه منصور دی کړمه
زور دی اوبه شه زور وري جلی — همسا اخلم په ضرور دی – کړمه
بيګا درځم د ناخبرو په شان — چه يو له بله وکړو مينه - سره

❀ ❀ ❀

بيګا راځه د برجل خواله زما — چه درښکاره سترګی خماری کړمه
هلته به درېشی ريباره زما — هلکه ستا د زړګی چاری کړمه
په طمعه ګرزه له حصاره زما — چه دی نصيب لبي آبداری کړمه
صالح محمد می د زرګرو په شان — تکر وهی له نورالدينه سره

❀ ❀ ❀

<u>محمد دين د پېښور د نوښار:</u>

(۲)

سپين مخ دی ګلزار دی — زړه می نا قرار دی
ستا زلفي سمسوري دی — سری لمبي راپوری دی

❀ ❀ ❀

ستا حسن و جمال — ډير دی کړه پايمال
غاړه کښي دی هار دی — زنه دي انار دی
سيال دی چيرته نوری دی
سری لمبی راپوری دی
ستا د خولي الفاظ — دی لکه مقراض
ډير ظالم دی پلار دی — خون کوی خونکار دی
چغی په هر لوری دی
سرې لمبی را پوری دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اور کښې د هجران — دی زما ګذران
حسن دی بسیار دی — مرم زړه می پرهار دی
ستا خبری سپوری دی
سری لمی راپوری دی

❀ ❀ ❀

(۳)

د یار مخ می عجب خوند کا لکه ګل د سبائی — بیوفا راته ښکاره شوه د بی ننګو اشنائی
د یار زلفی منګری دی تور چشمان ئی اثری دی — سپکی غاښ ئی مرواری دی پسی زه شوم سودایی
عجب ښکلی دې بشر دی ټول عالم په تا خبر دی — هم اول اخر بهتر دی کرم د در ئی ګدائی
امانی صورت دی باغ دی مخ دی سپین لکه چراغ دی — د پتنګ په زړه کښې داغ دی ځکه کاندی اشنائی
محمد دین دې دی سایل خیرات ورکړه د اربل — دی زړګی باندی ګایل که ئی وکړی دوائی

❀ ❀ ❀

(۴)

توکل دښبوی:

په ګلشن کښې د بلبلو شورماشور دی — غمازان چه غمازی کا مخ ئی تور دی
د هغو چراغ بل نشو تر سهاره — چا چه کړی په عاشقو ظلم زور دی
ما به دم کړی د وصال په منترونو — سور پیزوان دی اوده دار په شونډو سور دی
درسته شپه انوار وریږی تر سهاره — د سهار د وخت رحمت ګوره لا نور دی
د دنیا له عیش وتلی سرا سر دی — چه بل شوی د هغو د مینی اور دی
سر دی نه پورته کوی د غم له ټاله — توکله نن دی څه کاڼی په کور دی

❀ ❀ ❀

زه خوږلی په زړه باندی ستا د زلفو منګرویم — طبیبان خوشی خواری کړی ساه می خیژی په ناوریم
جلاتان راپسی ګرزی په اوزوو ښکلی توری — وابه نوړم ستا د لوری زه مین ستا په ابرویم
لاس ئی ونیسه په بند کښې ای دلبره خدای دپاره — د مجنون په شان می حال دی مدام پروت زه په خوارویم
تش کالبوت په دنیا ګرزم ساه می نشته په بدن کښې — د بیلتون ظالم له لاسه حلال شوی په تبرویم
زه توکل د غیرو خلقو کناره ناست یم ځان ژاړم — د ګناه پیټی می دروند دی خپل مولا ته په زارویم

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶)

میرا اپریدی:

عاشق سوال ګیر دی له خپله یاره — په در دی پروت یم په زړه افګاره
خیر له ورتلمه هر څه می هېر شوه — امسا په لاس کښې سپی را چاپیر شوه
په لاس رانغی د زلفو تاره — عاشق سوالګیر دی له خپله یاره
په در دې پروت یم په زړه افګاره
چراغ بلېږی ځان کړه پتنګ — مخامخ ورشه مکړه تری ځنګ
تری را جدا کا د ګلو هاره — عاشق سوالګیر دی له خپله یاره
په در دی پروت یم په زړه افګاره
سوال می کولو هلته ایسار شوم — سود می ونکړ لاپری سنګسار شوم
عبث مې تېر کړی د ځوانۍ واره — عاشق سوالګیر دی له خپله یاره
په در دې پروت یم په زړه افګاره
میرا فریاد کړی پروت دی رنځور — پری مقرر شو د غم ناسور
طبیبه زر شه وکړه تلواره — عاشق سوالګیر دی له خپله یاره
په در دې پروت یم په زړه افګاره

(۷)

نوروز:

چپې مې په زړه ځی د غم داسې داسې — ژوندون می که تنګه ستا ستم داسې داسې
نه پاتی مجنون نه فرهاد او شیرین شوه — فنا شو په عشق کښې عالم داسې داسې
سیلاب می د اوښکو په مخ ځی همیش — بهېږی له سترګو می نم داسې داسې
ملنګ دې د در یم ای ماه جبینې — ګرېږم مدام خورم قسم داسې داسې
غماز مې پرېباسی د غم په خندق کښې — زه غواړم مدد ستا کرم داسې داسې

نوروزه مثال د عمل ځانته بل کړه
شته ځای د خطر په تورتم داسې داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸)

<u>در محمد ځاځی</u>:

کله به راوړې دواړه لب، شیرین ګفتار، یو وار، زلفی دې تار په تار، سوزم بی اوره
کله به راوړی دواړه لب زنه دی قند، پیونه، راوړه په خوند، په ژوند، که خدای ته ګورې
سرې دې منګلی زړونه وړې په هر ساعت، اوچت، کوی غیبت، تهمت، د یار په لورې
نیاز مینی نجلی که پیزوان په شونډو سپور، په زور، وسوم په اور، لا نور سترګې ئې تورې
له ډېرې مینی می د زړه په سر پرهار، د یار کړی به شمار، یو وار، ټوتی څلوره

❀ ❀ ❀

دا لونګین په سینه وړې لکه غنچه، سوچه، سینه باغچه، د چا نصیب نیولی
ثانی ئی نشته تمامی صورت ئی ګل، سنبل ګوره چارګل، د نجل سرې ئې منګولې
چه مازدیګر په ګورد ووینم سور شال، پایمال مکوه خیال، جنجال مستی بلبلې
لاس می در پرېږده د روپیو په قطار، یو وار، خال په رخسار، د یار په جبین سوره

❀ ❀ ❀

زلفی دی بیا په سینه جوړی کړی خوری وری، وهم نارې سورې، نشته دلبره
څوك چه مین شی زړه ئې واړه شی اریز مریز، نکړی، پرهیز، هرګز په مازدیګره
نیاز مینی نجلۍ زلفی بیا کړلی غورځنګه په څنګ سازوی رنګ په رنګ، کوی هنره
د یار دپاره ئی ساتلی دوه انار تیار سینه ګلزار، ګل بار، وهی په زوره

❀ ❀ ❀

زړه می ګوګل کنبې ډیری مینی که خراب تراب، نکړی حساب کتاب شونډی میینی
لاس می نیولی سوال کوم د خدای په در، دیګر، غوځ می زړه سر ځیګر ثاخی ترې وینې
ویشتلی زه یم مازیګر مستی ښارو په ورو، د شونډو سرو، دارو، را که د مینې
کمکی دی مړاوی په ما خاوری وای انبار انبار (در محمد) خوار، و یزار له بدو نوره

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹)

احمد ګل د ګلائي مومند:

محبوبا په اربل – نن کرلی سنبل عـاشقان زور وی

❀ ❀ ❀

تا داغ د جدائی ایښی زما د زړه دپاسه همدا به دی له لاسه
کېدل، زبېدل، ستا خندل، می په دل کښی نیران زېږوی

❀ ❀ ❀

جامی می په تهمت کښې شولي رنګی د دلبر زخمی د زړه په سر
ښه غندل په ګوګل، مخ دی ګل د کابل شنه طوطیان بندوی

❀ ❀ ❀

سره لب دی د خوبانو محبوبا د زړه ملهمه سپین مخ دی لکه شمعه
دی سنبل که کاکل، کړی سیزل که دا غل کل جهان ورانوی

❀ ❀ ❀

احمد ګل دی په وصلت کښې شراب څکلی د لبانو مکیز د معشوقانو
سنګدل کوی تل، تېز کتل په بور جل سور پیزوان زنګوی

❀ ❀ ❀

هیڅ ترحم نشته دی په هغه دلخراش کښی تېر شه په تلاش کښې

❀ ❀ ❀

مرم زړې زړې شمه وسوزم ایری شمه
ته چه د زړګی حالونه سی رقیب ته فاش کړی تېر شه په تالاش کښې

❀ ❀ ❀

ستا که په ما پام نه وی ژوند به می ارام نه وی
ما خو که زړګی بایللی نه وای په تا کاشکی تېرشه په تالاش کښې

❀ ❀ ❀

حال نه دی بیرون زما وګوره لړمون زما
جوش کا په کوګل کښې لکه خښته په سور داش کښې تېر شه په تالاش کښې

❀ ❀ ❀

سورګل په شین برك کښې شی احمد ګل په مرګ کښې شی
ته چه مازدیګر له کوره ځی په شین قماش کښې تیر شه په تالاش کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډۍ

په پښتو سندرو کښې يو ډول اشعار شته چه لنډۍ يې بولي، د لنډۍ لمړی مسره لنډه او دوهمه اوږده وی، دا ډول اشعار د پښتو په موسيقی کښې ډېره زياته برخه لری ځکه چه د پښتو په هر خوا کښی په بېل وزن او بېل آهنګ ويل کېږی مګر هر آهنګ ئې جذاب او له سوزه ډك وی چه اورېدونکی ئی ارو مرو له تاثير لاندی راځی. په دغو ټولو اوزانو کښې چه د لنډۍ دپاره پيدا شويدی تيرائی وزن ډېر شهرت موندلی او زيات موثر دی. لنډۍ علاوه پدی چه په يو مؤثر او سوزناك لحن ويل کېږی او د آهنګ په لحاظ زيات تاثير لری د مضمون او مفهوم په اعتبار هم د پښتو په لوړو او عالی ادب کښې ښه ځای لری او د فصاحت او بلاغت زور او قوت پکښې ليده شی اکثره لنډۍ داسی دی چه په پښتنو کښې د ملتونو په ډول ويل کېږی او (حکم و امثال) ورته ويلی شو، ډېر مطالب شته چه د يوی لنډۍ په ويلو د کناياتو په ډول ادا کېږی او له صراحت نه اولی بلل کېږی. په لنډيو کښې که څه هم ځينی داسی وی چه د سوال و جواب په ډول د مين او مينې له خوا ويلی شوی وی او د مضون تسلسل پکښې ليده شی مګر عموماً يوه لنډۍ له بلی نه په مضمون کښې جلا دی او په هره لنډۍ کښې يوه خبره تمامه شوی وی. په لنډيو کښې ساده ګی او له عمومی ذهن او تخيل سره موافقت، اولسی تعبيرات او ځنی نور صفتونه موجود دی چه د لنډيو خوند ئی ډېر زيات کړيدی او په هر چا باندی ښې لګېږی د مثال په ډول دا يوه لنډۍ وګورئ! چه يوه مينه د خپلی مينی د زياتوالی په اظهار کښی وائی:

د مينی تول مـو سـره وکه زه يولوټه په يار زياته وختمه

پدی لنډۍ کښې دغه ساده. اولسی تعبير چه يوه لوټه زياته ختل دی دا لنډۍ خوږه کړې او ادبی ملاحت ئې پکښې پيدا کړيدی.

يو بل مين له يوی خوا د عشق جاذبه او د ليلی کشش او له بلی خوا د خلقو تهمتونه او خبری وينی او په داسې موقف کښې دريږی چه نه وړاندی تلی شی او نه بېرته راګرزېدلی شی نو په ډېر ساده ډول وائی:

کــه پســې ځــم خلــق پــوهېږی که پسې نه ځم ليلی کړی اشارتونه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا راز مضمون په دغسی ډول ادا کول چه له دېنه زیاته عام فهمی او سادګی پکښې نوره نه ځائېږی د لندی جوړوونکو کار دی او په نورو اشعارو کښې ئی په ډېر ندرت سره موندلی شو.

د دې لامله چه د پښتو لنډی په پښتو سندرو او پښتو ادب کښې لوړ ځای لری او د ملی ادب غوره نمونې پکښې شته یو څه لنډی دلته له یو ځای او بل ځای څخه د انتخاب په ډول را اخلم:

راځـی راځـی چـه لـنډی وايـو لنډی لاښې دی د یار غم غلطوینه

❀ ❀ ❀

د معشوقو له خولې:

زمــا د لاس ګــوتې د ســرو کــه زه به دې کور په سرو منګولو ټولومه

❀ ❀ ❀

زمـــا د زړه تســـلی وکـــه پس له هغه می په سینه وهه لاسونه

❀ ❀ ❀

کـــه دې وطـــن راســره پرېښود په سرو منګولو به دې خپې چاپی کومه

❀ ❀ ❀

راشـــه قســـم راســره وکـــه که نازولې مې ساتې درسره ځمه

❀ ❀ ❀

راځـــه چـــه وتښـــتو مینـــه ترشا خبرې به سپین ږیری سپینوینه

❀ ❀ ❀

قلـم دی مـات ګـوتې دی پـری شـی زمـا خیـالی اربـل تـه نکـړی تاویزونـه

❀ ❀ ❀

زمـــا اشـــنا نـــادان هلـــك دی چه خـولکی ورکـړم پـه صحرا وائـی حالونه

❀ ❀ ❀

مـــلا آذان تـــه بیـــره مکـــړه زه د اشـنا پـه غېـږ کښـې اوس ورولوېدمـه

❀ ❀ ❀

مســـلمانی پـــه چـــا کښـــې نشـــته د لاس بنګـړی مـې خرخـوی مـا ژړوینـه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولا دې بله زېرمه وکه — زما د غاړې اوربه مه کاږه مینه

❁ ❁ ❁

ما درته نه وې شرمېدمه — د سرې نتکۍ سره پېزوان مزه کوینه

❁ ❁ ❁

مبارکی راکړئ عالمه — له تهمتو سره خپل یار قبوله کړمه

❁ ❁ ❁

وار مې د تورو زلفو تېر شه — اوس مې په تورو زلفو نه نښلی بازونه

❁ ❁ ❁

که مې خدای ښه ساتی که بده — را ټول به نکړم د سالو سره پلوونه

❁ ❁ ❁

د کوټې تیر رابانـدی پروت وای — رابانـدې نه وای د بی ننګ سړی لاسونه

❁ ❁ ❁

ښکه دی خواره کړمه خدایه — چه همسایه مې د خولګۍ تمه لرینه

❁ ❁ ❁

خلق جوړه جوړه ویدیږی — زه کم نصیبه یار په خوب لانه وینمه

❁ ❁ ❁

خدای به دی بیا راته محتاج کړی — که په لنډی زنه مې ووهل خالونه

❁ ❁ ❁

چه زه کور نه یم ته رامشې — تا له به کور په بنو ښوك جارو کوینه

❁ ❁ ❁

جبل وهه دنیا پرسته — زما د ناز خندا دی هېره شوه مینه

❁ ❁ ❁

ټینګه مې مه نیسه په غېږ کښې — سبا به بوی د لونګین در ځنی ځینه

❁ ❁ ❁

له مانه ته ښه ئې چلمه — چه جانان خوله دربانـدې ږدی دواړه لاسونه

❁ ❁ ❁

په نصیب خپل همزولی راکړی — که نیستی راغله په خندا به ئی تېرومه

❁ ❁ ❁

په مټیز توب درسره نه ځم — په پاکه مینه درسره یم ښو چه یمه

❁ ❁ ❁

په غم کښې تا نه کمه نه یم — کم عقله نه یم چه به کلی خبرومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېږده چه تور شامار مې وخوري　　　په پاړوګر جانان زه ډېره نازېدمه

❀ ❀ ❀

اشنا مې ورئ رانه تللی　　　چه دسترخان لره ورځم ژړا راځینه

❀ ❀ ❀

سترګې مې تا ته توروڵې　　　چه ته رانغلې په سرو اوښکوئی مینځمه

❀ ❀ ❀

ځوك به دې مړ کړي ښکلی یاره　　　پردی بړستنی جګوی شمېري خالونه

❀ ❀ ❀

که مې د یار کوټې په لاس وای　　　ما به له ټولو نجونو پورته وړه لاسونه

❀ ❀ ❀

بنګړی مې ستا په کټ کښې مات شوه　　　که مړنی ئی اوس مې ډك کړه مړوندونه

❀ ❀ ❀

په خوب ویده به دې راوېښ کړم　　　یاره زما د لاس بنګړي راغلې دینه

❀ ❀ ❀

که په سلام مې خوشحالېږې　　　زه به دا سری منګولی تل په تندی ږدمه

❀ ❀ ❀

زما هر وخت تا ته سلام دی　　　چه در په یاد شوم زما اخله سلامونه

❀ ❀ ❀

د جنازې بازومی نیسه　　　که سپینه خوله می په راستی درکړی وینه

❀ ❀ ❀

لالیه راشه چه خوله درکړم　　　زمونږ په کلی کښې مرګوده مړه بشمه

❀ ❀ ❀

پاس د اسمان ستورو ته ګوره　　　په تا می دومره دی د سپینې خولې پوروونه

❀ ❀ ❀

که مې پخپل یار کښې وفا وای　　　زه به د بل یاری ته ولې پخسېدمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ورځی توری سترګی ګرزم   د شپې په لپو لپو اوښې تویومه

❀ ❀ ❀

اوبه د کوز ګودر خوړې دی   زه د اشنا دپاره برګودر ته ځمه

❀ ❀ ❀

زما سالو ښې ګرمی کېږی   په زړه ظالم اشنا مې اورته کشوینه

❀ ❀ ❀

اختر د واړو مبارك شه   زه به خپل سره لاسونه یار ته ورکومه

❀ ❀ ❀

خلق دی وائی تهمتونه   زه د اشنا په غېږ ښې چا لیدلی یمه؟

❀ ❀ ❀

ریباره ورشه ورته وایه   که د بدیو زور لرې درسره ځمه

❀ ❀ ❀

برائی چېری وی یتیمه!   چه شا لیلا په سپینه خوله کړه خیراتونه

❀ ❀ ❀

په ځان مین ئی په ما نه یې   یاری په داسی مینو نه کېږی مینه

❀ ❀ ❀

تر مستانه یار خو می جارکی   چه تش دیدن ته ئی خېمې وهلی دینه

❀ ❀ ❀

خاونده بیا دی ماسختن که   چه نارضا کټ ته می ریږدی اندامونه

❀ ❀ ❀

روکی چه سپور شی د خپل کور شی   لالی دی سپور شی چه سپره ورپسی ځمه

❀ ❀ ❀

زما جانان دی راسره وی   په مادی تیږی له میرو راچلوینه

❀ ❀ ❀

امیره ستا نوکران ډېر دی   د سپینې خولی نوکر را پرېږده چه راځینه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

یار مې په سرو لاسو مین دی　　ځکه نکریزی پخپل کور کښې شنې کومه

❀ ❀ ❀

ګوتی بنګړی د دنیا دود دی　　زه له نښتمنه یاره نه غواړم دودونه

❀ ❀ ❀

زه دی په دوه و کښې کړم خدایه　　چه د پلار کور کړم که له یاره سره ځمه

❀ ❀ ❀

هغه ساعت به لوی قیامت وی　　چه زوړ سړی په چتې واچوی لاسونه

❀ ❀ ❀

تر دی خوروری سپی راتېر شه　　تر دی ملالی خولی به زه در تېره شمه

❀ ❀ ❀

خاطر دی ډېر راباندی ګران دی　　زه په ملاله خولګی نه پرېدم لاسونه

❀ ❀ ❀

دا پېغلتوب می دی غم دود کړی　　خیالی ځوانان راپسی مری خونکاره شومه

❀ ❀ ❀

زړه دی زمونږ له کوره ویسه　　مونږ کره نشته د مینو زړو ساتنه

❀ ❀ ❀

توره بلایم نور څه نه یم　　په یار می خاوری اړوی هیڅ نه کېږمه

❀ ❀ ❀

ته د اختر په سهار راشه　　زه به دراوزم توری سترګی سره لاسونه

❀ ❀ ❀

هلکه مری که پاته کېږی　　دا می دستور دی نری سترګی تورومه

❀ ❀ ❀

سترګی کجکول کړه دیدن واخله　　ملنګه یاره په بانه راغلی یمه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مینو له خوا:

پـــه ګـــودر څـــه بـــلا لګیـــږی؟ چه کشر وررور دی بدرګه درسره ځینه

❀ ❀ ❀

د شـپې پـه خـوب کښـې ګـلان وینـم د لیلـی مینـه مـی پـه ګلـو ګرزوینـه

❀ ❀ ❀

خـــال دی واهـــه خبـــر دی نکـــړم ناغه به راکړی د سرکو شونډو سرونه

❀ ❀ ❀

کـــه پـــه صـــورت درنـــه جـــدایم اروا می ستا په کټ منګولی لګوینه

❀ ❀ ❀

لـــه پاســـه ســـره لســـتونی راغلـــه د بـام پـه سـر ورتـه پیریـانو ونیومـه

❀ ❀ ❀

کـــه ســـتا د ســـترګو اشـــارت وی په موزیکی به درته سره کړم دیوالونه

❀ ❀ ❀

ستا په نتکی کښې شیطان ناست دی هره شپه می ستا خولکی ته لمسوینه

❀ ❀ ❀

پـــه ګـــورد ســـرو ســـالو ښـــکاره شـــه مـا وی دی تـورو اوبـو اور واخسـت مینـه

❀ ❀ ❀

ژړا مـــی نـــه ده پـــه چـــا ګرانـــه خوشـی ګریـوان پـه اوښـکو خلـه لمدومـه

❀ ❀ ❀

زړه مـــی د تاســـی کـــور کښـــې پرېښـــود مـور تـه دی وایـه چـه پری نکړی منتونه

❀ ❀ ❀

زړګـــی مـــی تاســـی کـــړه هېـــر شـــه خور به دی ځای جارو کوی مونده به ئی کړینه

❀ ❀ ❀

اول دی لاپـــې دیـــاری کـــړی اوس دی کټکی د مور له خنګه ګرزوینه

❀ ❀ ❀

کـــه دنیـــا ئـــی شـــرمو نـــه نـــه وای تا به منګی ووړ زه به تش درسره تلمه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر راز لنډۍ:

خدایه بې دردوته درد ورکړې　　　چه د دردمنو له احواله خبر شینه

❀ ❀ ❀

زما سلام په هغو وایه　　　چه د ماښام ډوډۍ له اوښکو سره خورینه

❀ ❀ ❀

په خوله به جنګ دسره وکړم　　　د زړه کوخې به درنه ولی ښلومه

❀ ❀ ❀

ټپس د باز په نرخ خرخېږی　　　زه په دغه بازار سودا کله کومه

❀ ❀ ❀

خندا له تا سره جوړیږی　　　ماته پراته دی په څولۍ څولۍ غمونه

❀ ❀ ❀

د ازادۍ په لار کښې مړ شې　　　چه جنازه دی د اسمان ملکی وړینه

❀ ❀ ❀

مسلمانی په چا کښې نشته　　　مرور ګرزم څوك می نه پخلا کوینه

❀ ❀ ❀

زما د ګور مړی یادیږی　　　ما ګور ګټۍ کړی چه قبرونه لټومه

❀ ❀ ❀

خاونده غبرګ بچی ئی مړه کی　　　چه یو اشنا له بل اشنا نه بېلوینه

❀ ❀ ❀

د توتی هسی خولګۍ سره ده　　　د باغ ګلونه ټول بورا خوړلی دینه

❀ ❀ ❀

سلام دی راغی ته رانغلې　　　وابه دی نخلم بی دیدنه سلامونه

❀ ❀ ❀

د زړګی حال ویلی نشم　　　لکه خوله پټی تنور بلی لمبې خورمه

❀ ❀ ❀

د دلالانو بچی مړه کی　　　د ګلو لښتی په موزیانو زړوینه

❀ ❀ ❀

د لاله فکر پکښې وکړه　　　چه شال شړی سره یو ځای نکړی مینه

❀ ❀ ❀

دا به له مانه پوره نشی　　　چه هر ساعت دی په جرګو پخلا کومه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربل دی جوړ په غنم لوکه زه خوار به لو کړم که به ستا ننداره کړمه

❁ ❁ ❁

په ګودر ګڼی ونې کېږده چه شا لیلا منګی په سیوری ږدوینه

❁ ❁ ❁

په دهقانی باندې زور وکړئ سپینې پایڅی د زرو ځلی ورانوینه

❁ ❁ ❁

په صبر صبر پوره نشوه سبا می نیت دی بی صبرۍ ته ملاتړمه

❁ ❁ ❁

جنی پخپله ښایسته ده زړګره ستا په ګاڼه اور پوری کوینه

❁ ❁ ❁

جلی وړه د یارۍ نه ده ناپوهه مورئی ورته سترګی توروینه

❁ ❁ ❁

څوك به ئې ولی خاطر نکړی چه کور کښې سره او سپین لری یا سپین مخونه

❁ ❁ ❁

چه په دنیا په ښه رانغلی بیا می د شناختو په سر مه وهه لاسونه

❁ ❁ ❁

مور ئی په کلی شړومبی غواړی لورئی چارك اورۍ په غاړه ګرزوینه

❁ ❁ ❁

یا خو زما په زړه تیاره ده یا د تمامی دنیا مړه دی مشلونه

❁ ❁ ❁

زما زړګی د کاوون غر دی په نورو ګردوی په ما واوری ورویته

❁ ❁ ❁

سوال به ئی ولی نه قبلیږی چه تور اوربل په زیارت ږدی سوالونه کړینه

❁ ❁ ❁

اوښانو بیا غاړی کږی کړی چه پرې سپرې دی سپینی خولی زیړ پیزوانونه

❁ ❁ ❁

بی له دیدنه به روغ نشم که په بارو بارو دی راشی کاغذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــه بـــل وطـــن مـــی نـــه لـــوریږی   کـــه د ځلميـــو رســـالی درپســـې ځينـــه

❀ ❀ ❀

ولـــــې بـــــه نـــــه ژاړم تالاشـــــوم   اشـنا زمـا ديـدن ئـی نـور خلـق کوينـه

❀ ❀ ❀

غمـازه خـوار شـی مـونږ دی خـوار کـړو   شړی دی لنګ شه څه شکوی پردی شالونه

❀ ❀ ❀

ســـردی لـــه هـــری ونـــې لـــوړ دی   چنـاره ولـی نـه راوړی د خيـال ګلونـه

❀ ❀ ❀

عـــالم بـــه ټـــول پـــه تـــا مـــين شـــی   کـــه دی زمـــا پـــه ســـترګو ووينـــی مينـــه

❀ ❀ ❀

پـــه يارانـــه کښـــې زړه ســـندان کـــه   پکښـــې پښـــيږی د پلکونـــو ګذارونـــه

❀ ❀ ❀

نجلـــۍ پـــه ســـر دی منګـــی مـــات شـــه   چـه دی اوبـه شـی د سـينی د بـاغ ګلونـه

❀ ❀ ❀

نصـــــيبه وســـــوزی ايـــــری شـــــې   تنديه مات شی په تا څه ليکلی دينه(۱)[31]

❀ ❀ ❀

۱ :څه لنډۍ له (ملی سندری) واخستل شوی او ځينی لنډۍ ښاغلی (پرهيز) او ښاغلی محمد علی (لونګين) راکړيدی چه د يادولو حق لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاعرانو قضاوتونه

هوښيارانو ويلي دي چه زر زرگرته ښيه او شعر شاعر ته په عربي کښې هم متل دی چه د فضيلت خاوند صاحب فضل پېژنی، نو که مونږ غواړو چه شعر يا شاعر لږ څه ښه وپېژنو بايد د شاعر پوښتنه له شاعر نه وکړو مګر له همعصرو رقيبانونه نه ځکه چه رقابت د حقيقت په مخ پرده غوړوی، او نظر کمزوری کوی. د يوه شاعر په خبرو لکه چه شاعر پوهېږی بل څوك پری هغسی نشي پوهېدای ځکه چه په خبرو پوهيدل او خبری تلل څه آسانه کار نه دی بلکه د چونګښو له توله هم مشکله خبره ده، خبری هر څوك کوی مګر په خبرو هر څوك نه پوهېږی.

دا متل دی چه د ګونګ په ژبه ګونګ پوهېږی او د دردمنو له حاله دردمن خبرېږی نو که څوك شاعر نه وی او د شعر په دقايقو پوه نشي عجيبه نه ده.

مونږ په باغ کښې د بلبلو نغمی اورو او خوند هم را کوی مګر نه پوهېږو چه څه وائی، د ګل غوړېدل او خوربدل وينو مګر دا نشو ويلی چه زړه ئې له خفقانه وچاوده او که له خوشحالۍ ئی د زړه غوټه خلاصه شوه ځکه چه دا د دنيا مرموز اشعار دی او هر يو پری نشي پوهېدلی، څنګه چه په دنيا کښې شاعران او د نغمو خاوندان کم دی دغسی شعر پېژندونکی او په خبرو – پوهېدونکی هم لږ دی.

پدی کتاب کښې کوښش وشو چه شعر او شاعر تر يوه حده وپېژندل شی او دا مقصد هم د ځينو نورو مطالبو په ضمن کښې په کنائی ډول تر يو حده حاصل شی مګر دا کار دومره ګران دی چه ډېر عمر مطالعه او په خبرو کښې ننوتل غواړی.

نو ښه به دا وی چه د څو تنو شاعرانو قضاوتونه هم د پښتو شاعرانو په باب کښې دلته رانقل کړو[1] [32] او په دغه هنداره کښې هم ځينو شاعرانو ته وګورو چه د نورو شاعرانو په نظر کښې څه مقام او منزلت لری؟ کوم يو د کوم يوه په مقابل کښې غوره ګڼی او د يوه له بل نه څه راز امتياز کوی؟ خوشحال، رحمان، حميد، عبدالقادر، شيدا، عليخان ميرزا، دولت، پير محمد او نور په څه نظر کتل کېږی او دوی پخپله يو بل ته په څه ډول ګوری او څنګه ئی ستائی د هر يوه نظريه، فکر، قضاوت او حکميت لاندی بيانېږی.

(۱) خوشحال وائی:

چــــه لاف وهـــــی د شـــــعر   نـــــن پـــــه دا دور دی ډېــــــر

---

۱ :پدې برخه کښې د کاپل له مجلی د ښاغلی حبيبی له مقالی د شاعرانو څه اشعار اخستل شويدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای دی نه کا چه به وایم　　　حال د دویو تېر و بېر
ځوك پاوی ځوك نیم پاوی دی　　　(قلندر) پکښې نیم سیر
د مونږه په حساب دی　　　هیڅ می نه دی واصل هېر
بل دولت فقیر درې پاوه　　　زه ترې ځو سر شاهی تېر
چه په سرای کښې به پیدا شی　　　پس له قرنه پوره سیر

❀ ❀ ❀

د میرزا دیوان می ومانده په ګوډی　　　مسخره می ارزانی خویشکی زمند کړ

❀ ❀ ❀

<u>کاظم خان شیدا وائی:</u>

په دا فن کښې ځو اشخاص دی　　　ډېر زمونږ خاندان خاص دی
یو میرزا دولت واصل هم　　　ښه کلام لری حاصل هم
د پښتو شعر معلوم و　　　په معنی کښې کالمعدوم و
چه قلم په لاس د خان شه　　　مرتب ئی لوی دیوان شه
تصانیف ئی فراوان شول　　　مستند د درست افغان شول

❀ ❀ ❀

هر شاعر چه د افغان دی　　　ریزه چین د خان د خوان دی
خان ممتاز د تمام روه دی　　　بل استاد د دی ګروه دی

❀ ❀ ❀

<u>یونس وائی:</u>

حقیقت ئې و یونس وته ځرګند دی　　　ډېر غرور دې پخپل شعر ختېك نه کا

❀ ❀ ❀

<u>علیخان وائی:</u>

پښتنو به د میرزا شغل و نکړو　　　که خبر زما د شعر په مضمون وای

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیر محمد کاکړ قضاوت:

که هر څو وائي نازك شاعران شعر | ولې دوی ګڼي معجز د رحمان شعر
سوزګداز د محبت یې مکر زیات و | چه سوزان ئی هسی شان کړ بیان شعر
جوړ په شعر کښې رحمان غیب اللسان دی | پیدا څېر نشته هرګز د انسان شعر
تر مصراع ئې ځار شه لاړ د مرغلرو | په څه تارئې آویخته کړ یکسان شعر
بل په شعر کښې هم سیال د خوشحال نشته | که څه درشت دی دا د ده سخندان شعر
که څوك بحر مواج وائی ورته ښائی | پدیوان کښې ئې مونده شي هرشان شعر
هېڅ تر شعر د رحمان به څه کم نه وی | ومنصف ته د ختك خوشحال خان شعر
لکه شعر دی د ده په پښتنخوا کښې | بل به کم وی پدا وخت د افغان شعر
بیا رنګین شعر بیان عبدالقادر کړ | د اشرف دی هم تر ده نه سوزان شعر
پس له دویه موشګاف عبدالحمید دی | چه ئی ووې ښه نازك نکته دان شعر
د میرزا شعر به جوړ و، ولې دریغه | په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر
د مشهورو شاعرانو حال مې ووی | نه و، ما وته د نورو عیان شعر
باریك بین لره کمال د شعر ښه دی | جوهر دار به ئی کړی تیغ د زبان شعر
هر بې آب په آب د شعر آبدار کېږی | هم زما د دردمن زړه دی درمان شعر

چه انصاف زه پیر محمد کړم لافې نکړم
په هم عصرو کښې مې خوښ دی د ځان شعر

❁ ❁ ❁

د میرزا حنان رایه:

شاعران د پښتنو ډېر دی تر سل | څو به کړم درته معلوم زه په ویل
یو میرزا میرخان دولت د علم کان و | د سلوك شعر ئې کړی دی افضل
بل اخوند میاداد د عشق په میومست و | ښه شیرین الفاظ ویلې دی واصل
بل رحمان سرېنی د پېښور دی | د پښتو یې غزل به دی یو تر بل
د خوشحال ختك ویل کل نصیحت دی | په ظاهر ئې مسخری بوله بالکل
بل عبدالقادر شاعر د خوشحال زویه | ښه کتاب ئې دی جوړ کړی لکه ګل
بل حمید موشګاف د خیال په شعر | څه به وایم ناسفته درئې پیل
علي خان اخوند زاده هم ښه شاعر وو | ښه آبدار درئې له ژبې تویول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملا حسن آخوند ښه پیر په تلو کان کښې پـه ویلـو کښـې د شـعر ډېـر اکمـل
د آخوند ملا پیر محمد نظم کـه واوری هرګفتـار ئـی دی پـه مثـل د بلبـل
جان محمد حافظ کاکړ په نعمت و مدح سیال ئـی نـه و پـه پښتو کښې پـه ویـل
اوس زمونږ د زمانی ملا شمس الدین دی پـه تکلیـف ئـې جـوړول مـدام غـزل
اوس صدیق آخوند زاده ښه شعر وائی ډېـر ښـه پـوه دی د بیتـو پـه ښلـول
ملا جمه په شاعری کښې ډېر استاد وو پـه هـر بیـت سـره ئـی زړونـه سـولول
د عیسـی آخونـد زاده شـعر کـه واوری آفـرین بـه بانـدی وائـی تـل تـر تـل

د سـکوت مهـر پـر خولـه کښېږده حنانـه
څـه غـرض لـرې د خلقـو پـه ښـوول؟

د شمس الدین رایه:

ه څـوك ونیسـی پـه لاس میـزان د شعر پـه عـروض کـا سـنجیده بیـان د شـعر
و بـه نـه رسـی پـه شـعر لـه رحمانـه کـه هـر څـو کـوی هـوس افغـان د شـعر
پس له ده نور موشګاف عبدالحمید دی بـاریکی ئـی د کـلام ده ځـان د شـعر
درست دیوان ئې له نو خطو ګفتګوی کا هم ئې واخست له نو خطو شان د شعر
ښـه مضـبوط شـعر بیـان عبـدالقادر کـړ ځکـه دی پـه پښـتانه کښـې کـان د شـعر
په غزل کښې ئې لږ پست و بلند نشته برابـر ئـې دی تمـام سـامان د شـعر
علی خان په رنګین شعر که خبر شی هـر غـزل ئـې دی تنهـا دیـوان د شـعر
نـه رسـېږی د چـا لاس د ده تـر فکـره هسـی شـان ئـی کـړ بلنـد ایـوان د شـعر
د خوشـحال ختـك پـر شـعر نظـر وکـړه بیـا څکـوی پـه یـوه تـار کـاروان د شـعر
د فقیـر میـرزا پـر شـعر ویـل نشـته بل به نه وی هسی شان د کان د شعر
پـه ردیـف کښـې برابـر دی ولـی دریغـه بې معنی الفاظ ئی کړی نقصان د شعر
قلنـدر او د میـرا دیـوان مـوجز دی منتخـب ئـې څـو غـزل عیـان د شـعر
بـل شـاعر عبـدالرحیم د بخـارا دی چـه ئـی نـه وو پـه ردیـف پایـان د شـعر
پیـر محمـد کـاکړ پـه شعر کښـې نامـدار و یـووړ قبـر لـره ده ارمـان د شـعر

کـه د واړو شـاعرانو حـال بیـان کـړی
نکړی څوك پر شمس الدین ګمان د شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبدالله محزون (قندهاری) نظریه:

د عبدالحمید د ژبی څه تعریف کړم
مونده نشی په پښتو کښې بله ژبه

یو څو کسه شاعران چه د پښتو دی
ته ئی یاد کړه ګوندی زړه شی په خوشتره

د حمید موشګاف خیال وته هوښ کړ
ګوندی شی د ده په جذب تیز نظره

د میرزا حنان د شعر نکتی زده کړه
معلومیږی دی پر ډېرو باندی غوره

د رحمان له شعره بوی د معجزی ځی
مرید ژر کاندی له پیره برابره

بل رحمت داوی کتاب لری دلکشه
ګمان نکړم چه بې څوك لری دفتره

شمس الدین آخندزاده د کلچابات دی
د قلم په شان ئی ژبه ده دوه سره

بل محمد کرم آخند زما استاد وو
… …

صدیق صدق ځان له وائی یم د شهر
دا نور واړه اعرابیان بولی دلبره

ملا میران که بیا ګوری بلاوائی
وای بهتریم تر حمید په څو هنره

پختګی د شعر نه شی بی له علمه
فیض الله رنګه امی نه وولـه سره

د آخند ملا پیر محمد هم ښه کتاب دی
ډېر دقیق غزل لری لکه ګوهره

د عبدالکریم غزل می اوریدلی
زړه د ببخه پریکوی لکه خنجره

❀ ❀ ❀

د میر احمد شاه رضوانی قضاوت:

د پښتو ژبی که ډېر دی شاعران
خو په واړو کښې بادشاه دی خوشحال خان

هیڅ حصار نه دی په لوړه په ژوره
نه پوهیږم اباسین دی که طوفان

منظومات ئی دی لړی د مرغلرو
که تسبیح دی د یاقوت او د مرجان

د خوشحال د زړه کترې څه هسی نه دی
چه سیالی به ئی کاندی لعل د بدخشان

فصاحت ئی د کلام په خپل لسان کښې
د حسان بن ثابت دی د سبحان

رزمیات ئی هو بهو د حماسی دی
په عشرت کښې بونو اس دی د دوران

په آثار و د قدرت کښې چه را چل شی
ته به وایی چه هو مردی د یونان

په شکوه د اورنګ زیب او د بهرام کښې
فردوسی هم ورته پاتی شی حیران

په پښتو کښې خوشحال خان داسی شاعر دی
لکه وه امرالقیس په عربستان

مقالات ئې واقعی او حسب حال دی
نه فرضی ویل چه کاندی شاعران

تر شیراز خوږو الفاظو ئی رازیږی
ډېر خسرو غندی طوطیان د هندوستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس له دی که خوك شاعر و سخندان | نکته سنج نازك خيال شيرين بيان
اول ځوی د خوشحال خان عبدالقادر وه | بل هجری وه چه ئې نوم وه اشرف خان
د هجری طبيعت هاله زور ښکاره کړ | له وطنه چه د کن ته شو روان
د عبدالقادر اشعار که چېری واوری | د اتيا کالو بډا به شی پری ځوان
خيالات د ده څه هسی بلند نه دی | چه به کښېوزی په کمند کښې د اسمان
پس له دوی چه کاظم خان شيدا ګويا شو | چه وو زويه دانشمند د افضل خان
په هوائې هېڅ مارغه د خيال پری نښود | ده چه باز د طبيعت خپل کړ پران
لطافت او نزاکت چه د کلام وه | واړه خدای کړ په نصيب د کاظم خان
هر يو شعر ئې د ديوان انتخابی دی | هر غزل ئی دی تصوير د پرستان
بيا په دور د شاه عالم په سر بن کښې | چه ښکاره شو په جهان عبدالرحمان
موسيقار غونډی ئې هسی نغمی وکړی | چه ئې پوری کړلو اور په کل جهان
تا به وی چه د شيراز خواجه حافظ دی | چه پيدا شو په اولس کښې د افغان
که صوفی که محتسب او که قاضی وه | بی له مانه ټول ئی ګډ کړ په ميدان
بيا په دور د تيمور شاه او دل له واره | ماشوخيلو کښې را وخوت حميد خان
چه ئی وپيلل په زور د طبيعت خپل | د الفاظو په ځای ستوری د اسمان
خو دا ټول مصوران د خيالاتو | که دی ولوسته اشعار د عليخان
هيچا ونه کړه په وعظ و نصيحت کښې | مبتلا په خط و خال ؤ د جانان
له دنيا و مافيها به دی زړه تور شی | هسی شان چه ويل وکړه بابو جان
وه په قدر و منزلت کښې په خپل دور | که ئې واوری ای غافله يو بيان
دا اته واړه په مثل د شاهان

نور د ډول او د سرنا شاعران ډېر دی
رضوانی خو شمارلی استاذان

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library